

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV FILOZOFICKÉ FAKULTY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

AUGUSTIN MACHALKA.
“POSLEDNÍ OPAT“ NOVOŘÍŠSKÉHO KLÁŠTERA (1906 – 1996)

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miroslav Novotný, CSc.

Autor práce: Jiří Cvrček
Studijní obor: Aj - H
Ročník: IV.

České Budějovice 2014

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 15. 4. 2014

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce panu doc. PhDr. Miroslavu Novotnému, CSc. za trpělivost a cenné rady. Velké díky si také zaslouží novoříšští premonstráti, jmenovitě pan opat Marian Rudolf Kosík O. Praem. a Siard Kamil Novotný O. Praem. za to, že mi umožnili vstup do archivu kláštera a poskytli mi cenné rady a byli ochotni se se mnou podělit o své vzpomínky na bývalého opata Augustina Machalku a v případě Siarda Kamila Novotného mi umožnili i čerpat z jejich prací. Nesmím také zapomenout na pány Jaroslava Dvořáčka, Františka Havrana a Ludvíka Kuchaře, kteří byli ochotni poskytnout mi své vzpomínky na Augustina Machalku. Ze stejného důvodu musím poděkovat i řeholním sestrám Cherubíně a Jitce ze Svatého Kopečku. Bez jejich svědectví by vůbec nebylo možné některé pasáže napsat. Rád bych také poděkoval starostovi obce Ústí panu Liboru Vykopalovi a jeho ženě Haně Vykopalové za poskytnutí informací o obci Ústí a dat úmrtí rodičů a sourozenců Augustina Machalky. Nesmím také opomenout paní PhDr. Alenu Šimánkovou z Národního archivu v Praze za ochotu a pomoc při bádání, ze stejného důvodu bych rád poděkoval paní Jarmile Vohnické ze Státního Okresního archivu v Přerově. V neposlední řadě také musím vyjádřit své díky členům českobudějovické pobočky Konfederace politických vězňů a panu Hugo Pytlovi, že mi pomohli objasnit některé pojmy. Rád bych také poděkoval svým rodičům, že mě během psaní práce podporovali a pomohli mi sehnat a utřídit materiály pro mou práci.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá životem Augustina Antonína Machalky O. Praem., který žil v letech 1906 – 1996 a od roku 1945 až do roku 1992 byl opatem Kanonie Sv. Petra a Pavla v Nové Říši. Cílem práce bylo popsat jeho životní dráhu od narození do úmrtí. V tomto ohledu se jedná o vůbec první souvislý životopis, který byl o osobě Augustina Machalky napsán a nevěnuje se pouze procesu Machalka a spol., v němž byl novoříšský opat odsouzen k 25 letům vězení, jak již učinili jiní autoři.

Předložená bakalářská práce vznikla prostudováním odborné literatury a pramenů uložených v následujících archivech: Národní archiv Praha, Státní okresní archiv Přerov, Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši a Diecézní archiv Biskupství brněnského Brno – Rajhrad. Nedílnou součástí práce tvoří také vzpomínky příbuzných a blízkých přátel Augustina Machalky. Práce je rozdělena do pěti kapitol, přičemž první kapitola se věnuje premonstrátskému řádu, novoříšskému klášteru a obci Ústí obecně. Zbytek kapitol se věnuje osobě Augustina Machalky a vlivu „velkých dějin“ na jeho osobu. Tato bakalářská práce přináší dosud neznámé poznatky o životě Augustina Machalky, prvního duchovního, který byl odsouzen vůbec v prvním církevním monstrprocesu v dějinách Československa.

ABSTRACT

This thesis deals with lifetime of Augustin Antonín Machalka O. Praem., who lived from 1906 to 1996 and from the year of 1945 to 1992 was an abbot of the Monastery of Saint Peter and Paul in Nová Říše. The ultimate goal of this thesis was the describal of his lifetime from birth to death. In this case it is the first complete biography about Augustin Machalka ever written and unlike other authors it does not deals strickly with trial Machalka a spol., where he was sentenced to 25 years of imprisonment.

This proposed thesis is based on the study of specialized literature and archival sources stored in the following archives: National Archives in Praha, State District Archives in Přerov, Archives of Premonstratensian Monastery in Nová Říše and Diocesan Archives of Brno diocese Brno – Rajhrad. The undividable part of this thesis consists of remembrances of relatives and close friends of Augustin Machalka. The whole thesis is divided into five chapters, where the first chapter deals with describing the Premonstratensian Order, Monastery in Nová Říše and town Ústí in general. The rest of the chapters focuses on the personality of Augustin Machalka and the influence of the „great history“ on his person. This thesis brings so far unknown facts about Augustin Machalka, the first clergyman sentenced to jail in the first political trial in the history of Czechoslovakia.

OBSAH

Výběr tématu, prameny a literatury	7
Řád premonstrátů, novoříšský klášter a obec Ústí	12
1.1 Řád premonstrátů	12
1.2 Novoříšský klášter od počátku do 20. století	14
1.3 Novoříšský klášter ve 20. století	17
1.4 Historie obce Ústí	21
Život Augustina Machalky do ukončení noviciátu.....	24
2.1 Rodina a život do ukončení obecné školy	24
2.2 Měšťanská škola a reálné gymnázium	30
2.3 Doupov a zahájení noviciátu	34
Brněnský alumnát, kaplanem v Nové Říši, léta okupace a věznění v koncentračních táborech	37
3.1 Studium na brněnském alumnátu	37
3.2 Machalkovo působení v Nové říši do začátku druhé světové války	42
3.3 Nacisté a katolická církev	44
3.4 Machalkův život v době druhé světové války	47
“Posledním opatem,“ proces Machalka a spol., Leopoldov	52
4.1 Posledním opatem	52
4.2 Komunisté a katolická církev	56
4.3 Technologie a výrobní postupy politických procesů.....	60
4.4 Machalka a spol.....	64
4.5 Leopoldov.....	70
Život Augustina Machalky po propuštění z vězení po jeho úmrtí.....	74
5.1 Komunisté a katolická církev od 60. let do rozpadu sovětského bloku	74
5.2 Život Augustina Machalky od propuštění do zhroucení východního bloku	78
5.3 Navrácení kláštera a smrt Augustina Machalky.....	83
Závěr.....	85
Seznam pramenů	88
Seznam použité literatury.....	90
Seznam příloh.....	92

Výběr tématu, prameny a literatura

Kláster premonstrátů v Nové Říši je dominantou městečka, kam jsem zároveň docházel i na místní základní školu. Ještě ze svých žákovských let si pamatuji na nejednoho svého spolužáka, který se mně těsně před hodinou vlastivědy a posléze dějepisu vyptával, v jakém slohu je ten novoříšský klášter postaven. Byla to poměrně oblíbená otázka našich učitelů a pokud některý nešťastník uvedl jiný sloh než baroko, mohl počítat jistojistě s alespoň trojkou ze zkoušení. A tak jsme všichni museli povinně vědět, že klášter je postaven v barokním slohu a že jeho zakladatelé byli Markvart z Hrádku a jeho žena Vojslava. Nejednou jsme klášter navštívili jako součást výtvarné výchovy a naše tehdejší učitelka paní Libuše Ampapová nám vysvětlovala, jak se baroko projevuje na příkladu novoříšského kláštera a co jednotlivé malby zobrazují a jaké je jejich poselství. Tehdy jsme tomu nevěnovali větší pozornost, bylo nám kolem čtrnácti let.

Další věc, kterou jsme o novoříšském klášteře věděli bylo, že tam byla po druhé světové válce vojenská polní nemocnice. Tento fakt nám připomněla i naše učitelka dějepisu paní Miroslava Koumarová, když jsme probírali 50. léta a likvidaci klášterů. O politických procesech jsme věděli jen to, že byl popraven generál Heliodor Píka, Milada Horáková, Rudolf Slánský a že v 50. letech byl uzavřen i novoříšský klášter, to bylo vše. Nikdo z nás tehdy neslyšel jméno Augustin Machalka, ani neslyšel o procesu Machalka a spol., ačkoliv to byl první církevní monstrproces v dějinách Československa a do čela tohoto komunistického konstruktů byl postaven právě tehdejší novoříšský opat Augustin Antonín Machalka O. Praem. Naše učebnice dějepisu se o tomto procesu ani nezmiňovaly. Pouze uváděly již výše uvedeného generála Píku, Miladu Horákovou a Rudolfa Slánského. Augustin Machalka jako by vypadl z povědomí dějin. Jako kluci jsme hodně debatovali o druhé světové válce a o zbraních a bitvách, které se používaly a odehrály v tomto největším konfliktu 20. století. Při návštěvě kláštera jsme měli možnost prohlédnout si památník novoříšských premonstrátů, kteří byli zabiti v koncentračním táboře Osvětim, ale co bylo příčinou jejich uvěznění jsme nevěděli. Ve stínu operace Overlord, Stalingradu a jiných bitev se nám tehdy Nová Říše jevila jako místo mimo dosah toho, co někteří historikové nazývají jako „velké dějiny.“

Poprvé jsem ses začal hlouběji zaobírat otázkou novoříšského kláštera v druhém ročníku svého studia na Jihočeské univerzitě. Měli jsme si zvolit téma pro naše bakalářské práce a já jsem tápal, jaké období si zvolit o čem psát. Tehdy jsem si vzpomněl, že klášter byl po druhé světové válce obsazen armádou a že by bylo dobré si zjistit podrobnosti. Domluvil

jsem si tedy schůzku se současným opatem novoříšského kláštera Marianem Rudolfem Kosíkem O. Praem. Ten mne přijal a podal mi přesné informace o tom, co se s klášteřem stalo, když ho zabavila armáda a jaké byly osudy tehdejších novoříšských premonstrátů. A právě během našeho rozhovoru zmínil pan opat Kosík jméno tehdejšího novoříšského opata, jímž byl Augustin Machalka. Tehdy to pro mě bylo jen jméno bez většího obsahu, ale později jsem začal pronikat hlouběji do života tohoto bezpochyby výjimečného muže a odhalovat jeho nejen duchovní, ale i lidskou stránku. Nejprve jsem uvažoval, že by se má práce věnovala spíše první polovině 20. století, ale pan opat Kosík mě informoval, že historii kláštera v tomto období již zpracoval ve své diplomové práci novoříšský premonstrát páter Siard (vlastním jménem Kamil Novotný)¹ a že bude nutné ji strukturovat jinak. Rozhodl jsem se pojmout svou bakalářskou práci jako životopis novoříšského opata Augustina Machalky.

Literatura ke katolické církvi obecně je velmi rozsáhlá a pro určitý vhlad do doby, v níž Augustin Machalka žil (1906 – 1996) byla více než dostatečná. Pro období první republiky to byly zejména práce olomouckého profesora Pavla Marka² a církevního historika Bohumila Zlámala.³ Obě zmiňované práce se však nevěnují primárně Nové Říši, a tak jsem byl nucen rekonstruovat poměry v novoříšském klášteře za první republiky z již výše zmiňované diplomové práce pátera Siarda a z publikace Milana Duška o Nové Říši, která se sice spíše věnuje obci celkově, ale zabývá se i klášteřem.⁴ Mým primárním zdrojem pro poznání spirituality a historie Řádu premonstrátů byla encyklopedie církevního historika Milana Bubna.⁵ Mou nejčastěji citovanou publikací pro pohled na rodnou obec Augustina Machalky je kniha nazvaná prostě *Ústí*, na které pracoval Aleš Drechsler a další autoři.⁶ Pro pochopení vztahů mezi katolickou církví a nacistickým, potažmo komunistickým režimem jsem použil práce Radomíra Malého⁷, Milana Švankmajera⁸ a švýcarského historika Philippa Chenauxe.⁹ Nedílnou součástí pro zpracování studijních let Augustina Machalky byly též

---

¹ NOVOTNÝ, Kamil: *Klášteř premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*, Diplomová práce, Praha 2006.

² MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918 – 1924)*, Olomouc 2005.

³ ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin VII. Doba československého katolicismu (1918 – 1949)*, Olomouc 2010.

⁴ DUŠEK, Milan: *Nová Říše*, Nová Říše 2007.

⁵ BUBEN, Milan: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II/I. Řeholní kanovníci*, Praha 2003.

⁶ DRECHSLER, Aleš a kol.: *Ústí. Historie a současnost*, Ústí 2006.

⁷ MALÝ, Radomír: *Katolíci ve stínu hákového kříže*, Frýdek – Místek 2006.

⁸ ŠVANKMAJER, Milan a kol.: *Dějiny Ruska*, Praha 2012.

⁹ CHENAUX, Philippe: *Katolická církev a komunismus v Evropě (1917 – 1989). Od Lenina k Janu Pavlu II.*, Praha 2012.

publikace Zdeny Binterové,¹⁰ článek Petra Hlaváčka-Kadaňského¹¹ a práce Jindřicha Zdeňka Charouze.¹²

Práce, které mi velmi pomohly při sepsání kapitol o komunistické perzekuci katolické církve, byla díla katolického intelektuála a bývalého leopoldovského vězně Václava Vaška,¹³ editované dokumenty Církevní komise ÚV KSČ,¹⁴ dále práce Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše,¹⁵ v neposlední řadě také publikace Miloše Doležala o Číhošťském zázraku¹⁶ a práce Karla Kaplana o politických procesech.¹⁷ Jelikož neexistují žádné sepsané paměti Augustina Machalky, musel jsem se pokusit alespoň částečně rekonstruovat jeho život a možná i názory ze vzpomínek Heřmana Josefa Tyla¹⁸ a Bohumila Víta Tajovského.¹⁹ Výše zmíněné publikace mi pomohly zmapovat část života novoříšského opata, ale zároveň ukázaly, že téma Augustin Machalka jako jednotlivec je v podstatě nezpracované. Téměř všechny uvedené zdroje obsahují pouze informace typu, byl odsouzen v procesu v roce 1950, pak vězněn v Leopoldově, předtím vězněn nacisty, byl novoříšským opatem apod. Ani jeho spoluvězni Bohumil Vít Tajovský, Heřman Josef Tyl a Václav Vaško se příliš nerozepisují o Augustinu Machalkovi jako o člověku. Pouze vždy zmíní, že byl uvězněn s nimi a že vykonával určité práce. Nic o jeho povahové či duševní stránce.

Pramenná základna pro zvolené téma je vcelku obsáhla, ale někdy neúplná. Pro školská a gymnazijní léta Augustina Machalky mi byly velkým přínosem školní katalogy, školní kronika a sčítací operáty ze Státního okresního archivu v Přerově.²⁰ Zde mi vyšla maximálně vstříc paní Jarmila Vohnická, které bych při této příležitosti rád poděkoval, že mi pomohla dohledat určité archiválie. Drtivá většina písemné pozůstalosti po novoříšském opatovi je uložena v samotné kanonii.²¹ Musím však dodat, že nejslabším místem mé práce,

---

¹⁰ BINTEROVÁ, Zdena: *Zaniklé obce Doupovska od A až po Z*, Chomutov 2005.

¹¹ HLAVÁČEK-KADAŇSKÝ, Petr, *Doupovské gymnázium*. In: Památky, příroda a život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska 24, č. 4, (1992), s. 106 - 108.

¹² CHAROUZ, Jindřich Zdeněk: *Brněnský alumnát. Výchova a vzdělávání duchovenstva v Brně v letech 1807 – 1950*, Brno 2007.

¹³ VAŠKO, Václav: *Neumlčená I – II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*, Praha 1990.

¹⁴ BULÍNOVÁ, Marie – JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel (eds.): *Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951*, Praha – Brno 1994.

¹⁵ BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, Brno 2007.

¹⁶ DOLEŽAL, Miloš: *Jako bychom dnes zemřít měli. Drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*, Pelhřimov 2012.

¹⁷ KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001.

¹⁸ TYL, Heřman Josef: *Psancem*, Třebíč 1995.

¹⁹ PALÁN, Aleš – PAULAS, Jan: *Bohumil Vít Tajovský. Člověk musí hořeti*, Praha 2001, a Tíž (eds.): *Bohumil Vít Tajovský ve vzpomínkách a dokumentech*, Brno 2012.

²⁰ Státní okresní archiv Přerov, fondy Základní škola Ústí, Okresní úřad Hranice a Gymnázium Hranice.

²¹ Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, fond Augustin Machalka, svazky *Kázání a promluvy, Rehabilitace Augustina Machalky a Korespondence*.

z hlediska pramenů je studium Augustina Machalky v klasickém německém gymnáziu v Doupově. Tuto část jeho života jsem nebyl schopen zrekonstruovat, protože veškeré prameny byly zničeny spolu se samotnou obcí v 50. letech, protože se jednalo o oblast obývanou převážně Němci, kteří byli po válce odsunuti a celá obec se vylidnila. Pro Machalkovo studium na brněnském alumnátě mi byl velkým přínosem *Katalog biskupského alumnátu*,²² kde jsou zapsáni jednotliví bohoslovci a jejich předměty s klasifikací. Primárním pramenem pro studium procesu, ve kterém byl novoříšský opat odsouzen, je soudní spis s názvem *Or IV/71 31/50*,²³ a pro leopoldovské věznění je to pramen s názvem *Osobní spis Machalka Augustin*.²⁴ Při této příležitosti bych rád poděkoval paní PhDr. Aleně Šimánkové za ochotu, s kterou mi vyhledala a připravila potřebné prameny. Posledním pramenem, který jsem použil byla hřbitovní kniha obce Ústí,²⁵ kde jsem zjistil data úmrtí rodičů Augustina Machalky a některých jeho sourozenců. Zde musím poděkovat ústeckému starostovi panu Liboru Vykopalovi a jeho ženě Haně Vykopalové, že mi darovali publikaci o obci Ústí, z které jsem čerpal informace a ze zaslání potřebných údajů z hřbitovní knihy.

Výše uvedený seznam pramenů však poskytoval pouze vnější obraz Augustina Machalky. Na jejich základě šlo přiblížit čtenáři této práce Augustina Machalku jako žáka obecné a měšťanské školy, jako gymnazijního studenta a bohoslovce. Nelze z nich však opět nic vyčíst o nitru novoříšského opata. A tak zůstával Augustin Machalka nedále jen pojmem bez vnitřní hloubky. To se změnilo po té, co páni Ludvík Kuchař, František Havran a Jaroslav Dvořáček souhlasili spolu s řeholními sestrami ze Svatého Kopečku Cherubínou a Jitkou, že mi poskytnou rozhovor o Augustinu Machalkovi. Pánové František Havran a Jaroslav Dvořáček jsou Machalkovi synovci a pan Ludvík Kuchař je jeho prasynovcem. Sestry Cherubína a Jitka se staraly o Augustina Machalku v době jeho internace v Radvanově. Spolu s výše uvedenými osobami mi ještě poskytl vzpomínky na Augustina Machalku jeho nástupce Marian Rudolf Kosík. Všem výše zmiňovaným mnohokrát děkuji. Bez jejich svědectví by Augustin Machalka nejspíš zůstal v historickém povědomí jen jako ten, co byl odsouzen v komunistickém monstrprocesu. Díky jejich svědectví jsem mohl nahlédnout do hloubi duše Augustina Machalky a poznat ho z jeho lidské stránky, jako zbožného, přívětivého, velmi pracovitého a pečlivého člověka. Rozhovor s nimi mi pomohl vykreslit jeho všední dny a starosti během jeho dlouhého života. Znovu bych rád všem výše zmíněným poděkoval za jejich mimořádnou ochotu. Dále bych rád poděkoval manželce pana Ludvíka Kuchaře paní

---

²² Diecézní archiv Biskupství brněnského Brno - Rajhrad, fond E80, *Katalog biskupského alumnátu*.

²³ Národní archiv Praha, fond Státní soud Praha, *Or IV/71 31/50*.

²⁴ Národní archiv Praha, fond Správa Sboru nápravné výchovy, *Osobní spis Machalka Augustin*.

²⁵ Obecní úřad v Ústí, *Hlavní kniha*.

Miladě Kuchařové za její ochotu provést mně po místním hřbitově, kde jsou pochováni někteří členové rodiny Augustina Machalky a že mi ukázala dům číslo p. 24, kde se novoříšský opat roku 1906 narodil. Původní budova však již dnes nestojí. Celý dům byl kompletně zrekonstruován v 70. letech 20. století a jeho současná podoba již vůbec neodpovídá té z roku 1906.

Při zpracovávání rozhovorů s výše zmiňovanými osobami mi velmi pomohla publikace Miroslava Vaňka o oral history.²⁶ Vzhledem k rozsáhlosti pramenů k procesu s A. Machalkou, který by si bezesporu zasloužil podrobnější zpracování, jsem se rozhodl předloženou bakalářskou práci omezit především na vytvoření prvního celistvějšího a relativně úplného obrazu života Augustina Machalky. Politickému procesu, který byl proti němu veden, bych se rád podrobně věnoval v budoucnosti, např. v diplomové práci v případě mého přijetí do navazujícího magisterského studia. V předložené bakalářské práci jsou uvedena pouze základní fakta o politickém procesu proti A. Machalkovi a jeho věznění, doplněná o některé vzpomínky pamětníků.

---

²⁶ VANĚK, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha 2004.

1. Řád premonstrátů, novoříšský klášter a obec Ústí

1.1 Řád premonstrátů

Za zakladatele řádu je považován sv. Norbert z Xanten, druhorozený syn Heriberta z Gennepu narozený roku 1082 v porýnském Xanten. Vzdělání získal v kapitule sv. Viktora v Xanten, kde byl také vysvěcen na podjáhna. Roku 1106 se stal sekretářem císaře Svaté říše římské Jindřicha V., ale v císařově sporu o investituru se postavil na stranu papeže Paschala II. Sv. Norbert byl s největší pravděpodobností příznivcem gregoriánské reformy, která požadovala odstranění tzv. laické investitury. Roku 1115 byl vysvěcen na kněze v Kolíně nad Rýnem a o tři roky později rozdal svůj majetek a se souhlasem papeže Gelasia II. se stal potulným kazatelem. Roku 1120 zakládá spolu s několika svými následovníky kostel sv. Jana Křtitele v severní Francii v údolí Prémontré, odtud název řádu. Norbertovo společenství přijalo reguli sv. Augustina a svoji činnost zaměřilo na posvěcování kněžstva, duchovní správu na venkově a kázání lidu. Řád byl nejprve schválen papežskými legáty dne 28. 6. 1124 a o dva roky později dne 16. 2. 1126 i papežem Honoriem II. bulou *Apostolicae disciplinae spectantes* v Lateráně. Během čtyřicátých let 12. století se řád šířil do Polska, Čech, na Britské ostrovy a později i do Španělska, Švýcarska, Rakouska a zbytku katolické Evropy.

Tradičním řádovým oděvem je bílý hábit se škapulířem, jako odznak mravní neporušenosti. Řádoví bratři uznávají pět zásad života, které stanovil sv. Norbert. Jsou to tyto: úcta eucharistická (adorace), úcta mariánská (služba), chvála a oslava Boží – slavnostní bohoslužba (liturgický život), kající život (sebeovládání) a nakonec horlivost pro spásu duší, radostná pokora spolu s umírněností (apoštolát).²⁷

Výše uvedené zásady znamenají, že řád se věnuje konání chórových modliteb, slavnostních bohoslužeb, pěstování eucharistické a mariánské úcty, praktikování kajícího života, apoštolátu, konání exercicií a misií, pěstování vědecké práce, kulturní, umělecké a osvětové činnosti a pedagogickému působení na školách, přesně jak stanovuje řádové heslo *Ad omne bonum opus parati*, tj. Připraveni ke každému dobrému dílu.²⁸ Řád má ve znaku dvě zlaté zkřížené berly v modrém poli posetém zlatými liliemi.

Řád je organizován do kanonií, nebo opatství. V čele obou stojí opat. Pokud je však daný dům menší, označuje se jako převorství. Jednotlivé kanonie vytvářejí cirkarie, které

²⁷ Blíže Milan M. BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II/1. Řeholní kanovníci*, Praha 2003, s. 64 – 66.

²⁸ Tamtéž, s. 59.

podléhají generálnímu vikáři, a ten je jmenován generálním opatem, který stojí v čele celého řádu a do roku 1790 sídlil v arcidiocetství Prémontré. V jednotlivých kanoniích jsou převor, podpřevor, cirkátor, provisor, novicmistr, zpěvák, kostelník a sklep mistr.²⁹ Již sv. Norbert stanovil, že se mají každoročně shromažďovat představení a zástupci všech kanonií na generální kapitule v Prémontré, později však bylo stanoveno jednou za tři roky a od roku 1738 se generální kapituly konají různě po Evropě. Současné podmínky pro úspěšné přijetí do řádu zahrnují středoškolské vzdělání zakončené maturitou, pak následuje dvouletý noviciát zakončený tříletými časnými sliby, po nichž následují celoživotní slavné sliby. Při přijetí do řádu získává řádový bratr řeholní jméno, které předchází křestnímu jménu.³⁰

Začátky premonstrátského řádu v českých zemích jsou spjaty s osobou olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka (1126 – 1150), kterému se povedlo pro svůj záměr získat pražského biskupa Jana (1134 – 1139) a knížete Vladislava II. K záměru uvést do českých zemí premonstráty vedla Jindřicha Zdíka zřejmě jeho účast na druhém lateránském koncilu. Roku 1140 byla provedena fundace pro nový klášter a jako příhodné místo panovník vybral pražský Strahov.³¹ Řádoví bratři však také na některých místech nahrazovali původní osazenstvo kláštera, tj. kláštery, které před jejich příchodem založili a vedli duchovní jiné řehole např. benediktini, ale jejich členů bylo málo, nebo jejich konvent vymřel. Vzhledem k dalším návaznostem této práce bych rád zdůraznil minimálně jeden takový klášter, a sice želivský. Ze stejného důvodu zde nesmím opomenout založení tepelského kláštera bl. Hroznatou roku 1193.³²

---

²⁹ Tamtéž, s. 61.

³⁰ Tamtéž, s. 63.

³¹ Tamtéž, s. 74 – 75.

³² K prvním premonstrátským domům v českých zemích patřily také jejich konventy v Litomyšli (1090), Hradisku (cca kolem roku 1078), Milevsku (1184), Louce (1190) a Zábrdovicích (asi 1205 – 1209), M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 74 – 141.

1.2 Novoříšský klášter od počátků do 20. století

Tradičně se jako datum založení novoříšského kláštera uvádí rok 1211, kdy Markvart z Hrádku se svojí ženou Vojslavou rozhodli o založení kláštera, tehdy se však jednalo o ženský klášter, kam byly povolány premonstrátky z Dolních Kounic.³³ Po skromných začátcích a sporech o vlastnictví přilehlých kostelů začíná hospodářský vzestup kláštera hlavně ve 14. století, kdy byly pozemky kláštera zvětšeny o lány z Cizkrajova, Vilímče, Loučků u Hladova, dále ves Krnčice a jiné.³⁴ Husitská revoluce však další významnější rozvoj paralyzovala. Klášter byl v letech 1423, 1424 a 1430 vypleněn a v posledním zmiňovaném roce úplně zničen. Většiny klášterních pozemků se zmocnila šlechta a tak bylo v podstatě celé 15. století vyplněno soudními spory o klášterní majetek s Půtou z Lichtenburku a Jemnice, Zdeňkem z Valdštejna a Sádku, Janem z Lomnice, Janem z Hodic a mnoha jinými.³⁵ V podstatě lze říct, že spory mezi šlechtou a klášterem trvaly až do 18. století. Situace se ještě víc vyhrotila, když na konci 16. století klášterní komunita až na převorku Annu Černčickou z Kácova vymřela, tehdy došlo snad k největším sporům o klášterní majetek, na který si činila nárok Nová Říše a Zachariáš z Hradce, pán na Telči. Sama převorka Anna Černčická umírá roku 1597 v ženském klášteře Chotěšově.³⁶

Ještě před převorčinou smrtí začala přeměna ženského kláštera v mužský. Hlavní podíl na přeměně měl probošt Šebestián Chotěbořský (1595 – 1599) a především Adam Skotnický (Scotus) v letech 1605 – 1631, kdy se mu i přes vypuknutí stavovského povstání a dočasné obsazení kláštera luterány, vedenými Kryštofem z Říčan podařilo relativně stabilizovat novoříšský konvent. Traduje se, že Adam Skotnický byl 16. října 1620 doslova vyhnán z Nové Říše, ačkoliv v dané lokalitě bylo pouhých 19 osob, které přijímaly pod jednou. Jiná verze tvrdí, že utekl do Telče, když se dozvěděl o záměru ho vyhnat. O návrat Adama Skotnického se muselo postarat císařské vojsko v čele s Donem Balthasarem Marradasem.³⁷ Za Skotova nástupce Vavřince Plocara došlo k úplné přeměně novoříšského kláštera v mužský konvent, když 26. května 1641 přešlo ze zábrdovického kláštera sedm kanovníků.³⁸

---

³³ Kamil NOVOTNÝ, *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*, Diplomová práce, Praha 2006, s. 17.

³⁴ Blíže Milan DUŠEK, *Nová Říše*, Nová Říše 2007, s. 50.

³⁵ Tamtéž, s. 50 – 51.

³⁶ M. BUBEN, *Encyklopedie II/1*, s. 137.

³⁷ M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 37.

³⁸ Srov. K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 18. uvádí počet kanovníků na sedm, avšak M. BUBEN, *Encyklopedie II/1*, s. 137. uvádí počet kanovníků osm.

Naposledy byl klášter vypleněn roku 1645, když byl k Nové Říši přitáhla švédská armáda. Teprve po třicetileté válce se klášter naplno začal obnovovat. Nejprve roku 1654 získal probošt Engelbert Benátko právo užívat pontifikálií a Engelbertův nástupce Matouš Sebastanský započal přestavbu kláštera do podoby, jakou má dnes. Důvodem zde byl vzrůstající počet věřících, kteří navštěvovali kostel a stará budova už svou kapacitou nevyhovovala, nicméně jeho snažení nebylo korunováno úspěchem, protože roku 1683 při požáru Nové Říše nedostavěný klášter vyhořel, a tak byla přestavba kláštera dokončena až roku 1688 za probošta Karla Kratochvíle, který se též zasloužil o rozšíření pastorační činnosti.³⁹ Jeho nástupce Bernard Leupold z Löwenthalu dal přestavět kapli sv. Anny do dnešní podoby. Rok 1733 přinesl povýšení novoříšského kláštera na samostatné opatství a za opata Josefa Bernarda Pelikána (1755 – 1792) byl klášter vymalován do podoby, kterou může návštěvník obdivovat dodnes. Josefské reformy novoříšský klášter nijak nepostihly. Kamil Novotný ve své diplomové práci uvádí, že to bylo kvůli jeho nízkému kapitálu.⁴⁰ Podrobněji však důvody nespecifikuje, je možné, že tato formulace byla použita vrchností při styku s císařskými úředníky ve snaze zabránit zániku kláštera. V sázce je také možnost, že císař a jeho dvůr toho o Nové Říši zas až tak moc nevěděli a nepřipadalo jim užitečné tam někoho posílat, aby se o skutečném stavu kláštera přesvědčil a podal o něm podrobnou zprávu a tudíž dali na ujištění šlechty, že novoříští premonstráti nejsou ani příliš chudí, aby museli být vydržováni šlechtou a robotníky a zároveň ani příliš bohatí, aby konkurovali šlechtě a ta si přála jejich likvidaci.

Klášter se však snažil přispět ke zvýšení vzdělanosti za opata Jana Nepomuka Františka Pelikána (1793 – 1819), tím že bylo z jeho podnětu roku 1800 založeno v Nové Říši gymnázium. Tento pokus však vydržel jen osm let, než bylo zrušeno. Důvodem byly vysoké provozní náklady, na které klášter nestačil. Daleko větší pohromu zažil klášter roku 1813, kdy vyhořela klášterní knihovna a budova prelatury a právě rekonstrukce zničených budov byla hlavním úkolem opatů Jana Křtitele Sobotky (1819 – 1820) a Ferdinanda Mořice Seky (1821 – 1852). Opravy ještě pokračovaly až do šedesátých let 19. století za opatů Bedřicha Franze (1853 – 1860) a Arnošta Šírka (1860 – 1868). Šírkův nástupce Václav Krátký (1869 – 1876) byl člověkem znalým jazyků a nechal zbudovat faru v Dlouhé Brtnici. Posledním opatem 19. století se stal Antonín Hauber (1876 – 1892), který nechal postavit křížovou cestu na kopec

---

³⁹ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 18.

⁴⁰ Tamtéž, s. 18 – 19.

Spravedlnost, shlížející na celou Novou Říši a přilehlé okolí plus dal opravit kostelní věže. Do raného 20. století uvedl klášter opat Josef Karásek (1893 – 1908).⁴¹

---

⁴¹ Tamtéž, s. 19.

1.3 Novoříšský klášter ve 20. století

Roku 1893 se konala volba nového opata, v níž byl zvolen Josef Karásek, nicméně volba proběhla poněkud problematicky. Krasonický farář Ferdinand Hotový tehdy psal, že klášter byl rozdělen na dvě strany a sice na stranu starších, kam patřil Josef Karásek a na stranu mladších.⁴² Zda byl na vině pouze generační rozdíl, nebo se mladší bratři nadchli pro encykliku *Rerum novarum*, vydanou papežem Lvem XIII. o dva roky dříve, však Hotový nezmiňuje. Nicméně, když roku 1902 vykonal v klášteře vizitaci schlagelský opat Norbert Schachinger se svým sekretářem Jakubem Scheibhoferem⁴³ postěžoval si, že klášter nevede dostatečně klauzurní život. Opat Karásek se velmi zasadil o rozvoj klášterního hospodářství, koupil mlýn u Výmyšlenů a nechal ho přestavět na pilu, kde se řezaly klády a prodávaly šindele, zakoupil secí, žací stroje, parní mlátičku a roku 1900 dal zbudovat v Bohuslavicích lihovar. Dále je nutno ještě připočíst rozsáhle opravy kláštera, vymalování refektáře a pokojů v konventu plus oprava kaple sv. Anny, střechy kláštera a nový nátěr.⁴⁴ Co se týče správy kláštera, byl opat Karásek velmi schopným. Horší to bylo se vztahy uvnitř řádové komunity.

Roku 1905 byl z funkce převora odvolán Ferdinand Hotový a na jeho místo dosazen Hugo Černý, ale ani on nevydržel ve své funkci dlouho a po slavných nešporách na „Marquarda“ byl také ze své funkce odvolán.⁴⁵ Téhož roku byl zbaven všech funkcí také Evermod Petřů. Posledním převorem za opata Karáskova se stal strahovský premonstrát Vojtěch Frejka. Frejkovo jmenování doprovázelo přeložení novoříšských řádových bratrů Vavřince Novotného a Pavla Součka do Strahova, přičemž důvody nejsou zcela jednoznačně vysvětleny. Samotný opat Karásek zemřel 11. 10. 1908, přičemž Evermod Petřů ho charakterizoval jako člověka, který rozuměl hospodářství, ale ne lidským povahám.⁴⁶

Po smrti opata Karáskova vedlo klášter až do roku 1909 tříčlenné direktorium složené z převora Norberta Drápalíka a bratrů Baptisty Janouška a Zikmunda Záběhlického.⁴⁷ Z nadcházející volby vyšel jako vítěz Norbert Drápalík. Jestliže jeho předchůdce byl spíš zaměřený na klauzurní život, opat Drápalík se záhy orientoval na spolkový život v Nové Říši, v čemž mu byly velmi nápomocné jeho styky s Otokarem Březinou, který byl v klášteře zaměstnán jako opatský komorník.⁴⁸ Jako hlavní cíl si opat Drápalík vytyčil konání kurzů Katolické omladiny. Úspěšný byl pouze částečně. Sice skutečně vznikly pro každou obec tři

---

⁴² Tamtéž, s. 21 – 22.

⁴³ Tamtéž, s. 23.

⁴⁴ Tamtéž, s. 28 – 29.

⁴⁵ Tamtéž, s. 24.

⁴⁶ Tamtéž, s. 24.

⁴⁷ Tamtéž, s. 25.

⁴⁸ Tamtéž, s. 31.

skupiny Omladiny, ale funkční období opata Drápalíka bylo moc krátké, než aby mohl svou ideu plně rozvinout. Kromě Katolické omladiny uvedl do Nové Říše také Orla, navíc se roku 1909 zúčastnil svatořečení moravského rodáka Klementa Marie Hofbauera v Římě⁴⁹.

Co se týče hospodářské stránky, tak opat Drápalík navazoval na svého předchůdce. Roku 1910 byla v klášteře nainstalována elektřina a ten samý rok byl také zaveden vodovod.⁵⁰ Opatu Drápalíkovi se stal osudným celkem malicherný spor s nadlesním Krejcarem ohledně přetěžení dřeva, kterého se však chopil agrárnický poslanec František Staněk, jemuž se povedlo ve velmi krátké době opata Drápalíka zdiskreditovat v očích veřejnosti. V konečném důsledku tento spor vedl k opatově rezignaci roku 1912. Ani tím však Staňkova kampaň proti Norbertu Drápalíkovi neustala, naopak Staněk hned po opatově rezignaci vydal druhý díl své brožury „700 let kláštera a útek preláta Drápalíka“, kde dál útočil na osobu tehdy již bývalého opata vzdor tomu, že soudní komise, kde celý spor skončil, neseznala žádného výraznějšího pochybení ze strany kláštera.⁵¹

Novým opatem byl 23. 4. 1913 zvolen Ferdinand Hotový.⁵² Svůj úřad však přijímal ve velmi těžké době. Vypuknutí první světové války v podstatě znemožnilo jakýkoliv výraznější rozvoj klášterního hospodářství. Nadto bylo klášteru zabaveno elektrické zařízení a zlikvidovány klášterní zvony, takže po válce musely být ulity nové.⁵³ Neutěšené hospodářské poměry vedly k tomu, že se v úřadu provizora vystřídalo několik bratrů, posledním byl roku 1917 Pavel Souček.⁵⁴ Druhý vážný problém nastal hned po válce, kdy došlo k protikatolickým výstupům a ničení všeho, co mělo s katolictvím cokoli společného. Nejznámějším příkladem je stržení mariánského sloupu v Praze a rozbíjení soch sv. Jana Nepomuckého. Útek pražského arcibiskupa Paula Huyna církvi také neprospěl a československá vláda otevřeně pomýšlela na úplné održení státu od církve, ke kterému nakonec nedošlo.⁵⁵ Historik Pavel Marek uvádí, že církve musela cca od druhé poloviny 19. století řešit dilema ve vztahu k liberální a demokratické industriální společnosti, na které existovala v podstatě pouze dvě reálná východiska: „1) *Bud' církev využije svého potenciálu nahromaděného staletími vývoje, ovlivní nové struktury a zaujme v podstatě tutéž dominantní pozici (nebo alespoň jí podobnou) v (především) duchovní sféře, jakou měla v minulosti.* 2) *Nebo bude před realitou couvat, uzavírat se před ní, vcházet do ghetta, žít svým vlastním životem a bránit se před útoky*

⁴⁹ Tamtéž, s. 34.

⁵⁰ Tamtéž, s. 36.

⁵¹ Tamtéž, s. 32 – 37.

⁵² Tamtéž, s. 39.

⁵³ Tamtéž, s. 40.

⁵⁴ Tamtéž, s. 41.

⁵⁵ Blíže Pavel MAREK, *Církevní krize na počátku první československé republiky (1918 – 1924)*, Olomouc 2005, s. 14 - 16.

zvnějšku, zaměřenými na její likvidaci, nebo zevnitř, ze strany těch, pro něž je tato varianta více či méně nepřijatelná“.⁵⁶ Jaký dopad mohl takový útok zvnějšku mít bylo již zmíněno v případě opata Drápalíka. Na místo Paula Huyna byl jmenován František Kordač a jeho hlavní starostí bylo zastavit případný rozpad katolické církve v Československu, který se může dnes jevit jako nadnesený, ale tehdy nepochybně mnoho církevních hodnostářů vnímalo nebezpečí rozpadu církve jako velmi akutní. Roku 1920 lze už hovořit o skutečném schismatu, když vznikla samostatná Církev československá.

Vatikán reagoval hrozbou exkomunikace, a skutečně jeden z reformistů Xaver Dvořák byl exkomunikován.⁵⁷ Klášter v Nové Říši však kromě několika výtržností nezažil žádné zabírání kostelů, ba naopak roku 1919 byla v Dlouhé Brtnici postavena kaplička se sochou Panny Marie.⁵⁸ Pozemková reforma zabavila klášteru 114 ha půdy a dvůr ve Svojkovicích.⁵⁹ Klášter navíc čekala v letech 1927 – 1933 řádová reforma z podnětu papeže Pia XI., kterou však již opat Ferdinand Hotový neměl čas provést, neboť zemřel 1. 5. 1928, a tak realizace reformy připadla na bedra jeho nástupci Pavlu Součkovi.⁶⁰

Volba nového opata bývá často předmětem mnoha sporů mezi řádovými bratry, ale volba roku 1928 proběhla obzvlášť dramaticky. Jablkem sváru zde byla řádová reforma zahájena z podnětu papeže Pia XI. Reforma sama byla míněna jako zdokonalení zachovávání řehole, ale její nejproblematictější část, proti které protestovala snad polovina řádových bratrů se týkala osobního majetku členů řádu, ten totiž měl být postaven pod společnou správu⁶¹. Téhož roku došlo v klášteře k závažnému provinění, když bratři Zikmund Záběhlický a Milo Kalouda, oba členové tříčlenného direktoria, které do nové volby opata spravovalo klášter, bez vědomí převora vzali z depozitu zesnulého opata Hotového částku 230 000 Kčs. Touto částkou si zřejmě chtěli pojistit hlasy při opatské volbě. Zatímco strana protireformní měla při volbě svého kandidáta v osobě Josefa Kunky, reformisté neměli nikoho, kdo by byl ochoten vzít na sebe kandidaturu, a tak se rozhodli rozdělit hlasy mezi víc kandidátů.⁶² První kolo volby skončilo nerozhodně, až v druhém kole byl zvolen kandidát odpůrců reformy Josef Kunka, který se sice zavázal, že reformu provede, ale převor Vavřinec Novotný mu to nechtěl věřit a napsal dopis generálnímu opatovi Cretsovi, po kterém následoval i druhý dopis od Norberta Hrachovského, v nichž žádali prošetření situace v klášteře a varovali generálního

---

⁵⁶ Blíže P. MAREK, *Církevní krize*, s. 37.

⁵⁷ Tamtéž, s. 206 – 207.

⁵⁸ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 41.

⁵⁹ Tamtéž, s. 41 – 42.

⁶⁰ Tamtéž, s. 38 a 43.

⁶¹ Tamtéž, s. 44.

⁶² Tamtéž, s. 45 - 46.

opata, že Kunka reformu neprovede, i když tvrdí opak. Výše zmíněné skutečnosti vedly k tomu, že Gummarus Crets neuznal volbu Josefa Kunky jako kanonickou a nařídil vizitaci kláštera, kterou osobně provedl ve dnech 22. – 25. 11. 1928. Právě při zmíněné vizitaci si generální opat povšiml převora Pavla Součka a začal uvažovat o jeho jmenování opatem, ačkoliv sám Pavel Souček se snažil Cretse od tohoto záměru odradit.⁶³ Gummarus Crets však o Pavlu Součkovi nepřestal uvažovat a celou věc podstoupil prefektu Kongregace pro řeholníky, kardinálu Lépicierovi, který 26. 1. 1929 ustanovil opatem v Nové Říši právě Pavla Součka.⁶⁴ Roku 1928, kdy vrcholí spory uvnitř kláštera, dochází k události, které tehdy nikdo z řádových bratrů nepřikládal žádný větší význam, onoho roku totiž vstupuje do novoříšského kláštera jako novic i jistý Antonín Machalka.

Opat Pavel Souček se po svém jmenování pustil hned do řádové reformy, která ale dopadla dost neslavně, protože ve finále ji přijal pouze opat Souček a Vavřinec Novotný, ostatní pouze řekli, že ji berou na vědomí, ale nepřijali ji, protože nevyplývala z jejich slavných slibů.⁶⁵ Co se opatu Součkovi nepovedlo při reformě, to bohatě dohnal svou činností v klášteře, kdy za jeho opatování nastal rozvoj klášterního hospodářství, ale hlavně opat Pavel Souček začal nabírat novice ve velkém počtu. Opati před ním nabírali jen tolik noviců, aby byl zajištěn chod kláštera.⁶⁶ Kromě toho byly zahájeny rozsáhlé opravy kláštera a roku 1931 byl klášter plně elektrifikován.⁶⁷ V duchovní sféře se opat zasloužil o uvedení Katolické akce (zde je na mysli hnutí založené papežem Piem XI., nikoliv stejnojmenné rozkolné hnutí ustanovené roku 1949 komunisty), která vydávala časopis s názvem *Farní věstník*, dále klášter pořádal pravidelné exercicie a poutě. Roku 1933 se v Nové Říši konal eucharistický sjezd, kterého se zúčastnil i brněnský biskup Josef Kupka.⁶⁸ Relativně stabilní chod kláštera pak ukončilo nacistické obsazení západní části zbytku Česko - Slovenska 15. 3. 1939.

---

⁶³ Tamtéž, s. 47 – 50.

⁶⁴ Tamtéž, s. 49 – 50.

⁶⁵ Tamtéž, s. 53 – 54.

⁶⁶ Tamtéž, s. 54 – 56.

⁶⁷ Tamtéž, s. 65 – 67.

⁶⁸ Blíže K. NOVOTNÝ, *Klášteř*, s. 61 – 65.

1.4 Historie obce Ústí

Nejstarší písemná zmínka o Ústí pochází roku 1389 v seznamu biskupských lén, kdy měl Hrabiš z Podolí držet lénem polovinu vsi Ústí a dvůr o jednom popluží.⁶⁹ Vlastní osídlení je ještě před výše zmiňovaným rokem sice předpokládáno, ale neexistují k němu jednoznačné důkazy, pouze domněnky.⁷⁰ Organizačně spadalo Ústí do kelečské farnosti, nicméně roku 1447 je vedeno pod helfštýnským panstvím. Důvodem mohlo být vyplenění města Kelč husity na přelomu let 1426/1427.⁷¹ Faktem však zůstává, že panství bylo značně zadlužené a poměrně často měnilo své majitele, přičemž nejvýznamnějším z nich byl Vilém z Pernštejna, který koupil helfštýnské panství spolu s hranickým a přerovským roku 1475.⁷² Roku 1540 obdržela ves Ústí právo užívat pusté role. Celkem bylo kolem roku 1530 vedeno v registru Ústí 15 osob, z nichž bylo 14 sedláků a 1 zahradník.⁷³ Žádný z nich neměl příjmení Machalka. Ústí zůstalo v perňštejnských rukách po 73 let, až roku 1547 ho Jan z Pernštejna prodal Václavovi Haugvicovi z Biskupic. Haugvic držel Ústí jako součást drahotušského panství po šest let a roku 1553 ho prodal Janu Kropáčovi z Nevědomí.⁷⁴ Ani ve vydání urbáře *Povinnosti* z roku 1569, pořízené Janem Kropáčem však nenacházíme jméno Machalka, je zde záznam o třinácti sedlácích, jednom zahradníkovi, zákupním fojtovi a mlynáři.⁷⁵ Po smrti Jana Kropáče zdědila panství jeho dcera Anna a po ní převzal panství Jan Jetřich z Kunovic.⁷⁶ Roku 1600 vyměnil Jan Jetřich se Zdeňkem Žampachem z Potštejna hranické panství za panství Nový Světlov u Bojkovic, což však pro obyvatelstvo hranického panství znamenalo obrovské navýšení poddanských povinností a z toho plynoucí vleklé spory Zdeňka Žampacha s jeho poddanými, které skončily na stole císaře Rudolfa II., který musel Zdeňka Žampacha napomenout.⁷⁷ Vzhledem k finančním obtížím musel Zdeněk Žampach svým poddaným udělovat za úplatu různá privilegia. Ústečtí si tak mohli užívat pastvisko v Lípí, mohli v témž Lípí kácet suché stromy a užívat pastviny u Bečvy.⁷⁸ Žampachovu finanční tíseň to však zřejmě nevyřešilo, proto roku 1609 prodal hranické panství Karlu Pergarovi z Pergu, avšak převzetí panství se neobešlo bez násilí, protože hraničtí poddaní už lecos slyšeli o ne zrovna

---

⁶⁹ Aleš DRECHSLER a kol., *Ústí. Historie a současnost*, Ústí 2006, s. 18.

⁷⁰ Tamtéž, ss. 11, 12, 18.

⁷¹ Tamtéž, s. 19.

⁷² Tamtéž, s. 20.

⁷³ Tamtéž, s. 20.

⁷⁴ Tamtéž, s. 21 – 22.

⁷⁵ Tamtéž, s. 22.

⁷⁶ Tamtéž, s. 24.

⁷⁷ Tamtéž, s. 24 – 25.

⁷⁸ Tamtéž, s. 24 – 25.

vybíravém jednání Karla Pergara s poddanými.⁷⁹ Samotný Pergar si však svých panství moc dlouho neužil a roku 1612 je prodal Václavu Molovi z Modřenic, což však ke zlepšení situace poddaných příliš nepříspělo, ba naopak Václav Mol zvýšil roboty a stanovil vojenskou povinnost obcím.

Další obtíže však ještě měly následovat, protože Václav Mol byl luterán a jako takový se zúčastnil stavovského povstání, což vedlo k jeho zatčení roku 1621. Panství hradecké, drahotušské a lipnické se tak dostala do rukou jako fideikomis kardinálu Františku z Ditrichštejna, ale ještě před tím roku 1620 stačili zmíněná panství důsledně vyplenit polští kozáci. Nebylo to však naposledy. Hned roku 1623 celou oblast vyplenili Uhři a roku 1643 přitáhli Švédové a pobýli zde až roku 1650. Kardinál Ditrichštejn začal Hranicko tvrdě rekatolizovat, což se mu roku 1626 vymstilo tím, že když přitáhli Dánové, obyvatelstvo je vítalo jako osvoboditele a dokonce jim složili hold 1000 tolarů. Zajímavostí je, že obec Ústí nebyla jmenována mezi dárci.⁸⁰

Po válce, konkrétně roku 1663, byla provedena revize Kropáčova urbáře. Pro poddané to znamenalo zrušení dříve nabytých privilegií a zavedení nových robotních povinností, v této době už lze hovořit o poměrně tvrdých poddanských povinnostech bez privilegií. Tehdy bylo v Ústí evidováno 11 sedláků, 1 lhotník, 2 zahradníci, 2 chalupníci, zákupní fojt a mlynář, přičemž mezi obyvateli je zmiňován i jistý Běta Muchalka,⁸¹ snad předek Antonína Muchalky. Celková úroveň života poddaných byla dosti nízká. Častá byla tuberkulóza a neštovice, nemluvě o dětské úmrtnosti. Situace se zhoršila, když vypukla válka o rakouské dědictví a po té sedmiletá válka, kdy se k robotě přidalo ještě odvádění rekrutů do armády a zvýšení daní.⁸² Když bylo roku 1781 zrušeno nevolnictví znamenalo to pro obyvatelstvo alespoň nějakou úlevu, nicméně roboty dále zůstala, ale od roku 1798 byl vydán patent o výkupu z roboty na základě dohody mezi vrchností a poddanými.⁸³ Teprve roku 1848, kdy byla roboty zrušena za náhrady mělo obyvatelstvo víc času věnovat se svým vlastním gruntům. V 19. století také došlo ke zvětšení obce Ústí. Původně měla obec 54 domů, kolem padesátých let se jejich počet zvýšil a na přelomu 19. a 20. století na existovalo v Ústí 72 usedlostí se 442 obyvateli.⁸⁴ Nejintenzivnější rozvoj zažila obec na úplném konci 19. století, kdy byla založena Místní pojišťovna dobytka, rozvíjel se spolkový život, Antonín Maňas podnikal ve vrbařství, byl založen Sbor dobrovolných hasičů, roku 1901 vznikla Čtenářská jednota s knihovnou,

---

⁷⁹ Tamtéž, s. 25.

⁸⁰ Tamtéž, s. 25 – 26.

⁸¹ Tamtéž, s. 26.

⁸² Tamtéž, s. 30.

⁸³ Tamtéž, s. 34 – 35.

⁸⁴ Tamtéž, s. 44.

v letech 1906 – 1907 byl v Ústí zřízen hřbitov, v obci se též činila Matice Cyrilometodějská a ustavily se zde lidová a republikánská strana.⁸⁵

Co se týče školství, tak v říjnu 1792 se jednalo o zřízení školy, ale samotná budova školy se začala stavět až roku 1820 a prvním učitelem byl Petr Gallus.⁸⁶ Do roku 1877 se na škole vystřídal sedm učitelů. Vlastní historie školy byla zaznamenána jejím učitelem Metodějem Harnou v *Kronice národní školy ústecké*, kterou založil roku 1884. Za něj se také zvýšila úroveň školy. Po jeho odchodu roku 1892, kam není specifikováno, se na škole během deseti let vystřídali čtyři učitelé. Roku 1902 se učitelem stal Jan Pospíšil, který řídil školu až do roku 1930.⁸⁷

---

⁸⁵ Tamtéž, s. 46 – 47.

⁸⁶ Tamtéž, s. 35 a 47.

⁸⁷ Tamtéž, s. 47.

2. Život A. Machalky do ukončení noviciátu

2.1 Rodina a život do ukončení obecné školy

Dne 14. 9. 1906 v obci Ústí v čísle popisném 24 se Antonínu Machalkovi a jeho ženě Františce Machalkové, rozené Lukášové, narodil syn Antonín. V pořadí byl už jejich čtvrtým dítětem. Z jeho sourozenců byla nejstarší Marie, která se narodila 17. 11. 1897, po třech letech následovala druhá dcera Božena, narozená 22. 12. 1900 a dva roky po ní syn František, narozen 15. 11. 1902.⁸⁸ Radost nad narozením nového potomka pravděpodobně provázela i starost, jak všechny děti uživit. Doba hladomorů v českých zemích sice skončila již v předcházejícím století, ale problémem bylo, že rodiče malého Antonína nebyli příliš majetní. Jeho otec byl domkař s nevelkým hospodářstvím, který si musel na živobytí přivydělávat zedničením, což mnohdy nestačilo, a tak musely pracovat i jejich děti.⁸⁹ Matka Antonína Machalky byla ženou v domácnosti, jejím hlavním úkolem bylo vychovat své děti a starat se o domácnost, což bylo velice komplikované vzhledem k tomu, že syn Antonín nebyl posledním dítětem v rodině. Do roku 1917 se rodina rozrostla ještě o další dva členy, a sice o dcery Anežku, narozenou 4. 3. 1910, a Františku narozenou jako poslední z dětí dne 13. 1. 1917.⁹⁰ Antonín Machalka tedy neměl vůbec lehké dětství a velmi brzy musel začít pomáhat s domácími pracemi. Nejprve šlo zcela jistě o drobné práce pro jeho matku, později, když už chodil do školy, přibyla práce s otcem na poli a zřejmě i méně náročné zednické práce, kromě toho chodil loupat proutí na košíky.⁹¹ Mnohem později, když ho uvěznili nacisté a potom komunisté, si vždy v táboře vyžádal, jestli by nemohl vykonávat zednické práce.⁹²

Roku 1912 nastupuje Antonín Machalka na Obecnou školu v Ústí, kde strávil následující čtyři roky. Školní rok pro něj začal 16. 9. a vzhledem k malé movitosti jeho rodičů byl veden ve *Výkazu knih pro chudé*, odkud obdržel *Početníci I*, nebylo to však naposledy, co se ocitl na výše zmiňovaném výkazu, již následující rok ze stejného zdroje obdržel *Biblický dějepis*. Nebyl však ze své rodiny sám, kdo se musel spolehnout na bezplatný výdej učebnic, na výše zmíněném výkazu jsou jmenováni i jeho bratr František a sestra Božena.⁹³ Podle školní kroniky navštěvovalo ve školním roce 1912/1913 ústeckou školu 67 dětí, přičemž o

⁸⁸ Státní okresní archiv Přerov, fond Okresní Úřad Hranice, *Sčítací operát Ústí 1910*, inv. č. 2608, kart. 1613.

⁸⁹ Národní archiv Praha, fond Správa Sboru nápravné výchovy, *Osobní spis Machalka Augustin*.

⁹⁰ SOKA Přerov, fond Okresní Úřad Hranice, *Sčítací operáty Ústí 1921*, inv. č. 2702, kart. 1733.

⁹¹ NA Praha, fond Správa Sboru nápravné výchovy, *Osobní spis Machalka Augustin*.

⁹² Aleš PALÁN – Jan PAULAS, *Bohumil Vít Tajovský. Člověk musí hořeti*, Praha 2001, s. 252.

⁹³ SOKA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Třídní katalog 1912/13*, inv. č. 23 – 24.

devíti z nich je řečeno, že byli ulejšáci,⁹⁴ což však nebyl případ Antonína Machalky, který měl za celý školní rok zameškány pouze dvě hodiny v lednu roku 1913. Po celou dobu školní docházky měl z mravů za jedna.⁹⁵ V prvním školním roce měl rozvrhovány tyto předměty: náboženství, čtení, psaní, počty a měřické tvaroznalství (matematiku) a zpěv. Výkazy o studiu byly tehdy čtvrtletní. Je však poměrně překvapující, že z prvního čtvrtletí první třídy je klasifikován známkou dobře, tj. za tři, pokud vezmeme v potaz, že se známkovalo podle stupnice výborně (jedna), velmi dobře (dva) a dobře (tři). Přitom v dalších čtvrtletích byl z náboženství hodnocen známkou tři, kromě čtvrtého čtvrtletí, kdy měl dvojku. Ze čtení měl ve druhém až čtvrtém čtvrtletí jenom jedničky. Z psaní měl konstantně po celý zbytek roku dvojky. Matematika mu v prvním ročníku obecné školy nečinila žádné potíže, byl po celý rok klasifikován známkou jedna. Posledním předmětem byl zpěv a z něj měl ve druhém čtvrtletí za tři a jinak po zbytek roku za dva. Ve světle těchto skutečností je pro mne velkou záhadou, proč byl v prvním čtvrtletí celkově klasifikován za dobře, když z výše uvedeného výčtu známek vyplývá, že neměl nějaké zvláštní výkyvy ve známkách a pokud budeme kalkulovat s tím, že se do celkového průměru nezapočítávaly mravy a pilnost, z poslední jmenované měl jen jedničky, tak by měl spíš mít chvalitebně.⁹⁶ Podobných paradoxů je během jeho studia na základní škole ještě několik.

Ve školním roce 1913/1914 začíná Antonín Machalka chodit do druhé třídy Obecné školy v Ústí. Druhý školní rok však znamenal výrazné zhoršení v jeho celkovém prospěchu. K výše jmenovaným předmětům Antonínu Machalkovi přibyly jazyk vyučovací (tehdejší obdoba dnešního českého jazyka), kreslení a poprvé také tělocvik. Co se týče jednotlivých známek, tak v náboženství se v průběhu roku velmi zlepšil. Z trojky v prvním čtvrtletí, na dvojku v druhém a třetím a známkou jedna byl hodnocen ve čtvrtém čtvrtletí. Ze čtení měl v prvních třech čtvrtletí za dva a ve čtvrtém se zhoršil na známku tři. Ve druhé třídě u něj došlo ke zhoršení známek v psaní, kdy měl v posledních dvou čtvrtletích za čtyři, zatímco v prvním byl klasifikován dvojkou a ve druhém známkou tři. Novým předmětem pro něj byl jazyk vyučovací, z něhož měl nejprve čtyřku. Ve druhém a čtvrtém čtvrtletí obdržel trojku, zatímco ve třetím byl hodnocen dvojkou. Jediný předmět, ve kterém si vedl velmi dobře, byly počty. Vynikajícího výsledku dosáhl v prvním čtvrtletí, kdy mu byla v třídním výkazu zapsána známka jedna, k mírnému zhoršení došlo ve zbývajících čtvrtletích školního roku, kdy obdržel známku dva. Opravdové problémy nastaly pro Antonína Machalku v hodinách

---

⁹⁴ SOkA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Kronika národní školy ústecké 1884 – 1931*, inv. č. 2.

⁹⁵ *Třídní katalog 1912/13*.

⁹⁶ *Tamtéž*.

kreslení, zpěvu a tělocviku. Z prvního jmenovaného předmětu měl v prvních třech čtvrtletích za čtyři a v posledním za tři. Ze zbývajících dvou předmětů byl po celý rok klasifikován známkou tři. Za velmi zvláštní zde považuji, že i když byl školní rok 1913/1914 pro Antonína Machalku jistě velmi obtížný, tak hodnocení žáka jako nezpůsobilého, které je napsáno v jeho (a nejen jeho) kolonce o způsobilosti je dle mého názoru přehnané. Obzvláště přihlédneme-li ke skutečnosti, že jeho starší bratr František má ve stejném školním roce v klasifikaci třikrát za pět a i přesto byl uznán jako způsobilý.⁹⁷ Za celý školní rok 1913/1914 chodilo do školy v Ústí 78 dětí, což je až do roku 1919 poslední záznam o počtu žáků.⁹⁸ Období Machalkova studia v druhé třídě je ale zároveň posledním obdobím relativně klidného života v obci Ústí a vůbec v celém tehdejší Rakousko – Uhersku.

Dne 28. června 1914 byl na návštěvě bosenského Sarajeva zastřelen následník trůnu František Ferdinand d'Este i se svou manželkou Žofií Chotkovou. Atentát ve svých důsledcích vedl k tomu, že 28. července téhož roku byla Srbsku vyhlášena válka, kterou tehdy současníci nazvali Velkou válkou, ale my ji dnes známe pod označením první světová válka. Všeobecná mobilizace byla vyhlášena 31. července a z Ústí narukovalo celkem 29 mužů, ale Machalkův otec mezi nimi nebyl.⁹⁹ Důvody proč tomu tak nebylo nejsou přesně známy, ale jelikož se narodil 13. 6. 1869 a v době vypuknutí konfliktu mu bylo již pětáctyřicet let, tak nejspíš odvodní komisi připadal již moc starý.¹⁰⁰ Průměrná délka života byla na počátku 20. století mnohem nižší než dnes, kdy člověk, který dosáhl padesáti a více let byl považován za velmi starého. Ústečtí pocítili tíhu války i jinak než odvody, a sice předepsanými dodávkami dobytka, obilí a krmiv. Dodávky se postupem času začaly snižovat, protože nejproduktivnější část mužské populace byla povolána na frontu a tak na jejich místa musely nastoupit ženy a děti. Ve městech musely být zavedeny potravinové lístky, na venkově byli chudší vesničané živeni obecními přebytky, ale tento zdroj se postupem času vyčerpal, protože byly vypisovány nové dodávky a tak i oni byli odkázáni na potravinové lístky.¹⁰¹

V této krajně neradostné situaci nastupuje Antonín Machalka do třetí třídy Obecné školy v Ústí. Za celý rok měl pouze jednu absenci a nově mu přibyly předměty jako přírodověda, která se tehdy dělila na dva podpředměty a sice na přírodopis a přírodozpyt. Dále to byl zeměpis a dějepis, které se však braly také jako jeden předmět. Toto navýšení předmětů bylo za celou dobu Machalkovy docházky poslední. Celkový průměr známek se mu

⁹⁷ SOKA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Třídní katalog 1913/14*, inv. č. 24.

⁹⁸ SOKA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Kronika národní školy ústecké 1884 – 1931*, inv. č. 2.

⁹⁹ A. DRECHSLER a kol., *Ústí*, s. 49 – 50.

¹⁰⁰ Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Rehabilitace Augustina Machalky*.

¹⁰¹ A. DRECHSLER a kol., *Ústí*, s. 51.

oproti předchozímu roku významně zlepšil. Ve školním roce 1914/1915 z jeho klasifikace úplně vymizela známka čtyři. Z náboženství měl v prvním a třetím čtvrtletí trojku a ve zbývajících čtvrtletích dvojku. Velmi dobrých výsledků dosáhl i ve čtení, z kterého měl v předchozím školním roce jednou za tři, tentokrát byl v prvním čtvrtletí hodnocen známkou dva a ve zbytku roku jedničkou. Jeho vynikající výsledky v počtech z minulého roku, byly ve třetí třídě ještě lepší. V tomto roce se po celý rok objevuje známka jedna. Polepšil se i v jazyku vyučovacím, z něž měl v předchozím roce jednou za čtyři a dvakrát trojku. Ve třetí třídě obdržel z výše zmíněného předmětu v prvním čtvrtletí za jedna, v ostatních čtvrtletích za dva. Z psaní se objevuje opět známka tři a to v prvním, třetím a čtvrtém čtvrtletí. Ve druhém čtvrtletí se zlepšil na známku dva. Co se týče nových předmětů, tak tam lze jeho výsledky považovat za velmi dobré. Z přírodopisu měl v druhém a čtvrtém čtvrtletí za jedna, v prvním za tři a ve třetím za dva. Výsledky z přírodopisu jsou lepší, zde měl v prvních dvou čtvrtletích za jedna a ve zbytku roku za dva. Obdobné známky, ale v převráceném pořadí, měl ze zeměpisu, kde měl v prvních dvou čtvrtletích dvojku a ve zbývajících dvou za jedna. Z dějepisu byl v prvním čtvrtletí klasifikován jedničkou, v druhém trojku a v posledních dvou se v třídním katalogu objevuje známka dva. Co však Antonínu Machalkovi činilo nadále problémem bylo kreslení, v němž se sice mírně polepšil oproti předchozímu roku, ale i tak z něj měl ve všech čtvrtletích za tři. K mírnému polepšení u něj došlo ve zpěvu a tělocviku, z nichž měl v prvním čtvrtletí za tři a ve zbytku za dva.

Co je však shledávám poněkud šokujícím je, že i přes viditelné zlepšení známek a celkově velmi úspěšný školní rok 1914/1915 ho jeho učitel shledal nezpůsobilým postoupit.¹⁰² Toto rozhodnutí si nedokážu nijak vysvětlit, uvážíme-li skutečnost, že Antonín Machalka neměl podle dochovaných záznamů problémy s docházkou ani s chováním. Navíc i když muselo být pro něj období druhé třídy obtížným, nelze ho považovat za špatného žáka a navíc ani v onom školním roce 1913/1914 neměl z jediného předmětu za pět, což už by dle mého názoru bylo dostatečným důvodem pro shledání nezpůsobilosti postupu. Jak ale dokládají třídní katalogy Obecné školy v Ústí, nikdy nebyl v žádném čtvrtletí ohodnocen za pět a i přes dvojnásobné shledání nezpůsobilosti postoupit, nakonec vždy postoupil.

Roky 1915 a 1916 se nesly ve znamení zákopové války. Utrpení vojáků na obou stranách bylo téměř nekonečné, mnozí vojáci už nevěděli, zda se mají modlit za další den života, nebo radši za rychlou smrt. Obec Ústí sice byla v zázemí a tudíž unikla bezprostředním hrůzám války, ale důvod k radosti zde vůbec nebyl. Roku 1915 už lidé v obci

---

¹⁰² SOkA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Třídní katalog 1914/15*, inv. č. 25.

začali pocítovat drahotu a v dubnu téhož roku bylo císařským nařízením upraveno, na kolik mouky, nebo chleba má nárok jedna osoba na den. Množství nebylo nikterak vysoké, buď 20 dkg mouky anebo 28 dkg chleba. Dále byly ve vsi vypsány nové odvody.¹⁰³ V této krajně neradostné situaci nastupuje Antonín Machalka čtvrtou třídu Obecné školy v Ústí. Ze studijního hlediska však byl pro něj školní rok 1915/1916 nejúspěšnějším. Ze čtení, jazyka, počtů, přírodopisu, zeměpisu, dějepisu a dokonce i s tělocvikem byl ve všech čtvrtletích klasifikován jedničkou. Pouze v přírodopisu a zpěvu se v prvním čtvrtletí objevila známka dva, jinak měl ve zbývajících čtvrtletích samé jedničky. Z kreslení měl ve všech čtvrtletích za dva, v náboženství se postupem roku zlepšoval z dvojky v prvních dvou čtvrtletích na jedna ve zbývajících dvou. Jediné trojky na vysvědčení ve třetí třídě byly z psaní ve druhém a třetím čtvrtletí, jinak u toho samého předmětu měl v prvním čtvrtletí za jedna a ve čtvrtém obdržel dvojku.¹⁰⁴ Mohlo by se zdát, že zakončení školního roku 1915/1916 bylo pro Antonína Machalku relativně radostné. Opak však zřejmě bude pravdou. Roku 1916 byl při generální prohlídce uznán způsobilým jít do války i Machalkův otec, nakonec však nenarukoval, ale strach, že by musel hlavní živitel rodiny odejít na frontu musel být pro celou rodinu značný. Stejněho roku vypukla v obci epidemie neštovic.¹⁰⁵ Později, když Antonína Machalku uvěznili komunisté, vyplnil ve vězení dotazník, kde uvedl, že v mládí prodělal onemocnění neštovicemi,¹⁰⁶ neuvádí zde sice žádný rok, ale lze předpokládat, že to mohlo být právě onoho roku 1916. Zde je nutno připomenout, že na onemocnění neštovicemi mohla snadno postižená osoba zemřít, jelikož tehdy ještě neexistovalo plošné očkování proti této nemoci.

Mám-li shrnout život Antonína Machalky od narození do roku 1916, musím konstatovat, že se nejspíš nijak významně neodlišoval od jiných chudších domkařských rodin. Život byl tehdy těžký a rodiče často museli zapojovat své děti do práce již od útlého věku. Nástup do školy byl pro něj jistě velkou změnou. Z výše uvedených výsledků jeho studia ho můžeme považovat za žáka z velmi dobrým prospěchem, je sice pravda, že celkově nejhorší známky měl v druhé třídě, ale v posledních dvou ročnících zaznamenáváme výrazné zlepšení. Zda toho docílil sám, nebo mu s učením pomohla jeho starší sestra Božena,¹⁰⁷ která měla téměř ze všech předmětů jedničky, je otázkou, na níž neznáme odpověď, nicméně možnost tu byla. Znovu však musím připomenout, že hodnocení A. Machalky jako žáka nezpůsobilého postoupit do dalšího ročníku je dle mého názoru neopodstatněné a neúměrně nadsazené.

---

¹⁰³ A. DRECHSLER, *Ústí*, s. 50 - 51.

¹⁰⁴ SOkA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Třídní katalog 1915/16*, inv. č. 26.

¹⁰⁵ A. DRECHSLER, *Ústí*, s. 50 a 52.

¹⁰⁶ NA Praha, fond Správa Sboru nápravné výchovy, *Osobní spis Machalka Augustin*.

¹⁰⁷ SOkA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Třídní katalogy 1912/13 – 1913/14*, inv. č. 23, 24.

Nedokážu si vysvětlit, co vedlo jeho učitele k tak neúměrně špatnému ohodnocení vzememe-li v potaz, že Antonín Machalka musel jistě kromě přípravy do školy ještě pomáhat doma rodičům s prací, přičemž je dost pravděpodobné, že výpomoc rodičům měla nejvyšší prioritu. Machalkův otec a matka byli zaneprázdnění prací a neměli čas na to, aby se se synem učili a eventuálně mu pomohli dovysvětlit látku probranou ve škole. Navíc, když nastoupil do první třídy byly jeho sestře Anežce dva roky a lze předpokládat, že jeho matka měla nejvíce starostí právě s péčí o ni a když pak vypukla válka jeho otci zase hrozilo, že bude povolán na frontu a rodina tak ztratí hlavního živitele, k čemuž nakonec nedošlo, ale hrozba povolání byla akutní až do konce roku 1918.

2.2 Měšťanská škola a reálné gymnázium

Dne 16. 9. 1916 vstupuje Antonín Machalka do Měšťanské školy v Hranicích. Dle mého názoru je dosti pravděpodobné, že do školy docházel přímo z Ústí, které je od Hranic vzdáleno něco přes pět kilometrů, ale i tak to byla na tehdejší poměry celkem dlouhá cesta a Machalka ji musel absolvovat každodenně nejen ty dva roky, kdy docházel na hranickou měšťanskou školu, ale i po té, co nastoupil ve stejném městě na gymnázium.

Ve školním roce 1916/1917 měl následující vyučovací předměty: náboženství, jazyk vyučovací s naukou o písemnostech, zeměpis a dějepis (zde opět počítáno jako jeden předmět), přírodopis, přírodozpyt, počty a jednoduché účetnictví, měřictví a rýsování, kreslení, krasopis, zpěv, tělocvik a nakonec německý jazyk. Na škole se známkovalo podle stupnice výborný, chvalitebný, dobrý, dostatečný a nedostatečný. Je však nutno připomenout, že pro hodnocení mravů a pilnosti se používaly jiné stupnice. Pro mravy to byla stupnice chvalitebné, uspokojivé, zákonné, méně zákonné a nezákonné, naopak nejlepším hodnocením pro pilnost bylo náležitá. Ve světle těchto poznatků není překvapující, že po celé dva roky, školní docházky na hranickou měšťanskou školu byl z mravů klasifikován známkou chvalitebnou a pilnost byla hodnocena jako náležitá, tedy nejlepším možným stupněm hodnocení. Lze těžko odhadovat, kdy se opravdu rozhodl, že se dá na dráhu duchovního, ale podle známek z prvního a druhého ročníku můžeme konstatovat, že znalosti pro to měl velmi slibné, protože náboženství byl jediný předmět, ze kterého se v třídním výkazu objevují po oba školní roky samé výborné.¹⁰⁸ Za první školní rok měl zameškáno jen osm hodin.

Předměty, ze kterých měl Antonín Machalka po celý školní rok 1916/1917 chvalitebnou byly zeměpis a dějepis (klasifikováno jako jeden předmět), přírodozpyt a dokonce i zpěv. Co se týče přírodopisu, tak tam měl v prvním pololetí výbornou a ve druhém chvalitebnou. Podobným způsobem byl klasifikován i z tělocviku, kde obdržel v prvním pololetí chvalitebnou a ve druhém výbornou. Méně úspěšný byl v německém jazyce, z kterého byl klasifikován v obou pololetích za dobře, z jazyku vyučovacího se v jeho záznamech z prvního pololetí objevuje chvalitebně a ve druhém za dobře. Z měřictví byl celý školní rok klasifikován za dobře. Chvalitebně v prvním pololetí a dobře v druhém byl shledán z jazyka vyučovacího. Předměty, s kterými měl Antonín Machalka po první rok docházky do měšťanské školy potíže byly počty a jednoduché účetnictví (klasifikováno jako jeden předmět), kreslení a krasopis. Z prvního jmenovaného předmětu měl v prvním pololetí za

---

¹⁰⁸ SOkA Přerov, fond Měšťanská škola chlapecká Hranice, *Třídní katalog 1916/17*, inv. č. 20.

dobře a ve druhém dostatečně. Z kreslení měl v obou pololetích dostatečnou. Nejhorší známku za celou školní docházku obdržel z krasopisu v první třídě měšťanské školy, z kterého měl v prvním pololetí dokonce nedostatečnou a ve druhém dostatečnou. Nedostatečná z krasopisu je také jediná takováto známka, kterou za celé dva roky měl. Nicméně byl uznán způsobilým a postoupil do dalšího ročníku.¹⁰⁹

V září 1917 nastupuje Antonín Machalka do druhého a pro něj zároveň posledního ročníku hranické měšťanské školy. Vyučovací předměty mu zůstaly stejné jako předchozí rok.¹¹⁰ Mnohem tíživěji však na něj bezpochyby doléhala válka. V rozmezí let 1917 – 1918 už museli lidé používat různé náhražky potravin a i ty potraviny, které byly na přiděl v sobě měly často v sobě jiné náhražkové ingredience. Jako příklad lze uvést třeba mouku, v níž byly semleté kaštany. Oblečení se také stalo v podstatě nedostatkovým zbožím a lidé byli nuceni téměř donekonečna přešívát staré šaty.¹¹¹ Kromě těchto problémů, které trápily všechny obyvatele obce Ústí a nejen je, přibyla rodině Machalkových i nová starost. Hned v lednu roku 1917 se rodina rozrostla o nového a zároveň posledního člena, a sice o dceru Františku. Rodina tudíž musela najít způsob, jak ji uživit, což by byl problém i za normálních okolností, ale ve třetím roce války, kdy už začínal být nedostatek úplně všeho, to muselo být obzvlášť obtížné.

V této krajně neradostné situaci studuje Antonín Machalka svůj poslední rok měšťanské školy. Celkem měl zameškáno šestnáct hodin za celý rok. Jeho známky byly následující: z jazyka vyučovacího měl v obou pololetích za dobře, ze zeměpisu a dějepisu v prvním pololetí za dobře a v druhém dostatečně. Přírodopis, přírodopyt a počty absolvoval za dobře v obou pololetích. Měřictví, kreslení a krasopis pro něj nedopadly zrovna nejlépe. Z prvního jmenovaného byl hodnocen v prvním pololetí dostatečnou a ve druhém za dobře, zatímco ze zbývajících dvou předmětů obdržel nejprve za dobře a ve druhém pololetí dostatečně. Zpěv a německý jazyk absolvoval v obou pololetích za dobře. Co se týče tělocviku, ten není ve školním roce 1917/1918 klasifikován, pravděpodobně proto, že děti musely jít v jeho hodinách pomáhat s drobnými pracemi pro vojáky na frontě.¹¹²

Jak shrnout studium Antonína Machalky na měšťanské škole v Hranicích? Otázka je to zdánlivě banální, ale v jeho případě je to velmi problematické. Hlavním faktorem je zde válka, která v podstatě předem vylučovala jakoukoliv klidnější formu studia. Navíc právě v posledních dvou letech války začala být situace nejen na frontě, ale i v zázemí kritická.

---

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ SOkA Přerov, fond Měšťanská škola chlapecká Hranice, *Třídní katalog 1917/18*.

¹¹¹ A. DRECHSLER a kol., *Ústí*, s. 53 – 54.

¹¹² *Třídní katalog 1917/18*.

K akutnímu nedostatku potravin se v případě Machalkovy rodiny přidala ještě starost o novorozenou dceru Františku. Navíc musel jistě Antonín Machalka pomáhat při válečné výrobě ve škole a doma pak s hospodářstvím, což vedlo k tomu, že na školní přípravu mu nezbývalo mnoho času. I přesto je třeba ocenit, že po oba dva roky studia na hranické měšťanské škole byl klasifikován nejvyšším stupněm pilnosti, a sice náležitým. Jeho další studium už neprobíhalo za tak dramatických okolností a známky tomu odpovídaly.

Do Městského reálného gymnázia v Hranicích nastupuje Antonín Machalka ještě v posledním roce světové války, ale poslední tři čtvrtletí už proběhla v mírové době. Za první pololetí školního roku 1918/1919 měl pouze sedm zameškaným hodin a ve druhém žádné. V tomto roce měl rozvrhované tyto předměty: náboženství, jazyk český, jazyk německý, jazyk latinský, zeměpis, matematiku, přírodopis a všeobecnou geologii (bráno jako jeden předmět), krasopis a tělocvik. Celkově lze hodnotit jeho studium za první rok jako velmi úspěšné. V prvním roce studia na gymnáziu dosáhl vynikajících studijních výsledků. V celém školním roce neobdržel ani jednu trojku. Z českého jazyka a latiny byl v obou pololetích hodnocen jedničkou.¹¹³ Z náboženství byl v prvním pololetí klasifikován jedničkou a ve druhém dvojkou. Tytéž známky, jen v opačném pořadí obdržel z němčiny. Zeměpis a matematika mu byly v obou případech ohodnoceny za dva. Zlepšil se také v přírodopisu a krasopisu z dvojky v prvním pololetí na jedničku ve druhém.¹¹⁴ Hodnocení kreslení a tělocvik je však poněkud problematické. V případě tělocviků totiž v třídním katalogu chybí obě čtvrtletí z prvního pololetí a třetí čtvrtletí z druhého pololetí, nicméně konečné známky tam zapsány jsou. V prvním pololetí je známka dva a ve druhém jedna. V případě kreslení chybí i celková známka z prvního pololetí, je tam až celková známka za druhé pololetí, a to dvojka. Oproti tomu v hlavním katalogu hranického gymnázia jsou pouze známky na konci školního roku.¹¹⁵ Je též zajímavé zmínit, že Antonín Machalka byl po celé dva roky osvobozen od placení školného.¹¹⁶

Roku 1919 proběhly v obci Ústí volby do obecního zastupitelstva. Zajímavé je, že mezi kandidáty za katolickou národní stranu byl i Machalkův otec. Národní strana nakonec volby vyhrála a starostou Ústí se stal Antonín Maňas, který byl ve své funkci až do února roku 1921, kdy se úřadu vzdal kvůli sporům s obecní radou. Na jeho místo byl zvolen Machalkův otec, který svou funkci obhájil i ve volbách roku 1923. Starostou byl až do roku 1924, kdy se své funkce vzdal, to už ale jeho syn studoval v Doupově. I přes rezignaci na

---

¹¹³ Srov. SOkA Přerov, fond Gymnázium Hranice, *Třídní katalogy 1915/19*, inv. č. 46.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ SOkA Přerov, fond Gymnázium Hranice, *Hlavní katalogy 1918 – 1920*, inv. č. 8 a 9.

¹¹⁶ Tamtéž.

svou funkci starosty zůstával Machalkův otec i nadále členem obecního zastupitelstva, a to až do roku 1931.¹¹⁷

V posledním roce svého studia na hranickém gymnáziu měl Antonín Machalka za celý rok zameškaných sedmnáct hodin a nově mu mezi předměty přibyl dějepis. Dále se rozhodl nepovinně studovat německý jazyk. Jeho známky byly následující: z náboženství, latiny, matematiky a tělocviku byl v obou pololetích klasifikován dvojkou a v zeměpise, přírodopise a dějepise měl ještě lepší výsledky po celý školní rok a sice jedničku. Češtinu, kreslení a nepovinný německý jazyk absolvoval v prvním pololetí se známkou dva a v druhém s jedničkou.¹¹⁸

Jak zhodnotit Antonína Machalku jako studenta reálného gymnázia? Celkově lze říct, že byl studentem velmi dobrým, do školy chodil pravidelně a s chováním problémy neměl. Z hlediska jeho budoucí církevní kariéry musíme kladně ohodnotit jeho výsledky z náboženství a latiny. Co mu však činilo střídavě menší či větší obtíže byl krasopis a kreslení, což však dle mého názoru nejsou předměty zas až tak nezbytně nutné. Souhrnně však můžeme konstatovat, že Antonín Machalka měl velmi dobré znalostní předpoklady. Na gymnáziu v Hranicích dosahoval vynikajících studijních výsledků, a proto je velmi zarážející, proč tuto školu po dvou letech opustil a nastoupil na doupovské gymnázium. Zda tak učinil kvůli její lepší kvalitě, nebo mu ji někdo doporučil zůstane asi navždy záhadou.

---

¹¹⁷ A. DRECHSLER a kol., *Ústí*, s. 57-58.

¹¹⁸ SOkA Přerov, fond Gymnázium Hranice, *Třídní katalogy 1919/20*, inv. č. 47.

2.3 Doupov a zahájení noviciátu

Studiem klasického německého gymnázia v Doupově začíná jedna z nejvýznamnějších a zároveň nejhůře zmapovatelných etap života Antonína Machalky. Problém spočívá v tom, že Doupov a potažmo celé Doupovsko bylo čistě německojazyčnou oblastí a z toho důvodu bylo po druhé světové válce veškeré obyvatelstvo odsunuto a roku 1954 byla samotná obec určena k demolicí.¹¹⁹ Spolu s tím byly zničeny i veškeré písemné prameny nezbytné pro zmapování doupovského studia Antonína Machalky. Z tohoto důvodu nejspíš navždy zůstane nezodpovězena otázka, proč vlastně vůbec šel studovat do Doupova? Vzhledem k tomu, že Doupov byl na úplně opačném konci českých zemí, musela být tato cesta pro něj značně problematická. Hranice byly od Ústí nedaleko a rodina mu mohla po nějakém známém poslat něco na přilepšenou, v Doupově už to možné nebylo. Lze velmi těžko předpokládat, že by ho rodina sama dokázala vydržovat na studiu v tak vzdálené lokalitě. Doupovské gymnázium, založené roku 1773, mělo špičkovou úroveň¹²⁰ a jako další možné vysvětlení Machalkova pobytu zde, mohla být snaha zdokonalit se v německém jazyce, protože v dotazníku z roku 1978 uvádí, že aktivně ovládá němčinu.¹²¹ Ústí a přilehlé okolí bylo naproti tomu oblastí českojazyčnou. Dalším důvodem mohl být fakt, že gymnázium v Doupově bylo součástí kláštera piaristů a tak se dalo předpokládat, že tamější výuka nebude v duchu proticírkevním a spíše bude brát ohled na potřeby budoucích kněží.¹²² Doupovské gymnázium vzniklo z iniciativy Antona Josefa Clementa¹²³ jako šestitřídní gymnázium a zpočátku ho vedli jezuité. Jelikož byl roku 1773 zrušen řád jezuitů, převzali a do roku 1832 vedli doupovské gymnázium piaristé, kteří připravovali své studenty, jak pro duchovní tak světská povolání. Součástí gymnázia byla i Clementova nadace pro šest chudých studentů, je možné, že právě tato instituce umožnila Antonínu Machalkovi studovat v Doupově. Roku 1792 byla nadace rozšířena pro 32 stipendistů. Pak se ale celá instituce dostala do finančních problémů, které trvaly až do roku 1896, což vedlo roku 1856 k uzavření piaristické koleje a vedení gymnázia převzalo pražské arcibiskupství. Hlavním zdrojem problémů s penězi byl fakt, že celá

¹¹⁹ Zdena BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska od A až po Z*, Chomutov 2005, s. 21.

¹²⁰ Tamtéž, s. 17 a 19.

¹²¹ *Rehabilitace Augustina Machalky*.

¹²² Z. BINTEROVÁ, *Zaniklé obce*, s. 17.

¹²³ Anton Josef Clement se narodil v Doupově roku 1701, kde vystudoval německou národní školu a vyučil se soukeníkem. Ve věku dvaceti let odešel do Vídně a tam se propracoval až na post dvorního kontrolora císařovny Alžběty. Z jeho iniciativy byla roku 1756 vydána nadační listina pro doupovské gymnázium, kterou o rok později potvrdila císařovna Marie Terezie (dcera císařovny Alžběty a císaře Karla VI.), Petr HLAVÁČEK – KADAŇSKÝ, *Doupovské gymnázium*. In: Památky, příroda a život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska, 24, č. 4, (1992), s. 106.

instituce byla spravována pouze z nadačního fondu, který nestačil pokrývat náklady. Několik let získávalo gymnázium peníze navíc z dobročinné loterie, ale ani ta nestačila. Navíc se k ekonomickým problémům přidal ještě nedostatek učitelů.¹²⁴

Roku 1922 však potkala Machalkovu rodinu tragédie, když patnáctého února zemřel ve dvaceti letech jeho starší bratr František. Pohřben byl o dva dny později v rodinném hrobě v Ústí.¹²⁵ Antonín Machalka se tak stal jediným žijícím mužským potomkem své rodiny. Z pozůstalosti po Antonínu Machalkovi víme, že doupovské gymnázium zakončil roku 1928 maturitou a pak začal jeho noviciát v premonstrátském řádu v novoříšském klášteře.¹²⁶

Noviciát je první fází vstupu do řádu, aby mohl být případný uchazeč přijat do premonstrátského noviciátu je nutné mít úplné středoškolské vzdělání zakončené maturitou.¹²⁷ Tato podmínka platí dnes a platila i onoho čtvrtého prosince roku 1928, kdy Antonín Machalka vstoupil do premonstrátského řádu a zahájil svůj noviciát v Nové Říši.¹²⁸ Z výše uvedených závěrů víme, že Machalka měl maturitu na jednom z předních gymnázií tehdejšího Československa. Jako novic se musel seznámit s dějinami řádu, jeho spiritualitou, strukturou a pravidly. Osobou zodpovědnou za správnou výchovu noviců je novicmistr, ale v Machalkově případě to bylo poněkud jiné. Jeho roční¹²⁹ noviciát se totiž nekonal v novoříšském klášteře, ale v belgickém Tongerloo. Důvodem bylo, že Antonín Machalka vstoupil do novoříšského kláštera ve velmi napjaté situaci, kdy klášterní komunitou otřásaly spory o řádovou reformu a sporný průběh volby nového opata, který musel řešit až generální opat premonstrátského řádu Gummarus Crets. Novoříšským bratřím muselo být jasné, že za této situace by bylo velmi obtížné řešit spory uvnitř komunity a zároveň uvádět novice do řádu a tak bylo rozhodnuto, že novic Machalka půjde do Belgie. Přítomnost generálního opata byla pro realizaci tohoto rozhodnutí jako příhodná, neboť nebylo zvykem posílat novice až do tak vzdáleného kláštera.

Ještě před tím, ale stihl Antonín Machalka přijmout řeholní jméno. Zda si ho vybral sám, nebo měli novoříští premonstráti svůj systém, podle kterého udělovali řádová jména nevíme. Jeho řeholní jméno bylo Augustin, podle sv. Augustina, církevního Otce, jehož reguli premonstráti uznávají a vycházejí z ní. Od této části až do konce práce budeme tedy na jeho osobu odkazovat jako na Augustina Machalku. Pobyt v Tongerloo byl pro něj z hlediska jeho pozdějšího působení v čele kláštera důležitý proto, že právě zde si ho všiml generální opat

---

¹²⁴ Tamtéž, s. 106 – 108.

¹²⁵ Okresní úřad Ústí, *Hřbitovní kniha*.

¹²⁶ *Rehabilitace Augustina Machalky*.

¹²⁷ M. BUBEN, *Encyklopedie II/1*, s. 63.

¹²⁸ K. NOVOTNÝ, *Kláster*, s.49.

¹²⁹ Srov. M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 63 uvádí jako podmínku pro přijetí dvouroční noviciát, ale A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 90 uvádí pouze roční noviciát.

Crets spolu se svým generálním prokurátorem a pozdějším generálním opatem Hubertem Nootsem. Machalka v dopisech do Nové Říše uvádí, že s ním generální opat rozmlouval o budoucnosti kláštera a o řešení sporů uvnitř komunity, zároveň dodává, že řádová reforma proběhla v Belgii bez problému a že i tak jsou belgičtí premonstráti na tom materiálně lépe než v Nové Říši.¹³⁰ Ještě za noviciátu však zastihla Augustina Machalku smutná událost. Dne sedmnáctého ledna 1929 zemřela ve věku šestapadesáti let jeho matka Františka Machalková.¹³¹ Téhož roku, kdy skonala jeho matka, složil tříroční jednoduché, nebo-li také dočasné sliby¹³² a zahájil studium na brněnském alumnátu.¹³³

---

¹³⁰ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 49.

¹³¹ Okresní úřad Ústí, *Hlavní kniha*.

¹³² A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 90.

¹³³ *Rehabilitace Augustina Machalky*.

3. Brněnský alumnát, kaplanem v Nové Říši, léta okupace a věznění v koncentračních táborech

3.1 Studium na brněnském alumnátu

Vznik brněnského alumnátu se datuje do roku 1807, samotná instituce zahrnovala dvě učiliště, a sice Diecézní bohoslovecké učiliště a samotný Biskupský alumnát. Přičemž první jmenovaná se zabývala vzděláváním a druhá duchovní formací kněží.¹³⁴ Hlavním problémem, kterým se alumnát na začátku svého vzniku potýkal, byla omezená kapacita počtu bohoslovců. Biskup Schrattenbach sice považoval budovu dominikánského kláštera v Brně za dostačující, nicméně maximum osmdesát bohoslovců plus asi dvacet stipendistů se záhy ukázala, jako nedostačující. V ideálním případě bylo možné ubytovat nanejvýš šedesát bohoslovců. Až roku 1834 biskup František Antonín Gindl dokázal navýšit počet ubytovacích míst na sedmdesát pět. O studium v Brně byl zpočátku velký zájem, rekordní byl počet bohoslovců roku 1828, kdy jich zde studovalo sto čtyřicet osm, ale od roku 1842 se jejich počet začal snižovat. Roku 1860 bylo zaznamenáno snad nejméně studujících, a sice třicet jedna. Snaha o navýšení počtu bohoslovců vedla roku 1852 biskupa Antonína Arnošta hraběte Schaffgotscheho k založení diecézního chlapeckého semináře. Samotná budova semináře dokázala pojmout sto dva studentů.¹³⁵ Krátce na to začal počet alumnů stoupat, ale přijetí branného zákona v prosinci roku 1868 vedlo opět k poklesu počtu studentů. Zákon totiž nařizoval, že odvedenci nesmí být vysvěceni. Dalším důvodem byla nechť biskupa Karla Nöttiga přijímat do alumnátu bývalé vojáky.¹³⁶ Situace se opět začala obracet počátkem osmdesátých let 19. století, kdy ministerstvo kultu a vyučování povolilo alumnátu celkem pětáctyřicet stipendistů na tři roky, přičemž povolení bylo vždy po uplynutí lhůty prodlouženo o další tři roky.

Nespornou výhodou bylo, že budova alumnátu byla blízko katedrály. Problémem však podle Jindřicha Zdeňka Charouze bylo nezdravé prostředí samotné budovy.¹³⁷ Co přesně bylo příčinou není uvedeno. Lze velmi pochybovat o tom, že by studenti bohosloví nedodržovali hygienu. Na vině mohla být poměrná stísněnost budovy a špatné podmínky pro větrání budovy, navíc je nutné vzít v potaz, že v této době ještě neexistovala klimatizace. Jisté je to, že pobyt v budově často způsoboval u bohoslovců nemoci a situaci musel řešit i biskup Bauer.

---

¹³⁴ Jindřich Z. CHAROUZ, *Brněnský alumnát. Výchova a vzdělávání duchovenstva v Brně v letech 1807 – 1950*, Brno 2007, s. 6.

¹³⁵ Tamtéž, s. 23.

¹³⁶ Tamtéž, s. 23 – 24.

¹³⁷ Tamtéž, s. 24.

Roku 1891 biskup začal jednat s moravským místodržitelstvím o výstavbě nové budovy. Průtahy a různá jednání však způsobily, že se se stavbou budovy začalo až roku 1901 pod vedením Antonína Tebicha. Samotná budova byla dokončena roku 1903 a v tom samém roce i vysvěcena. Za zajímavé lze považovat, že při slavnostním dokončení nové budovy alumnátu téměř chyběli zástupci německojazyčných škol a institucí, zatímco z českých zástupců se zúčastnili téměř všichni, kdo se zúčastnit mohli.¹³⁸ O rok později byla ministerstvem kultu a vyučování povolena dotace pro maximálně osmdesát sedm alumnů. Erekcční listina, která nese datum šestnáctého srpna 1805 uvádí, že nejvyšším představeným alumnátu je vrchní ředitel, který je zároveň jedním z katedrálních kanovníků.¹³⁹ Až do odsunu německého obyvatelstva byla brněnská diecéze složením česko–německá, proto je překvapující, že na brněnském alumnátě tvořili Němci jen asi 2 – 7%, zbytek tvořili Češi. Tato situace panovala až do konce první světové války, po ní pobývalo v alumnátě zhruba kolem 20 až 33% Němců. J. Charouz v této souvislosti uvádí, že příčinou mohlo být, že Němci chodili studovat do rakouských učilišť, což se po válce zkomplikovalo v důsledku vyhlášení samostatného Československa a horší prostupnosti hranic. Za zajímavou také považují skutečnost, že většina studujících pocházela z vesnic.¹⁴⁰

Založení Masarykovy univerzity v Brně v roce 1919 znamenalo pro alumnát více jak deset let tahanic o užívání prostor, ačkoliv poslanec Antonín Cyril Stojan žádal o začlenění alumnátu do nově vznikající univerzity jako teologické fakulty, žádosti nebylo vyhověno. Nastala tedy značně bizarní situace, kdy se sedm set studentů nově založené univerzity a šedesát alumnů muselo vejít do jedné budovy. Krajně stísněná atmosféra skončila až na podzim roku 1931, kdy se právnická fakulta Masarykovy univerzity odstěhovala do vlastní budovy.¹⁴¹ Právě v posledních dvou letech napjatých vztahů mezi alumnátem a univerzitou nastupuje na studium bohosloví i Augustin Machalka.

Jestliže jsem mluvil v předchozí kapitole o tom, že Machalka byl během svých dosavadních studií velmi úspěšný a že pouze v případě Doupova mám bílé místo v jeho studiu, tak v případě alumnátu byl studentem jednoznačně vynikajícím. Jeho výkaz je psán latinsky, ale pokusím se dát čtenáři alespoň základní představu o Machalkově úspěšnosti. Podle výkazu byl jeho ročník první, který měl studium na pět let, před ním se studium bohosloví omezilo na čtyři roky. Za všechny akademické roky prospěchu (*praelectiones excepit*) hodnocení *diligentissime*, což by odpovídalo gymnaziálnímu prospěl

---

¹³⁸ Tamtéž, s. 24 – 25.

¹³⁹ Tamtéž, s. 26.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 31.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 33 – 34.

s vyznamenáním. Jedinná známka (*in profectu meruit classem*), kterou po celou dobu studia měl ze všech předmětů byla *eminentem*, kterou lze přeložit jako výborně. Ve světle této skutečnosti můžeme konstatovat, že o studenty jako byl Augustin Machalka by mohly školy soupeřit. Chování (*mores exhibuit legibus instituti*) mělo poněkud matoucí klasifikaci. Nejvýše stálo hodnocení *adpuine conformes*, což by doslovně znamenalo něco ve smyslu: „spějící k dobrému“, ale podle současného hodnocení by to znamenalo velmi dobré.¹⁴²

V akademickém roce 1929/1930 (*anno 1929/30*) měl Augustin Machalka následující předměty: křesťanskou filosofii (*philosophia christiana*), fundamentální teologii (*theologia fundamentali*), biblickou archeologii (*archaeologia biblica*), hebrejštinu (*lingua hebraica*), výklad Starého zákona (*exegesi V. F.*), úvod do Písma svatého (*introductione in libros*) a posledním, avšak neoznámkovaným předmětem byla pedagogika (*paedagogica*). Z výše zmíněných předmětů byly pouze čtyři vyučovány po oba dva semestry, a sice křesťanská filosofie, fundamentální teologie, hebrejšтина a úvod do Písma. Ostatní byly jednosemestrové, ačkoliv není zmíněno, ve kterém semestru se vyučovaly. Kromě svého mateřského jazyka ovládal, němčinu, latinu a nyní i hebrejštinu. Je však nutné vzít na vědomí, že jeden rok studia určitého jazyka, byť ohodnocený na výbornou neznamenal, že by ho uměl používat i aktivně.¹⁴³

Druhý rok alumnátního studia byl pro Augustina Machalku neméně úspěšný. Kromě pedagogiky byly všechny předměty dvousemestrové. Z povinných předmětů měl znovu fundamentální teologii a úvod do Písma. Nově mu přibyla biblická hermeneutika (*hermeneutica biblica*) a výklad Nového zákona. Zároveň měl v akademickém roce 1930/1931 nepovinně (*adnotationes*) zapsanu křesťanskou filosofii (*philosophia christiana*), dějiny církevní (*historica ecclesiastica*) a arabštinu (*lingua arabica*). Arabština byla posledním jazykem, který se učil. Navíc je nutné vzít v úvahu, že studiem arabštiny jako jazyka se musel s největší pravděpodobností naučit i tamní písmo. Když už ne psát, tak alespoň číst.¹⁴⁴

Četnost povinných předmětů, které měl Augustin Machalka zapsané klesala s každým vyšším ročníkem, tento stav se příliš nelišil od současného stavu na univerzitách. Ve třetím ročníku měl již jen tři povinné předměty a jeden nepovinný. Mezi povinnými lze najít církevní dějiny (*historia ecclesiastica*), morální teologii (*theologia morali*) a katechetiku I. (*catechetica I.*). Jedinný nepovinný předmět za akademický rok 1931/1932, který se dá najít

---

¹⁴² Diecézní archiv Biskupství brněnského, fond E80, *Katalog Biskupského alumnátu*

¹⁴³ *Katalog Biskupského alumnátu*

¹⁴⁴ *Katalog Biskupského alumnátu*

v jeho výkazu je dogmatika (*theologia dogmatica*). Kromě již zmíněné katechetiky byly všechny předměty vyučovány po celé dva semestry.¹⁴⁵

Odehrávaly-li se předchozí akademické roky za stísněné atmosféry kvůli sporům alumnátu s univerzitou o užívání budovy, tak v předposledním ročníku Machalkovy docházky mohli již bohoslovci užívat budovu alumnátu naplno a nemuseli se omezovat. Neznamená to však, že by Augustin Machalka polevil ve svém studiu, jak již bylo zmíněno, za celou dobu docházky neměl horší známku než výbornou a akademický rok 1932/1933 toto tvrzení pouze potvrzuje. Z povinných předmětů měl dogmatiku (*theologia dogmatica*) a morálku (*theologia morali*). Mezi výběrovými předměty se v tomto roce objevuje sociální teorie (*socia theoria*) a katechetika.¹⁴⁶

V poslední roce bohosloveckého studia Augustina Machalky se v jeho výkazu objevují v povinných předmětech pastorálka (*theologia pastoralis*), církevní právo (*jure ecclesiastico*) a katechetika II. V položce nepovinných předmětů je ritus (*ritus*) a dva další označené jako *contione* a *soc. pr.* Stejně jako předchozí ročníky i ten poslední skončil pro alumna Machalku obrovským úspěchem.¹⁴⁷ Jeho velká chvíle nastala v osm hodin 5. července 1934 v katedrále sv. Petra a Pavla v Brně kdy byl vysvěcen na kněze brněnským biskupem Josefem Kupkou a o tři dny později vykonal v kostele v Hranicích svou první mši svatou.¹⁴⁸

Není pochyb o tom, že pro Machalku osobně i pro jeho rodinu to byl zážitek velmi šťastný, co mu ale muselo kazit radost byl fakt, že jeho matka se jeho vysvěcení a první mše nedožila, ani jeho mladší bratr František. Pro tuto chvíli se ale musel cítit na vrcholu svých sil. Roku 1934 mu bylo 27 let a jistě všichni očekávali a přáli mu co nejdelší život, mnoho úspěchů a hodně zdraví. Je opravdu těžké zrekonstruovat, co asi čerstvě pomazaný kněz opravdu cítil, ale je velmi pravděpodobné, že do budoucnosti hleděl s optimismem i přes to, že o rok dříve se v sousedním Německu dostal k moci Adolf Hitler, který se svou nacistickou stranou mu v budoucnu způsobil tolik utrpení. To ale tehdy onoho léta roku 1934 nemohl tušit nikdo. Z Ústí se jistě mnozí přišli podívat na jeho první mši, mnozí mu to jistě přáli, někteří mohli závidět a někteří možná museli trochu zavzpomínat, kdože to vlastně tu mši koná. Pokud pomineme letní prázdniny, tak vlastně od roku 1920 až do roku 1934, tedy celých čtrnáct let, Augustin Machalka vůbec nepobýval doma. Je možné, že někteří si již tak úplně nepamatovali, kdože to vlastně je, nicméně ještě pořád tu byl jeho otec a čtyři sestry, aby lidem připomněli, kdo pořádá mši svatou. Radost se však o tři měsíce později proměnila ve

---

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Kázání a promluvy*.

smutek. Dne 27. října umírá Machalkova druhá nejmladší sestra Anežka Havranová (za svobodna Machalková).¹⁴⁹ Bylo jí 24 let a kromě ovdovělého manžela po sobě zanechala i tříletého syna Františka Havrana.

---

¹⁴⁹ Okresní úřad Ústí, *Hlavní kniha*.

3.2 Machalkovo působení v Nové Říši do začátku druhé světové války

Po svém vysvěcení a první mši nastupuje Augustin Machalka jako kaplan do novoříšského kláštera. Rozpory uvnitř komunity, na které narazil jako novic byly již pryč a opat Pavel Souček se naplno věnoval péči o chod kláštera. Roku 1935 přešla pod správu novoříšského kláštera zábrdovická farnost a o dva roky později nechal opat Souček pokrýt střechu kostela měděnými plechy kvůli jejich větší trvanlivosti. Bylo též nutné opravit fresky zhotovené v letech 1766 – 1767 Janem Lukášem Krakerem, což bylo po dohodě kláštera s památkovým ústavem realizováno a oprava připadla na bedra malíři Janu Janšovi. Dále bylo shledáno, že podlaha v klášteře je již značně prošlapaná, a proto byla též na pořadu dne její oprava. Zakázku na opravu klášterní podlahy dostala firma Kamenoprůmysl O. de Martin a její dělníci záhy po započatí prací shledali, že oltářní tumby jsou masivně poškozené a proto bylo nutné nechat zhotovit úplně nové oltáře. Další opravy se týkaly vchodových dveří a lavic.¹⁵⁰

Opravy však nebyly jedinou záležitostí, o kterou se opat Souček staral. Mimořádnou pozornost věnoval též klášternímu hospodářství. Jelikož novoříšští vlastnili cihelnu, byli v produkci cihel soběstační a její produkci omezili pouze na vlastní potřeby. Z tohoto důvodu mohl obsluhu cihelny vykonávat pouze jeden manželský pár. Klášterní zaměstnanci dostávali výplatu a deputáty plus mohli požádat novoříšské premonstráty o zapůjčení koní, získávali zdarma část sklizených brambor a pokud pracovali v lese, mohli si ponechat pařezové dříví pro vlastní užití. Jako opat byl Pavel Souček, co se týče spravování klášterního majetku, velice činnorodý. V podstatě denně objížděl novoříšské pozemky a kontroloval, jestli je vše v pořádku, popřípadě žádal okamžité vysvětlení proč to či ono je v nepořádku a podobně.¹⁵¹

Jak tato léta prožíval Augustin Machalka? Po svém už definitivním nastoupení do Nové Říše na konci roku 1934 zastával postupně funkci kaplana, vzdělavatele novoříšského Orla, též byl členem místního obecního zastupitelstva a školní rady.¹⁵² Rekonstrukce jeho osobních prožitků z posledních čtyř poklidných let před okupací je značně problematická. Jednak je nutné vzít v potaz, že postup ve funkcích je velmi zdlouhavý a čtyři roky byly prostě příliš málo, než aby umožnily Augustinu Machalkovi nějakým zásadním způsobem vyniknout uvnitř klášterní komunity. Bylo by však krajně nespravedlivé hodnotit ho jako nevýznamného řádového bratra. Členství ve školní radě a funkce vzdělavatele mu

¹⁵⁰ K. NOVOTNÝ, *Klášteř*, s. 66 – 67.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 67.

¹⁵² Tamtéž, s. 77.

umožňovaly předávat názory a myšlení mladým lidem, dá se tak říct, že se významnou měrou zasadil o výchovu mládeže. Na základě výsledků jeho studia můžeme konstatovat, že katolickou věrouku a zásady znal naprosto výtečně. Navíc pokud by byl pouze průměrným duchovním, jistě by mu opat Souček nakonec nesvěřil funkci provizora (odpovídá ekonomovi). Obzvlášť vezmeme-li v úvahu, že hospodářství kláštera bylo oblastí, o kterou právě opat Pavel Souček úzkostlivě dbal a vyžadoval v ní naprostý pořádek. Augustin Machalka musel být tedy člověkem velmi pečlivým a svědomitým a musel ke svěřeným úkolům přistupovat velmi energicky. O velké svědomitosti a smyslu pro organizaci svědčí i neobyčejně rozsáhlá pozůstalost kázání, která se po něm dochovala.¹⁵³ Sestry Cherubína a Jitka, spolu s jeho nástupcem ve funkci opata Rudolfem Marianem Kosíkem ho popsali jako člověka co „*mluvil rád*“ a své promluvy si psal také pro případ, že by někdo z přítomných špatně rozuměl tomu, co říkal a tak mu svou promluvu daroval. Vezmeme-li v úvahu, že byl celkem hovorný i po tom všem, čím si před tím prošel, tak můžeme předpokládat, že byl velmi hovorný i před válkou, možná ještě mnohem víc. Dále se nabízí otázka, kolik Machalkových promluv může ležet v domácnostech lidí, kteří ho požádali, aby jim nějakou tu promluvu či kázání daroval.

Bylo by mylné předpokládat, že se připojil k premonstrátům kvůli ambicím postupovat v jejich řadách a možná se stát někým světoznámým. Spíše bude bližší pravdě, že v řeholním životě shledával jistou útěchu a zároveň mu to umožnilo potkat celou řadu lidí a podívat se až do Belgie a osobně se seznámit s generálním opatem řádu o to vše by byl nejspíš ochuzen, pokud by si zvolil nějaké světské zaměstnání. Do dějin však vstoupil, ale ne způsobem, který by si zcela jistě přál a který by mu kdokoliv záviděl. Augustin Machalka, ať zastával v rámci premonstrátského řádu jakoukoliv funkci, nebyl a nejspíš ani nechtěl být aktivním tvůrcem velkých dějin. Nicméně velké dějiny si našly jeho. Relativně stabilní a poklidný řádový život totiž zpřetrhalo setkání s nacistickou a později komunistickou totalitou. Pro samotného Augustina Machalku tím zároveň skončilo, přes občasné nesnáze, klidné období jeho života a nastoupilo období utrpení. Dne 15. března 1939 vtrhla do okleštěné Česko-Slovenské republiky nacistická vojska.

---

¹⁵³ Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Kázání a promluvy*.

3.3 Nacisté a katolická církev

„*Tohle papeži nezapomenu*“ měl údajně křičet Adolf Hitler v Římě roku 1937, když mu během jeho návštěvy papež Pius XI. nepovolil vstup do vatikánského muzea a sám odjel na své letní sídlo mimo italské hlavní město.¹⁵⁴ Tento incident pobouřil německého Führera také proto, že evropské velmoci šly nacistickému Německu spíš na ruku a Vatikán, tento ministát bez vlastního průmyslu a armády otevřeně nařknul Hitlera a jeho režim z lhářství a porušování uzavřených smluv, ba co víc, v onom roce 1937 ještě vydal veřejně encykliku *Mit brennender Sorge*, nebo-li *S palčivou péčí*, ve které odsoudil nacismus jako „*novopohanství*“ a označil jeho antisemitské názory za „*neslučitelné s křesťanstvím*“. V encyklice je náboženská situace v Německu hodnocena jako pronásledování a postavena na úroveň náboženského pronásledování v Mexiku a Sovětském svazu. Navíc si papež Pius XI. z hlediska nacistů dovolil nemyslitelné, otevřeně napadnout předního německého rasového ideologa Alfreda Rosenberga a jeho dílo *Mýtus 20. století* a již roku 1931 ho dát na Index zakázaných knih. Sám výběr jazyka pro název encykliky byl z hlediska katolické církve neobvyklý. Svatý otec zvolil němčinu, namísto tradiční latiny. Z čehož lze vyvozovat, že text encykliky byl primárně určen pro německé prostředí.¹⁵⁵

Konflikt mezi katolíky a nacisty začal v podstatě hned po převzetí moci Adolfem Hitlerem roku 1933. V červenci toho roku uzavřel Hitler s Vatikánem konkordát, od něhož si katolická církev předně slibovala, že režim nebude uzavírat kláštery a rušit náboženské spolky a organizace. Konkordát byl, ale záhy porušen tím, že Hitler nařídil likvidaci německé katolické strany. Rok na to začalo rozpouštění katolických církevních spolků a organizací. Téhož roku 1934 se Hitler postaral o velké pozdvižení na pohřbu prezidenta Paula von Hindenburga, když o něm prohlásil, že vstupuje do Walhaly, ačkoliv zesnulý maršál byl věřící luterán a křesťanství luteránského typu bylo v jeho rodině tradicí. Na obranu církve se postavil kardinál Michael Faulhaber, který zároveň zastával funkci mnichovského arcibiskupa. Odplata přišla brzy a kardinál byl internován a bylo mu znemožněno vykonávat svou funkci. Nacisté se obávali katolické církve také proto, že měla nepopiratelný vliv v celém Bavorsku, tedy v jedné z nejvýznamnějších spolkových zemí a hrozilo, že by lehce vytlačila nacistické

---

¹⁵⁴ Radomír MALÝ, *Katolíci ve stínu hákového kříže*, Frýdek-Místek 2006, s. 33.

¹⁵⁵ Philippe CHENAUX, *Katolická církev a komunismus v Evropě (1917 – 1989). Od Lenina k Janu Pavlu II.*, Praha 2012, s. 64.

ideology a katoličtí kněží a faráři by dokázali v očích tamních Němců zkompromitovat nacistický režim.¹⁵⁶

Katolíci v samotném Německu tedy přijali nacismus spíš s rozpaky. Opačná situace, ale panovala v československém pohraničí. Němečtí duchovní se cítili velmi uraženi tím, že drtivá většina biskupů byla českého původu a jedinou výjimkou byl litoměřický biskup Weber. Nejvíce se v horování za připojení k říši projevil tepelský opat Gilbert J. Helmer, který roku 1933 dokonce poslal zdravici Hitlerovi. Svou trpkou odměnu sklidil opat Helmer hned po obsazení Sudet roku 1938, kdy nacisté zabrali většinu kláštera a udělali z něj v podstatě nevěstinec pro německé vojáky, oficiálně to bylo nazváno „*porodnice dobrovolných německých matek*“¹⁵⁷ Málem došlo i k vyhnání jeho osazenstva i s opatem, nehledě na to, že klášter v Teplé byl čistě německým klášterem. Opat Helmer tak se svými bratry mohl zůstat v klášteře, ale těch zhruba ještě šest let života, co mu zbývalo (umírá roku 1944) nejspíš litoval, že Hitlerovi vůbec kdy něco poslal. Ostatní sudetoněmečtí duchovní dopadli obdobným způsobem. Církevní školy byly zrušeny, katolický tisk byl zakázán a kláštery byly rušeny včetně těch, které patřily Řádu německých rytířů. Vzhledem k tomu, že Sudety nebyly v okamžiku uzavření konkordátu součástí Německa, tak se jejich obyvatelé nemohli na konkordát odvolávat a i kdyby se na ně vztahoval, je dost pochybné, že by je před rozmary nacistů dokázal ochránit.¹⁵⁸

Po obsazení okleštěného Československa nacisté uplatnili stejný postup, jako v případě Sudet, jen s tím, že němečtí katolíci neputovali do koncentračních táborů, kdežto ti čeští ano. Spousta českých kněží své setkání s nacistickou okupační mocí nepřežila, jako například Josef Štemberk, který byl farářem v Lidicích, když je nacisté 10. června 1942 vyhladili. Spousta jich zakusila věznění v koncentračních táborech, jako například olomoucký superior kněžského semináře Jaroslav Šumšal, který pobyt v Osvětimi nepřežil. Jiní čeští kněží, jako například babický farář Jan Podveský spolupracovali s odbojem, za což se mu po válce komunisté “odměnili“ tím, že ho nařkli z vraždy babických komunistů. Jak se válka dotkla novoříšských premonstrátů bude zmíněno v další podkapitole, jen zmíním, že jejich osud patřil k těm tragickým.¹⁵⁹

V březnu roku 1939 po úmrtí papeže Pia XI. byl zvolen jeho nástupce Eugenio Pacelli, který přijal jméno Pius XII. Nejprve se snažil zabránit konfliktu mezi Německem a Polskem. Jeho snaha ztroskotala na absolutním nezájmu nacistů o nějaké mírové řešení. Poláci si za

---

¹⁵⁶ R. MALÝ, *Katolíci*, s. 16, 17, 18 a 21.

¹⁵⁷ M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 127.

¹⁵⁸ R. MALÝ, *Katolíci*, s. 52 – 53.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 101, 102, 105 a 107.

svůj odpor proti Němcům od Hitlera vysloužili masové vyhlazování a zřízení těch nejkrutějších vyhlazovacích táborů, proto papež Pius XII. vydal 30. září 1939 encykliku *Summi Pontificatus*, kde odsoudil nacistická zvěrstva na území okupovaného Polska. Židé sice nebyli přímo jmenováni, ale německý jezuita Lothar Groppe tvrdil, že všichni věděli, že na mysli měl papež Židy. Roku 1943 již papež odeslal vládám světa memorandum, že Židé jsou doslova vyhlazováni, ale Spojenci tomu odmítali věřit, navíc už rok před vydáním onoho dokumentu zpřísnili imigrační procedury. Nejtěžší zkoušky však Vatikán ještě čekaly. Když 22. června 1941 přepadlo nacistické Německo Sovětský svaz, požádal Hitler prostřednictvím Musoliniho Itálie papeže o vyhlášení „*křížové výpravy křesťanství proti bezbožnému komunismu*“.¹⁶⁰ Nacisté se rozhodli využít toho, že stejného roku, jako byla vydána enyklika *Mit brennender Sorge* vydal předchůdce Pia XII. encykliku s názvem *Divini Redemptoris*,¹⁶¹ kde byl odsouzen komunismus. Lze počítat s tím, že takto se nacisté snažili zkompromitovat Vatikán a zatáhnout ho do svých plánů, což se jim nepodařilo, protože papež Pius XII. takový návrh odmítl. Druhá nejtěžší zkouška čekala Vatikán roku 1943, když Němci v reakci na Spojenecké vyloštění na Sicílii a kolapsu italské fašistické vlády obsadili Itálii, což vedlo k deportacím a násilnostem vůči Židům. Papež se rozhodl, že je ukryje ve Vatikánu. Piovo rozhodnutí o ochraně Židů rozzuřilo Hitlera, údajně měl křičet „*já ty prasata z Vatikánu vyženu*“.¹⁶² Obratem nechal poslat rozkaz k obsazení papežského státu generálovi SS Karlu Wolfovi. Zdálo se, že Svatého otce potká podobný osud jako Židy, ale generál Wolf se rozhodl Hitlerův rozkaz ignorovat.¹⁶³ Nejspíš chápal to, co führer nepochopil nikdy, že od poloviny roku 1943 byla německá armáda v defenzivě a nebylo ani pomyšlení na to, že by mohla vést nějakou větší ofenzivní operaci proti Spojencům. Navíc díky Hitlerově „*prozřetelnosti*“ byla poslední německá ofenziva u Kursku zastavena Sověty a jednotky zničené při této operaci pak Němcům chyběly při obraně jejich vlastního území.

---

¹⁶⁰ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 85.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 85.

¹⁶² R. MALÝ, *Katolíci*, s. 92.

¹⁶³ Tamtéž, ss. 86, 87, 89, 90, 92.

3.4 Machalkův život v době druhé světové války

Německá okupační nařízení znamenala pro obyvatelstvo zhoršení situace. Mletí mouky bylo povoleno jen v určených mlýnech. Masa byl nedostatek i když měl dotyčný přidělový lístek, a tak někteří hospodáři poráželi dobytek načerno. Častým trikem, jak získat maso navíc bylo uvádění menší váhy, než kolik uvedené prase ve skutečnosti mělo.¹⁶⁴ Novoříšskému klásteru připadla smutná povinnost ubytovat oddíl německých zákopníků, kteří tam pobýli až do 2. dubna 1939.¹⁶⁵ Navíc německá okupační moc kontrolovala život v jednotlivých lokalitách prostřednictvím svých udavačů. Pro Novou Říši a okolí to byla skupina vedená Adolfem Chaloupkem, kam patřili Metoděj Mátl, František Němec, Roman Bílkovský, Ludvík Nix, Marie Hurychová a další.¹⁶⁶ Přičemž Ludvík Nix byl zároveň klášterním varhaníkem.

Tento smutný rok 1939 byl pro Augustina Machalku ještě horší v tom, že téhož roku, 28. května zemřel jeho otec Antonín Machalka, bylo mu necelých 70 let.¹⁶⁷ Další neštěstí postihlo jeho rodinu o rok později, když 28. prosince umřela jeho nejmladší sestra Františka Machalková. Její smrt musela být pro Augustina Machalku obzvlášť bolestivá i proto, že on sám odsloužil její pohřeb. Pohřbu se též zúčastnily sestry z Kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka z Assisi, kam Františka vstoupila roku 1936 a přijala řeholní jméno Vilma.¹⁶⁸ Vánoční svátky mají být časem pokoje, klidu, radosti a veselí a lidé v Evropě na přelomu let 1940/1941 to vše potřebovali víc než obvykle, ale pro Augustina Machalku to byly v důsledku úmrtí nejmladší sestry snad nejsmutnější svátky vánoční jeho života. Z celé rodiny tak zůstal naživu jen on a jeho dvě sestry Marie a Božena. Další rány však měly ještě následovat. Dne 17. září 1940, ještě před úmrtím Františky Machalkové, došlo k na první pohled bezvýznamné události. Do premonstrátského řádu v Nové Říši byl přijat jako novic Gerlach František Kříž.¹⁶⁹

Kříž pocházel z praktikující katolické rodiny a z pohledu opata Součka byl tedy vhodným kandidátem na novice, ale po několika měsících noviciátu s ním začaly být problémy. Často byl viděn, jak mluví s Ludvíkem Nixem a Metodějem Mátle. Navíc se začal zabývat nacistickou ideologií, o které by jako pravý katolík musel vědět, že je

¹⁶⁴ K. NOVOTNÝ, *Kláster*, s. 68.

¹⁶⁵ M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 97.

¹⁶⁶ Srov. K. NOVOTNÝ, *Kláster*, s. 69 a M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 98 – 100.

¹⁶⁷ Obecní úřad Ústí, *Hlavní kniha*.

¹⁶⁸ Archiv Kongregace milosrdných sester sv. Františka z Assisi v Opavě, *Katalog sester*, inv. č. 48.

¹⁶⁹ K. NOVOTNÝ, *Kláster*, s. 69. Gerlach bylo Křížovo řeholní jméno. Jeho vlastní jméno bylo František.

neslučitelná s myšlenkami křesťanství. Kříž navíc neváhal obviňovat novoříšské duchovní, že proti němu vedou „*neslýchaný teror*“¹⁷⁰ a osobně o tom napsat opatu Součkovi, kde mu zároveň i vyhrožuje, že nesnese „*nejen útlak, nýbrž ani nejmenší dvojsmyslné poznámky nebo úsměšky*.“¹⁷¹ Jestli snad Kříž vůbec doufal, že opat Pavel Souček bude skákat, jak on píská, tak se velmi spletl. Opat Souček informoval o celé kauze strahovského opata Bohuslava Jarolímka v dopise z 2. ledna 1941, kde žádal o radu v dalším postupu ohledně osoby Gerlacha Kříže. Odpověď přišla záhy a opat Jarolímek konstatoval, že „*novic Gerlach František Kříž prokázal svým jednáním naprostý nedostatek řeholního ducha a nedává pro budoucnost záruky trvalého polepšení... musí být z řádu propuštěn...*“¹⁷² Sám Kříž ještě přilil olej do ohně, když 21. ledna 1941 nazval v dopise zaslaném opatu Součkovi, osazenstvo kláštera „*židofily*“ a „*anglickými agenty*.“¹⁷³ Dále požadoval po klášteře odškodné 65 000 říšských marek.¹⁷⁴ Tím však pohár trpělivosti opata Součka přetekl a 22. ledna 1941 byl Gerlach Kříž propuštěn z novoříšského kláštera. Navíc se ještě zjistilo, že Kříž ještě před zahájením noviciátu v Nové Říši byl dvakrát propuštěn z noviciátu, a to od redemptoristů a kalasantinů. V obou případech kvůli kázeňským přestupkům. Kauza Kříž však měla ještě další pokračování. Jen den po té, co rebelující novic opustil klášter v Nové Říši, na něj podal trestní oznámení ředitel brněnského gymnázia z důvodu padělaného maturitního vysvědčení. K tomu navíc přibýlo trestní oznámení od novoříšských premonstrátů, které podepsal zábrdovický farář Štěpán Rajda. František Kříž byl zatčen a odsouzen ke třem měsícům vězení. Ještě před svým odsouzením stihl napsat dva dopisy, z nichž jeden obsahoval udání novoříšských premonstrátů. Oba dopisy však zadržel hlavní vyšetřovatel Alois Tomášek a zničil je. Po svém propuštění však Kříž nepřestával útočit na novoříšský klášter a vyhrožovat jeho osazenstvu. Navíc zjistil, že jeho první udání se na gestapo nedostalo a tak se v prosinci roku 1941 rozhodl napsat nové udání, které se už na brněnské gestapo dostalo.¹⁷⁵

Jak se tyto okolnosti dotkly Augustina Machalky? Právě onoho tragického roku 1941 ho opat Pavel Souček jmenoval provizorem.¹⁷⁶ Důvodem mohl být spor s Křížem, který opata Součka zaměstnával, ale nabízí se i jiné vysvětlení. Opat Pavel Souček totiž neměl rád Němce a jelikož bylo nutné veškeré písemnosti s protektorátními úřady vyřizovat v němčině muselo být pro něj takové jednání vyloženě potupné, navíc je nutné vzít v úvahu, že Němci se dost

---

¹⁷⁰ K. NOVOTNÝ, *Kláster*, s. 70.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 70.

¹⁷² Tamtéž, s. 70 – 71.

¹⁷³ Tamtéž, s. 72.

¹⁷⁴ K. NOVOTNÝ, *Kláster*, s. 72.

¹⁷⁵ K. NOVOTNÝ, s. 69 – 73.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 49.

často chovali povýšeně. Výše zmíněné skutečnosti nejspíš vedly k tomu, že opat Pavel Souček jmenoval Augustina Machalku provizorem. A tak připadlo na bedra Augustina Machalky starat se o klášterní hospodářství a vyřizovat písemnou agendu s protektorátními úřady. Jistě nešlo o nic příjemného. Ve svém úřadě však vydržel jen rok, než 29. května 1942 přepadlo novoříšský klášter komando Schutzpolizei. Příčinou bylo jednak Křížovo udání ale také seskok parašutistů poblíž Ořechova v noci ze 27. na 28. března a následný atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha 27. května 1942.¹⁷⁷ Existují názory, že Kříž byl ve skutečnosti nastrčenou osobou gestapa, která měla pouze realizovat už předem zamýšlené obsazení novoříšského kláštera a svými excesy tak jen plnil přání svých skutečných chleboďárců,¹⁷⁸ je však také možné že ho úmyslně navedli Nix a Mátla využili ho tak ve svých sporech s klášteřem, anebo byl jen František Kříž nesmírně ctižádostivý a ambiciózní a svými excesy a vydíráním chtěl postoupit v řádu a pak se před lidmi chlubit svým „úspěchem.“ Ať už byly Křížovy pohnutky a úmysly jakékoliv, vedly nakonec k zatčení celé novoříšské kanonie. Pro Augustina Machalku tak začala první nejkrušnější zkušenost jeho života, a sice s nacistickou totalitní mašinérií.

Peklo, pojem kterým rodiče často straší své nezbedné potomky, aby nezlobili. Takové příběhy jistě slýchal jako malý chlapec i Augustin Machalka. Tehdy ho jistě nemohlo napadnout, že se tam opravdu dostane. Jen to nebude kvůli tomu, že by byl zlý, naopak jeho chování bylo v podstatě příkladné a důsledně se řídil Božími příkázáními. Jeho „vina“ spočívala jen v tom, že byl duchovním a že bývalý novic jeho řádu napsal jeden pomlouvačný dopis, k jehož dokázání neměl sebemenší podklady. Navíc, když gestapo vtrhlo do kláštera, nenašlo žádné ukryté Židy, zbraně ani žádný diamantový poklad. Naopak, sami se nezdráhali okrást klášter o 60 000 K a opatu Součkovi sebrat opatský prsten a pektorál.¹⁷⁹ Po té byl Augustin Machalka se svými spolubratry odvečen do budovy jihlavského gestapa, kde byli všichni vyslýcháni. Konkrétně po Machalkovi chtěli, aby se přiznal, že atentát na říšského protektora nazval „*Heldenatentaten*“, k čemuž se nepřiznal, protože Machalkův spolubratr Heřman Josef Tyl ve svých pamětech uvádí, že podepsat znamenalo rozsudek smrti.¹⁸⁰ Když pracovníci gestapa pochopili, že novoříšští se nepřiznají, poslali je tedy do „pekla“. Osvětim, toto peklo na zemi se od toho pohádkového lišila velmi podstatně. Ti největší zločinci a hrdlořezové, nejen že zde nebyli trestáni, ale naopak získávali pozice kápů

---

¹⁷⁷ Srov. K. NOVOTNÝ, *Klášter*, 74 a M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 100.

¹⁷⁸ Hlavním zastáncem Křížova spojení s gestapem ještě před oním osudným udáním je R. MALÝ, *Katolíci*, s. 106, ačkoliv jiní autoři tuto informaci nezmiňují.

¹⁷⁹ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 75.

¹⁸⁰ Srov. M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 101 a Heřman J. TYL, *Psancem*, s. 8.

a blokových velitelů a v podstatě rozhodovali o osudech jednotlivých vězňů naopak ti, co nejvíce trpěli, byli lidé, kteří se ve skutečnosti ničeho špatného nedopustili, buď se jen narodili jako Židé, nebo je někdo za Židy označil, i když sami se za ně nepovažovali. Jiní se do koncentračních táborů dostali jenom proto, že si dělali legraci z nacistické ideologie a mýtu o árijské rase a že bylo skutečně čemu se vysmívat dokazuje zrovna ne příliš árijský fyzický vzhled nejvyšších pohlavárů nacistického Německa. Další sortou byli váleční zajatci, kněží, komunisté a odbojáři. Koncentrační tábor byl tedy peklem naruby, kde ti nejhorší byli odměňováni a ti nejlepší trestáni a zabíjeni.

Do osvětimského vyhlazovacího tábora přivezli Augustina Machalku i jeho spolubratry 16. ledna 1943 a hned první procedura, tj. sprcha v sedmnáctistupňovém mrazu byla příčinou úmrtí dvou novoříšských premonstrátů, které dokonil injekcí „lékař“ SS. Klášterní komunita tak měla dva mrtvé a sice Norberta Hrachovského a Zikmunda Záběhlického.¹⁸¹ Tím však tragédie teprve začínala. Převor Vavřinec Novotný byl již zesláblý a tak ho „*Blockälter*“ poslal do plynu, ale při tom využil lsti. Namluvil vězňům, že ti slabší „*budou krmit slepice, králíky a podobně.*“¹⁸² Novoříští nechtěli starého převora nechat samotného a tak se Siard Nevrkla přihlásil, že půjde s ním. Aniž by to tušil, dobrovolně si podepsal rozsudek smrti. Převor Novotný byl usmrčen 27. ledna a den po něm umírá buď na úplavici, nebo na udušení v plynové komoře opat Pavel Souček. Zda zemřel v táborové nemocnici a jeho mrtvé tělo nechali esesáci odnést do komory, aby měli jistotu, že je opravdu mrtvý, nebo ho tam umístili ještě živého již nelze zjistit.¹⁸³ Za této situace měl Augustin Machalka to, co bychom mohli nazvat štěstím v neštěstí. Podle všeho se mu nějakým způsobem před blokařem povedlo zatajit, že byl kněz a že ho neuznali fyzicky slabým. I tak se ale musel mít na pozoru, aby se náhodou některým esesmanovi nezdál být vhodným kandidátem pro nějaký šílený experiment, který by ho nutně musel zabít. Osvětimské peklo pro Augustina Machalku a tři zbývající spolubratry skončilo 20. srpna 1943, kdy je převezli do Buchenwaldu. Ne že by snad Buchenwald byl nějakým oddychovým prostředím, esesáci byli krutí ve všech táborech, ale už to nebyl tábor vyhlazovací, který by byl primárně určen k likvidaci vězňů.¹⁸⁴ Je otázkou, proč byli zrovna novoříští převezeni do Buchenwaldu. Nabízí se asi dvě odpovědi. Za prvé, blokový v karanténní sekci dostal jakýsi zánět. Tyl ve svých pamětech uvádí, že šlo o „*živé maso*“ a ten, kdo ho vyléčil byl právě Heřman J. Tyl.¹⁸⁵ Je

---

¹⁸¹ M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 101.

¹⁸² Heřman Josef TYL, *Psancem*, Třebíč 1996, s. 14.

¹⁸³ Tamtéž, s. 14.

¹⁸⁴ M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 101.

¹⁸⁵ H. TYL, *Psancem*, s. 22.

možné, že „*Blockälter*“ se za novoříšské premonstráty přimluvil, i když byl znám svou krutostí vůči kněžím.¹⁸⁶ Druhým vysvětlením mohlo být, že situace na frontě se začala v roce 1943 vyvíjet pro Německo krajně nepříznivě. Nacisté tak seznali, že lepší bude využívat vězně jako otrockou pracovní sílu ve válečné výrobě, než je hromadně střílet a tím se připravovat o levný výrobní zdroj. Navíc měli nacisté primárně spadeno na Židy a nikdo z novoříšských duchovních jako Žid klasifikován nebyl. Již jsem zmínil, že aby byl někdo považován za Žida stačila v podstatě jen ničím nepodložená pomluva.

Asi největší překvapení čekalo na Augustina Machalku a jeho spolubratry, když se v Buchenwaldu objevil jako vězeň František Kříž, ten samý Kříž, co na ně napsal udání na gestapo.¹⁸⁷ V táboře se rozhodl, že bude pokračovat v tom, co se mu až doposud tolik vyplácelo, v udávání. Netrvalo dlouho a vězni poznali, kdo je zdrojem udávání. Čas pomsty nadešel. Vězni se ujistili, že v dohledu není žádný příslušník táborové ostrahy ani kápo a popadli Kříže, zmlátili ho a hodili do táborové latríny. Udavačovi se ještě podařilo vyšplhat nahoru, ale tam ho vězni nakonec dorazili železnou tyčí.¹⁸⁸ Je velmi nepravděpodobné, že by se na této vendetě podíleli i novoříští. Jednak už předem věděli, co je Kříž zač a lze předpokládat, že mu spíš vyhýbali, nebo mohli před ním ostatní vězně varovat. Jelikož byl Buchenwald o něco mírnější, mohli vězni dostávat balíčky. Tyl vzpomíná, že tajně sloužil mši za pomoci vybavení propašovaného do tábora.¹⁸⁹ Ale i přes mírnější ostrahu pořád šlo o život a nejen ze strany ostrahy. Vězni totiž pracovali ve zbrojovce v Gustlswerke a mezi nimi byl i Augustin Machalka. Dne 28. srpna 1944 provedli Spojenci na tuto továrnu nálet a Machalka spolu s bratry Bednářem a Rajdou unikli jen o vlasek smrti v hořících sutinách zbrojovky.¹⁹⁰ Buchenwald však nebyl poslední zastávkou Augustina Machalky. Dne 7. ledna 1945 byl spolu se Štěpánem Rajdou a Gilbertem Bednářem transportován do Dachau.¹⁹¹ Tyl v Buchenwaldě zůstal, protože měl zrovna zánět žlučníku. Byl zde až do 11. dubna 1945, kdy byl osvobozen Američany.¹⁹² Augustin Machalka i se svými dvěma spolubratry byl z Dachau osvobozen až 29. dubna 1945.¹⁹³ Nacistické peklo pro něj skončilo.

---

¹⁸⁶ H. TYL, *Psancem*, s. 22.

¹⁸⁷ Blíže M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 101 – 102.

¹⁸⁸ Srov. M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 102. a H. TYL, *Psancem*, s. 41.

¹⁸⁹ H. TYL, *Psancem*, s. 46 – 47.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 49, 53.

¹⁹¹ M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 101.

¹⁹² H. TYL, *Psancem*, s. 54, 56, 57.

¹⁹³ K. NOVOTNÝ, *Kláster*, s. 78.

4. “Posledním opatem,“ proces Machalka a spol., Leopoldov

4.1 “Posledním opatem“

Sotva se mohl Augustin Machalka spolu se svými přeživšími spolubratry nadechnout znovu získané svobody, čekalo je mnoho práce. Hlavním problémem, kterému museli čelit, bylo znovu postavit na nohy řeholní život v novoříšském klášteře. Po zabrání roku 1942 sloužil klášter jako ubytovna Hitlerjugend, ačkoliv oficiálně klášter pořád zůstával ve vlastnictví novoříšských premonstrátů. Nacisté sice naoko dovolili Antonínu Bublovi, aby klášter spravoval jako duchovní správce, ale o opravdovém osudu kláštera rozhodovali Němci a jejich sluhové. Po svém návratu do Nové Říše museli bratři řešit, kdo klášter povede, nabrat nové členy a dovést klášterní komunitu k opatské volbě. Na pořadu dne bylo jednání se strahovským opatem Bohuslavem Jarolímekem, které se uskutečnilo ještě roku 1945 a předcházelo opatské volbě. Jednání se za novoříšské zúčastnili Bohuslav Němčanský, Augustin Machalka a Godfríd Kasan. Strahovské setkání skončilo jmenováním Augustina Machalky představeným novoříšských premonstrátů, zatímco Bohuslav Němčanský byl jmenován superiorem a novice dostal na starost Heřman Josef Tyl.¹⁹⁴

Dne 11. října 1945 se konala kapitula k volbě opata. Výsledek však značně pobouřil novoříšské obyvatele. Většina z nich si přála mít za opata Heřmana Josefa Tyla, namísto toho byl zvolen provizor Augustin Machalka. Benediktován byl 30. prosince brněnským biskupem Karlem Skoupým. Tehdy jistě neměl on ani jeho spolubratři tušení, jak obrovské břímě mu bylo vloženo na záda. Napětí mezi novoříšskými věřícími ještě vzrostlo, když byl Heřman Josef Tyl poslán jako převor s právy opata do Teplé.¹⁹⁵ Zde bych rád učinil menší odbočku a učinil porovnání osobností Augustina Machalky a Heřmana Josefa Tyla. Augustin Machalka byl velmi dobrým organizátorem, svěřené úkoly vykonával svědomitě a byl člověkem zbožným. Chybělo mu však to, co bychom mohli nazvat osobní kouzlo, které měl naproti tomu Heřman Josef Tyl. Tyl byl sice také oddaným synem církve, ale jeho hlavní síla spočívala v tom, že si uměl velmi rychle získat důvěru a sympatie lidí. Nelze však tvrdit, že by se snad Augustin Machalka nesnažil činit to nejlepší pro novoříšské věřící, ale v jeho případě bylo potřeba, aby s ním dotyčná osoba strávila více času a potom by zjistila, že i on mluví velmi rád. Kdežto Heřman Josef Tyl se dokázal téměř okamžitě s každým skamarádít,

---

¹⁹⁴ K. NOVOTNÝ, *Klášteř*, s. 76 a 79.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 79 – 80.

v tomto ohledu připomíná Víta Bohumila Tajovského. Navíc Augustin Machalka měl po svém zvolení opatem jiné starosti, než udržovat kamarádské vztahy s novoříšskými věřícími.

Hlavním problémem Augustina Machalky bylo znovu uvést v život novoříšský klášter. Stabilizovat jeho hospodářství a doplnit prořídle řady novoříšských premonstrátů. Za nacistické nadvlády byly klášteru nejen odcizeny veškeré peníze, některé vzácné obrazy, nábytek, porcelánové nádoby, některé dokumenty a knihy z archívu.¹⁹⁶ I přes všechny nesnáze se opatu Machalkovi povedlo relativně stabilizovat klášterní hospodaření a ekonomicky fungoval klášterní velkostatek velmi dobře. Druhým problémem byl odchod části duchovních do kláštera v Teplé. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, tepelský opat Helmer poslal v roce 1933 zdravici Hitlerovi, ale zemřel roku 1944. Po válce hrozilo, že klášter zkonfiskuje stát na základě retribučních dekretů. Zemřelý opat Helmer byl prohlášen za zrádce a kolaboranta a klášter jako jeho majetek měl být tedy zabrán, navíc byla tepelská kanonie výhradně německá a její osazenstvo, spolu s obyvatelstvem bylo určeno k odsunu. Aby zabránili konfiskaci kláštera, rozhodli se novoříští a strahovští premonstráti k poslání části svých spolubratrů do Teplé, aby se německý konvent přeměnil v český a strahovský opat Bohuslav Jarolímek udělil Heřmanu Josefu Tylovi titul převor s právy opata. Jelikož po smrti opata Helmera nezvolila tepelská kanonie nového opata, byl Tyl nejvyšším představeným kláštera. Jak novoříští, tak strahovští doufali, že stát z tohoto důvodu ponechá klášter Teplou v rukách církve. Pro Novou Říši to znamenalo ztrátu čtyř duchovních, kdy s Heřmanem Josefem Tylem odešli ještě Godfríd Kasan, Gilbert Bednář a Klement Žůrek.¹⁹⁷ V lednu roku 1946, kdy se Tyl a ostatní přesunují do Teplé píše Augustin Machalka dopis, jehož adresáta neznáme, ale jeho obsah je nanejvýš zajímavý. Byl zřejmě určen někomu, kdo posílal balíčky novoříšským premonstrátům, když byli v nacistických koncentračních táborech. Augustin Machalka zde mimo jiné píše: *„Račte tedy přijmouti můj vroucí dík za všechno. Co jste nám prokazovali svými zásilkami, to se nedá nijakým způsobem ocenit, to dovedou ocenit jen ti, kterým přispěla každá ta zásilka značným způsobem k zachování zdraví a mnohdy k záchraně života.“*¹⁹⁸ Tento dopis je také jediný pramen, z kterého lze vyčíst něco o tom, jak Augustin Machalka vnímal své zvolení opatem. *„Jsem si vědom, že jsem na sebe vzal velmi těžký úkol, ale pevně věřím, že to bylo v plánu Božím, aby náš klášter byl zase obnoven a doufám, že krev našich pěti mučedníků nebyla prolita nadarmo...“*¹⁹⁹

---

¹⁹⁶ M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 111.

¹⁹⁷ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 81 – 82.

¹⁹⁸ Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Korespondence*.

¹⁹⁹ Tamtéž.

Koncem roku 1947 se konala v Římě generální kapitula premonstrátského řádu.²⁰⁰ Tohoto setkání se zúčastnil i Augustin Machalka se svým provizorem Stanislavem Bartákem,²⁰¹ kde se oba setkali s generálním opatem Hubertem Nootsem. Řádové kapituly slouží jako setkání příslušníků řádu a probírají se tam otázky spravování jednotlivých kanonií, jejich stavu a poměrům uvnitř jednotlivých kanonií. Generální kapitula se koná jednou za tři roky, ale snad žádná jiná kapitula v dějinách řádu nezpůsobila tolik starostí, jako ta roku 1947. Některá opatství a kostely byly v lepším případě jen mírně poničeny válkou, jiné byly úplně zdevastovány, většina jejich osazenstva zavražděna a některé přišly o většinu svého majetku. A tak bylo hlavní starostí generálního opata zjistit, jaká je situace v jednotlivých kanoniích a zajistit obnovu jejich duchovní správy. Neexistují žádné sepsané Machalkovy paměti, takže nelze přesně zjistit, jak sám kapitulou prožíval. Jelikož ho ale generální opat Noots znal z jeho pobytu v Tongerlo, když byl Noots ještě generálním prokurátorem řádu, lze předpokládat, že věnoval jeho osobě mimořádnou pozornost. Jistě se k němu dostaly zprávy o tom, že Machalka byl i se svými spolubratry vězněn nacisty a že jeho předchůdce ve funkci opata zemřel v Osvětimi. Zcela jistě ho Machalka informoval o tom, že část jeho už tak prořídlé kanonie odešla do Teplé, aby ji zachránili před konfiskací. Je také pravděpodobné, že mu vyjádřil své obavy ohledně druhé pozemkové reformy, podle které měla církev přijít o zemědělskou a lesní půdu nad 50 ha.²⁰² Generální opat zřejmě shledal situaci jako velmi vážnou a ještě téhož roku v listopadu navštívil osobně Československo. Čeští katolíci museli držet při sobě a pro Augustina Machalku to znamenalo časté cestování. Novoříšský klášter se však z hlediska dopravy spoléhal na koně a to již nemohlo vyhovovat. Zřejmě z tohoto důvodu se generální opat rozhodl věnovat Machalkovi automobil.²⁰³ Je nanejvýš pochybné myslet si, že by to učinil z čiré vypočítavosti, spíš šlo o pomoc bratru v Kristu. Během římské kapituly se nejspíš Machalkovi dostalo pro katolíka nejvyšší pocty, osobně se setkat s papežem. Bohumil Vít Tajovský ve svém rozhovoru s novináři tvrdí, že přijata byla celá kapitula.²⁰⁴ Návštěva generálního opata Huberta Nootse v Československu značně vyplašila komunisty, kteří si mysleli, že jde o vojenského generála.²⁰⁵ Nakonec pochopili, že jde o duchovního. Během své návštěvy se chtěl generální opat přesvědčit, jaký je skutečný stav katolické církve v Československu. Mezi místa, která navštívil byla i Nová Říše. Je otázkou, jak Hubert Noots vnímal předúnorové poměry v Československu. Mohl už leccos zaslechnout

---

²⁰⁰ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 185.

²⁰¹ Národní archiv Praha, fond Státní soud Praha, *Or I/VII 31/50*.

²⁰² Stanislav BALÍK – Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, Havlíčkův Brod 2013, s. 16.

²⁰³ *Or I/VII 31/50*.

²⁰⁴ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 188.

²⁰⁵ *Tamtéž*, s. 189.

o unášení československých občanů do SSSR, nebo o mnohdy ne zcela přátelském jednání úřadů s katolickými duchovními.

Únorový komunistický puč roku 1948 znamenal, že se komunisté už nemuseli namáhat skrývat své nepřátelství vůči katolické církvi a náboženství obecně. Vztahům mezi komunismem a katolickou církví se budu věnovat v následující podkapitole. Postačí však zmínit, že zhruba na přelomu března a dubna se Augustin Machalka zúčastnil schůzky premonstrátů v Praze na Strahově.²⁰⁶ Účelem jednání bylo, jak reagovat na nové poměry. Navíc již v březnu téhož roku byla provedena další pozemková reforma, která zabavila novoříšským zbytek jejich pozemků. Reforma byla v Nové Říši realizována 15. září 1948 a pokračovala následujícího roku, kdy byl klášteru zabaven lihovar a i to málo zemědělské půdy, co klášteru ještě zůstalo.²⁰⁷ Snad poslední šťastnější chvíli zažil Augustin Machalka 10. května 1949, kdy oddával svou neteř Boženu Dvořáčkovou (dcera jeho sestry Boženy) za Ludvíka Kuchaře (dnes žijící pan Ludvík Kuchař je jejich synem).

---

²⁰⁶ *Or I/VII 31/50.*

²⁰⁷ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 90.

4.2 Komunisté a katolická církev

Co je to vlastně komunistická ideologie? Je to pouze politický systém, nebo je to spíš sekulární náboženství, poslední křesťanská hereze?²⁰⁸ Kde Marx a Lenin hrají roli Boha a Stalin roli Syna Božího. Švýcarský historik Phillipe Chenaux tvrdí, že blíže pravdě je druhá možnost. Upozorňuje právě na to s jakou vervou se sovětské Rusko pouštělo do šíření svých myšlenek a ustavování komunistických stran v celé Evropě, přičemž komunisté mnohdy získávali sympatie obyvatelstva. Přitažlivý byl zejména pro chudší vrstvy a dělníky, ale mnohdy i pro univerzitní studenty, kteří v něm nalézali alternativu k demokraciím západního typu. Když komunisté po druhé světové válce opanovali polovinu Evropy, obyvatelstvo až příliš pozdě zjistilo, že sovětský režim je v mnohém ještě horší, než nedávno poražený režim nacistický. Roku 1949 musel český katolický episkopát konstatovat, že „*ani náboženský život není ušetřen totální kontroly policejních orgánů a jejich bezpečnostních složek, a to takovým způsobem, že i nacistická kontrola během okupace jeví se proti tomu jako pouhý diletantismus.*“²⁰⁹

Sovětský svaz vedl hned od svého začátku propagandistickou kampaň proti náboženství a tak byl střet s Vatikánem v podstatě nevyhnutelný. O to víc je překvapující, že komunismus nebyl Vatikánem odsouzen hned po Leninově puči v listopadu roku 1917, ale až o dvacet let později. Naopak vatikánská diplomacie věnovala za pontifikátu Benedikta XV. a Pia XI. mnoho úsilí o uzavření nějaké formy konkordátu, nebo alespoň modu vivendi se sovětským Ruskem. Důvod byl prostý. Svržený carský režim a potažmo i prozatímní vláda nebyly nijak nakloněni šíření katolictví v Rusku. Prozatím připadal papeži Benediktu XV. bolševický režim jako menší zlo a tak nechal v březnu roku 1919 poslat Leninovi dopis, v němž ho prosil o zmírnění pronásledování. O to víc byl papež překvapen, když ruští bolševici pronásledování nejen popřeli, ale navíc ještě papeže obviňovali ze zvrstev spáchaných bělogvardějci.²¹⁰ Celkem lze hodnotit jednání Vatikánu a Sovětského svazu v rozmezí let 1919 – 1924 jako přešlapování na místě, protože „*nový sovětský stát se pokládal za nositele protináboženské ideologie, od níž v žádném případě nehodlal ustoupit.*“²¹¹ Je nanejvýš příznačné, že hlavní sovětský protináboženský časopis měl název *Bezbožnik*.²¹²

---

²⁰⁸ Blíže P. CHENAUX, *Katolická církev*.

²⁰⁹ Marie BULÍNOVÁ – Milena JANIŠOVÁ – Karel KAPLAN (eds.), *Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951*, Praha – Brno 1994, s. 161.

²¹⁰ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 20 – 22.

²¹¹ Tamtéž, s. 23.

²¹² Milan ŠVANKMAJER a kol., *Dějiny Ruska*, Praha 2012, s. 354.

Konec všem nadějím o nějakou dohodu s komunisty učinila roku 1929 nová kampaň sovětského Ruska proti náboženství, kdy byly opět zavírány pravoslavné chrámy a kněží perzekuováni. Mohlo by se zdát, že tyto činy totálně zdiskreditovaly Sovětský svaz v zahraničí, opak je však pravdou. Sovětská propaganda dokázala veškerá obvinění z masových vražd a nezákonností, zamést pod koberec. Nechali metropolitu Sergeje a další pravoslavné biskupy veřejně prohlásit, že v SSSR žádné náboženské perzekuce neexistují. Pomyslnou korunu všemu nasadil Stalin, když v podstatě totéž zopakoval v oficiálním sovětském tisku jen s tím, že k zavírání kostelů sice došlo, ale proto že si to obyvatelstvo přálo.²¹³ Své také vykonala fakticky nulová znalost drtivé většiny Evropy o poměrech v Sovětském svazu a potažmo o tom, jaké byly v Rusku vztahy mezi státní mocí a pravoslavnou církví. Kdyby obyvatelstvo zbytku Evropy znalo ruské poměry, vědělo by že již dávno před příchodem bolševiků byla pravoslavná církev jen poslušným nástrojem carského samoděržaví, který jen papouškoval státní nařízení. Ruské rčení „*Pop nenaučí nikdy nic jiného než se klanět moci*“²¹⁴ je v tomto ohledu víc než výstižné a vše co bolševický režim udělal bylo, že jen převzal vedení pravoslavné církve jen v horší podobě, než s jakou s ní zacházeli carové.

Vatikán tedy musel na sovětskou propagandu reagovat odsouzením celé komunistické doktríny. Což bylo o to víc naléhavé zvláště, když komunistické myšlenky začaly prosakovat i do katolické církve samotné. Mnohým katolickým intelektuálům se totiž zalíbila myšlenka sociální rovnosti, kterou komunismus hlásal. Navíc byli členové evropských komunistických stran instruováni Moskvou, aby katolíkům naoko podávali pomocnou ruku.²¹⁵ Diplomatická roztržka mezi Sovětským svazem a Vatikánem vyvrcholila 19. března 1937, kdy papež Pius XI. vydal encykliku *Divini Redemptoris*, kde komunismus označil za „*hluboce zvrácený*.“²¹⁶ A právě zde je poprvé zmíněno, že komunismus je mnohem víc než jen politickou ideologií, že obsahuje i prvky ryze náboženské, které vylučují jakékoli soužití mezi katolíky a komunisty, protože z hlediska komunistické ideologie bylo křesťanství nepřitelem pokroku.²¹⁷ Roztržka mezi Moskvou a Vatikánem vyvrcholila po druhé světové válce, konkrétně 1. července 1949, kdy Svaté ofícium zakázalo katolíkům pod hrozbou sankcí, v extrémním případě i exkomunikací spolupráci s komunisty.²¹⁸ V Československu byl za provedení tohoto

---

²¹³ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 50 – 51.

²¹⁴ M. ŠVANKMAJER, *Dějiny*, s. 272.

²¹⁵ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 49.

²¹⁶ Tamtéž, s. 59 – 61.

²¹⁷ Tamtéž, s. 61 – 62.

²¹⁸ Tamtéž, s. 98.

nařízení dne 3. srpna 1949 odsouzen kněz Alois Fajstl, když odmítl udělit poslední pomazání komunistce Žofii Paclíkové.²¹⁹

Vztahy mezi katolickou církví a komunisty v Československu lze označit jako dvojaké. Zatímco v české části státu byli katoličtí duchovní vnímáni jako hrdinové, arcibiskup Josef Beran byl 9. května 1947 dekorován pamětním odznakem II. národního odboje, který mu udělil osobně ministr vnitra Václav Nosek - ten samý Nosek, který vybudoval StB, ze které se stala v podstatě komunistická obdoba gestapa. Na Slovensku byla situace opačná, církev tu byla Čechy vnímána jako kolaborant s nacisty, a tak ať slovenští katolíci udělali cokoliv, byť neměli v úmyslu škodit státu, bylo to ihned označeno za luďácký pokus o puč. Drtivá většina nezákonností, kterými jsme svědky po roce 1948 měla svůj prvopočátek právě na Slovensku. Území Slovenska v podstatě fungovalo jako zkušební polygon, na kterém StB zkoušela aplikovat sovětské metody boje proti církvi.²²⁰ Rok 1948 znamenal pouze zelenou pro uplatnění stejné metody pro české země. Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, jedním z prostředků, jak eliminovat moc církve byla pozemková reforma, která se naplno uskutečnila právě po únorovém převratu. Největší vlna omezování svobody církví se stala roku 1949. Na jaře téhož roku byla ustanovena, resp. modifikována církevní komise ÚV KSČ, která se stává reprezentativním orgánem pro jednání s církvemi. Kvůli šestičlennému obsazení se jí také říkalo *církevní šestka* a jejími členy byli Alexej Čepička, Vladimír Clementis, Zdeněk Fierlinger, Jiří Hendrych, Václav Kopecký a Viliam Široký.²²¹ Tyto osoby jsou bezprostředně zodpovědné za všechny nezákonnosti, které katolickou církev postihly. Roku 1949 je z Československa odvolán vatikánský charge d'affaires Gennaro Verolino a jeho nástupce Ottavia de Livu potkal stejný osud o rok později, navíc de Liva ani nebyl Československem uznán jako charge d'affaires. Dále byly téhož roku přijaty zákony, které nutily duchovní, aby podepsali státní souhlas, že mohou jako duchovní vůbec působit, i když byli řádně vysvěceni. „Hnutí pokrokových katolíků“, nebo-li Katolická akce byla dalším nástrojem, jak zničit katolickou církev. Komunisté jednoduše využili název již existujícího hnutí, aby ustanovili jimi ovládané propagandistické hnutí, v jehož čele stál suspendovaný katolický kněz Josef Plojhar. Ve dnech 22. – 23. března 1949 se konala biskupská porada ve Starém Smokovci, při níž bylo účastníky odhaleno odposlouchávací zařízení. Arcibiskup Josef Beran reagoval stížností vládě, ta ale vše popřela a veškerou vinu svalila na Vatikán.

---

²¹⁹ M. BULÍNOVÁ – M. JANIŠOVÁ – K. KAPLAN (eds.), *Církevní komise*, s. 227 – 228.

²²⁰ Srov. Václav VAŠKO, *Neumlčená I, Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*, Praha 1990, s. 177 a 198. a Stanislav BALÍK – Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, Brno 2007, s. 15.

²²¹ M. BULÍNOVÁ – M. JANIŠOVÁ – K. KAPLAN, *Církevní komise*, s. 13.

Jelikož vláda i nadále pokračovala v protináboženské propagandě, reagovala katolická církev dne 15. června 1949 pastýřským listem nazvaným *Hlas biskupů a ordinářů v hodině velké zkoušky*. Autorem listu byl Štěpán Trochta, ale hlavní podíl je často připisován pražskému arcibiskupovi Josefu Beranovi. Ať tak či onak katolická církev ve zmíněném pastýřském listě v podstatě vyjmenovala všechny nezákonnosti, jichž se komunisté v Československu dopouštěli, jako zavírání kostelů, rušení náboženské výuky na školách, zrušení katolických nakladatelství apod.²²² Rozsudek nad komunistickou Katolickou akcí padl 20. června 1949, kdy ji Svaté oficium odsoudilo jako podvod a nad jejími členy vyhlásilo exkomunikaci.²²³

Co se týče řeholních řádů a společností, o jejich likvidaci se v podstatě rozhodlo v dubnu 1949. Účelem byla evidence řádů, jejich majetku a snaha získat některé řeholníky pro spolupráci, pak měla následovat samotná likvidace řeholníků. Tato „Bartolomějská noc českých klášterů“ nebo-li *akce K* se uskutečnila roku 1950 ve dnech 13. a 14. dubna, kdy byl již Augustin Machalka odsouzen. Nová Říše byla tedy jakýmsi prologem k celostátnímu zavírání klášterů a věznění jejich osazenstva. Druhá etapa likvidace klášterů nastala ve dnech 27 - 28. dubna 1950, kdy byly přepadeny zbývající kláštery a jejich řeholníci uvězněni, nebo internováni.²²⁴

---

²²² S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev*, s. 19, 22, 23, 28, a 74.

²²³ Tamtéž, s. 24.

²²⁴ Tamtéž, s. 158 – 160.

4.3 Technologie a výrobní postupy politických procesů

Prapůvod politických procesů lze nalézt u retribučního soudnictví z let 1945 – 1947, kdy prezident Edvard Beneš vydal dekrety o potrestání osob, které kolaborovaly s nacistickým režimem. Dekrety sice měly platit pouze jeden rok, ale byly následně prodlouženy až do 4. května 1947 a na Slovensku skončilo retribuční soudnictví až v prosinci téhož roku.²²⁵ Jak jsem již zmínil, retribuční soudy měly potrestat kolaboranty, ale obzvlášť komunisté jich hojně zneužívali pro vyřizování osobních účtů, nebo politickou kompromitaci jim nepohodlných osob. Takovým případem se stalo obvinění generálního tajemníka národních socialistů Vladimíra Krajiny z kolaborace s nacisty, kdy se Noskovo ministerstvo vnitra nerozpakovalo zfalšovat výslechový protokol K. H. Franka, aby Krajinu usvědčili. Ministerstvo spravedlnosti pod vedením Prokopa Drtiny ale odhalilo, že šlo o podvod a Vladimír Krajina tak nebyl trestně stíhán. Nicméně celá aféra i tak posloužila komunistům, protože dokázala národní socialisty zdiskreditovat v očích veřejnosti. Pomyslným zlatým hřebem komunistických provokací před únorem 1948 se stala tzv. Krčmáňská aféra, kdy byly v srpnu roku 1947 poslány balíčky s výbušninami nekomunistickým politikům Petru Zenklovi, Prokopu Drtinovi a Janu Masarykovi. Atentátu však bylo zabráněno, protože obsah balíčků byl včas odhalen a zneškodněn. Šetření ministerstva spravedlnosti odhalilo, že celý komplot byl připraven komunisty z obce Krčmání na Olomoucku. Než se však celá aféra mohla úplně vyšetřit, přišel komunistický převrat.²²⁶

Gottwaldův únorový puč znamenal, že komunisté mohli rozjet politické procesy naplno. Intenzita se ještě zvýšila, když v září 1948 odletěl Klement Gottwald do Moskvy a Stalin považoval dosavadní kroky českých komunistů za slabošské a nařídil přitvrzení plně v souladu s teorií o zostřování třídního boje. KSČ tudíž musela vyrobít nějaký vskutku velký proces, který by na moskevské vedení udělal dojem. Pro všechny politické procesy se uplatňovala teorie notoriety, což v praxi znamenalo, že střední třída, katolíci, sedláci a mnozí jiní jsou a vždy budou nepřátelští vůči komunismu a jinak tomu být nemůže a proto také každý, kdo s nimi přijde do styku je automaticky zrádce. Dalším řídicím kritériem pro výrobu politických procesů bylo, že ve fantazii se meze nekladou, přičemž nesmírně kreativním se v tomto ohledu ukázal být ministr informací Václav Kopecký. Právě on byl mistrem ve vymýšlení nejrůznějších konspiračních teorií a nesmyslných obvinění, právě od něj pocházejí

---

²²⁵ Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001, s. 10.

²²⁶ Tamtéž, s. 11 – 13.

názvy jako sionistický titoismus, šlingovština, slánština, buržoazní kosmopolitismus (jen jiný název pro antisemitismus), kterým široká veřejnost v podstatě vůbec nerozuměla a mnohdy ani nevěděla, co si pod tím vším má představit. Proto není nijak překvapující, že na lavici obžalovaných se ocitli lidé, kteří se navzájem vůbec neznali a byli nuceni se přiznat k činům, které ve skutečnosti nikdy nespáchali. S železnou pravidelností tak muselo přijít ke slovu násilí, vyhrožování a podávání omamných látek, aby obžalovaný podepsal předem připravené doznání, které neodpovídalo pravdě a tak obžalovaní znovu a znovu přiváděli soudce a vyšetřovatele do stavu zuřivosti tím, že u soudu své přiznání odvolávali. Dalším aspektem bylo, že politické procesy byly v rozporu se zákony, včetně těch které si komunisté sami schválili a v neposlední řadě také s jejich vlastní ústavou z května roku 1948.²²⁷

Pro odsouzení obžalovaných byl ve zvrácené podobě používán zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231, který platil od října roku 1948. Hlavním iniciátorem politických procesů byla přímo Moskva, ale v drtivé většině případů zadala konkrétní výrobu procesu mocenská skupina KSČ. V letech 1948 – 1955 jejími členy byli Klement Gottwald, Rudolf Slánský, Antonín Zápotocký, Viliam Široký, Karel Bacílek, Václav David, Jaromír Dolanský, Antonín Novotný, Václav Kopecký, Rudolf Barák, Ludmila Jankovcová, Otakar Šimůnek, Bruno Köhler, Jiří Hendrych, Gustav Bareš, Marie Švermová, Josef Frank, Zdeněk Fierlinger a Alexej Čepička. Výroba politického procesu pak postoupila Státní bezpečnosti, která zadání realizovala a ve finále byl vyrobený produkt schválen stranou kontrolovanou justicí a případně byl celý konstrukt propagandisticky zpracován pro širokou veřejnost, pokud si to nejužší vedení komunistické strany přálo. Mechanismus StB si však záhy začal žít vlastním životem a začal shánět kompromitující materiály i na nejužší vedení komunistické strany a tak se na seznamu odposlouchávaných ocitl i sám Klement Gottwald. Navíc neexistoval žádný řídicí orgán, který by korigoval činnost StB. Zahájením politicky motivovaných procesů tak vedení KSČ otevřelo pomyslnou Pandořinu skříňku, která po té, co semlela již roku 1948 drtivou většinu československého důstojnického sboru v čele s generálem Heliodorem Píkou a roku 1950 církevní představitele a „politiky“ v čele s Miladou Horákovou hrozila, že semele i nejužší vedení komunistické strany, obzvlášť po obětování Rudolfa Slánského roku 1952. Úplné sebedestrukci nejen československých komunistů zabránila až Stalinova smrt roku 1953. Několik týdnů po Stalinovi zemřel i Klement Gottwald, ale ani jejich smrt politické procesy úplně nezastavila, protože téhož roku 1953 se konal proces proti buržoazním nacionalistům, kde byl odsouzen i pozdější generální

---

²²⁷ Tamtéž, s. 21, 22, 27, 31, 48, 106, 203 a 204.

tajemník strany a československý prezident Gustáv Husák. Po roce 1953 však dochází k útlumu politických procesů a snaze o jejich korigování, i když veškeré pokusy byly spíše polovičaté a stejně nechávaly pro jistotu na svých obětech část viny.²²⁸

Z důvodů návaznosti na proces s opatem Machalkou je nutné zmínit faráře Toufara a Číhošťský zázrak. Josef Toufar se narodil 14. července 1902 jako čtvrté dítě arnoleckého hostinského Josefa Toufara a jeho ženy Marie Toufarové (rozené Mokré).²²⁹ Pro kněžskou kariéru se však rozhodl až poměrně pozdě, teprve po smrti svého otce roku 1927 mohl začít studovat německobrodské gymnázium, na které nastoupil roku 1928 a kde se také seznámil s Bohumilem Tajovským, pozdějším opatem želivského kláštera. Na gymnáziu v Německém Brodě vydržel Toufar do roku 1932, kdy přešel na gymnázium v Chotěboři. Důvodem přestupu byl Toufarův konflikt s profesorem matematiky na brodském gymnáziu, který humanitními obory pohrdal a Josefu Toufarovi to dával patřičně najevo. Po maturitě roku 1935 začal studovat na kněžském biskupském semináři v Hradci Králové, kde byl roku 1940 vysvěcen na kněze.²³⁰ Téhož roku je Josef Toufar jmenován farářem v Zahrádce, kde zůstal až do 16. dubna 1948, kdy je na žádost předsedy OAV NF²³¹ v Ledči Jaroslava Konopky přeložen do Číhoště. Farář Toufar byl totiž mezi zahrádeckými velmi oblíben a místní komunisté ho vnímali jako hrozbu. Na číhošťskou faru následovala Josefa Toufara i jeho neteř Marie Toufarová (později Pospíšilová). Osudná chvíle pro něj nastala 11. prosince 1949, kdy při dopolední bohoslužbě vidělo asi dvacet lidí, jak se oltářní kříž rozkýval a zůstal nakloněn.²³² Celou situaci napřed přišli vyšetřovat příslušníci SNB František Goldbricht a Josef Žáček, ti ale pouze konstatovali, že kříž je mírně vychýlen, ale jinak neobjevili nic podezřelého. Avšak nevědomky zpečetili Toufarův osud, když se rozhodli o všem podat zprávu StB. Mezitím se ale mezi obyvatelstvem rozkřiklo, že se v číhošťském kostele hýbal kříž a počátkem ledna 1950 začaly proudit do Číhoště davy lidí.

Zatčení faráře Toufara s největší pravděpodobností proběhlo na příkaz Klementa Gottwalda a Alexeje Čepičky. Zatčením Josefa Toufara byli pověřeni příslušníci StB Alois Pokorný a Josef Konecký, ti se nejprve představili jako novináři, aby vylákali faráře Toufara ven z fary, tam ho zatkli a odvezli autem do Valdic. Stalo se tak v noci z 28. na 29. ledna 1950. Hned následujícího dne osobně přikázal Klement Gottwald, aby vyšetřování co nejrychleji skončilo a farář Toufar co nejdříve postaven před veřejný soud, přičemž 22. února

²²⁸ Tamtéž, s. 85 – 88, 167, 168, 172, 173, 195, 214 a 216.

²²⁹ Miloš DOLEŽAL, *Jako bychom dnes zemřít měli. Drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*, Pelhřimov 2012, s. 14 – 15.

²³⁰ Tamtéž, s. 29, 30, 31, 38, 39, 43, 47 a 51.

²³¹ Okresní akční výbor Národní fronty.

²³² Tamtéž, s. 53, 95, 96, 103, 107 a 134.

1950 se církevní komise rozhodla pro dva velké procesy. První se měl odehrát v Číhošti a měl být veřejný, druhý proces, ale s někým jiným, se měl odehrát zhruba ve stejnou dobu a měl být určen ke kompromitaci celé katolické církve.²³³ A tak byl ve Valdicích na příkaz vyšších míst farář Toufar opakovaně bit, mučen, vyhladověn, jen aby svá vynucená doznání opakovaně popíral, protože k nim byl donucen násilím. Násilí ze strany orgánů StB pokračovalo a na konci již Toufar nemohl ani chodit, protože mu po bití opuchly nohy. Z kdysi společenského a hovorného faráře se stala lidská troska a za této situace docházejí 23. února 1950 vyšetřovatelé StB k tzv. dodatku č. 6, což je v podstatě smyšlené doznání faráře Toufara ze spiknutí proti republice, mravnostním deliktům apod. Je otázka, zda Toufar za dané situace vůbec věděl, co podepisuje, nebo mu jen orgánové StB dali prázdný papír, na nějž se podepsal a na který pak napsali to, co chtěli slyšet. Zatímco vyšetřovatelé StB v čele s Ladislavem Máchou mučili faráře Toufara, technický tým StB pracoval na sestrojení zařízení, které měl údajně Josef Toufar použít k pohybu kříže, který však nefungovalo. I přes to byl v noci ze 23. na 24. února zmučený farář Toufar narychlo převezen do Číhoště, aby s ním byl nafilmován propagandistický snímek. I pracovníci StB působící v Číhošti však museli uznat, že farář Toufar je na pokraji smrti. Jeden z nich později vypověděl: „*Nemohl na kazatelnu ani vylézt a musel být podpírán. Tofarovi musela být každou chvílí otírána tvář, neboť neustále krvácel z úst a krev mu vytékala z koutků.*“²³⁴ Po chvíli natáčení se však Josef Toufar zhroutil a přihlízející tajní a filmaři ho museli rychle odvést zpět do Valdic. Jenže to už číhošťský farář umíral. StB ho však potřebovala živého, aby mohla dotočit svůj propagandistický komplot, a tak byl dne 25. února 1950 umírající farář Josef Toufar převezen na prominentní kliniku ve Státním sanatoriu v Praze v Legerově ulici, ale ani špičkoví lékaři mu již nedokázali pomoci, neboť měl následkem mučení tak zdevastované tělo, že bylo v podstatě nemožné, aby se jeho rány zahojily i v případě úspěchu operace. Farář Josef Toufar tak tentýž den, co nastoupil do nemocnice zemřel. Těla se pracovníci StB zbavili vhozením do šachty mrchoviště v pražských Ďáblicích.²³⁵ Takto neúspěšně skončil komunistický pokus o veřejný proces v Číhošti, proces ke kompromitaci církve však teprve začínal.

---

²³³ Tamtéž, s. 137, 138, 142, 143, 156, 161, 162, 164 a 166.

²³⁴ Tamtéž, s. 191.

²³⁵ Tamtéž, s. 190, 191, 192, 193, 194, 196 a 200.

4. 4 Machalka a spol.

Monstrprocesy jsou specifický druh politických procesů, které byly záměrně konstruovány tak, aby co nejvíce šokovaly a zastrašily. Navíc měl být jejich ohlas mezinárodní. Tomu odpovídalo i složení soudu, resp. pseudosoudu, kdy byly do obecnstva zváni dělníci, novináři, filmaři, aby přesně podle směrnic komunistické strany přihlíželi odsouzení nevinných, popřípadě je v průběhu procesu častovali nadávkami. Monstrprocesy lze tedy přirovnat k velmi nevkusným divadlům.²³⁶ Roku 1950 se odehrál první církevní monstrproces a za obětního beránka byl vybrán novoříšský opat Augustin Machalka. Proces dostal název Machalka a spol.

Dne 3. února 1950 přepadlo novoříšský klášter komando StB a lidových milicí. Opat Augustin Machalka byl bez jakéhokoliv vysvětlování okamžitě odvezen z kláštera. Následná prohlídka ale v klášteře nic neobjevila, proto asi po dvou hodinách následovalo opakování prohlídky. Při této druhé prohlídce již byly „nalezeny“ zbraně, ale na těch samých místech, které už předtím StB prohledalo.²³⁷ Novoříšští měli podle nich přechovávat dva německé samopaly se dvěma zásobníky,²³⁸ to ale ještě nenašli pistoli, kterou tam podstrčil jejich nasazený provokatér. Jediným vysvětlením je, že příslušníci StB zbraně podstrčili během dvouhodinové přestávky, kdy byl zbytek novoříšské kanonie pod dohledem členů StB ve společenské místnosti a jedinou osobou, kterou s sebou tajně brali na prohlídku byl kaplan Metoděj Vitula. Ten také nejspíš málem nachytl jednoho příslušníka StB při podstrčování zbraní, ale jakmile ho dotyčný zpozoroval, okamžitě odešel bez toho aniž by podal vysvětlení. 8. února téhož roku byl ještě zatčen Machalkův provizor Stanislav Barták a klášter byl zhruba dvakrát až třikrát týdně prohledáván. Nakonec „objevili“ po poradě se svým nastrčeným provokatérem Hauserem i pistoli ve zповědnici, která ale měla být původně v kazatelně. Navíc nechalo StB do kláštera přinést valuty a ty ukrylo pod chórovými lavicemi, kde je také pochopitelně našlo a vystavilo na odív fotografům.²³⁹ Zajímavé je, že žádné valuty nebyly evidovány mezi zabavenými věcmi z novoříšského kláštera. Kromě podstrčených zbraní byly v soupisech uvedeny pouze náboženské předměty (berly, monstrance, kalichy, prsteny), předměty denní potřeby a v neposlední řadě peněžní hotovost. Celkem si tak Státní úřad pro věci církevní přišel na 714 885 Kčs, 123 amerických dolarů a dále na bezmála 250 000 Kčs

---

²³⁶ K. KAPLAN – P. PALEČEK, *Komunistický režim*, s. 43.

²³⁷ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 85 – 86.

²³⁸ *Or I/VII*.

²³⁹ K. NOVOTNÝ, *Klášter*, s. 86.

z vkladních knížek Moravské banky, znějících na jména Božena Dvořáčková (71 500 Kčs), František Maňas (75 800 Kčs), Antonín Machalka (24 830 Kčs) a Marie Pitlová (72 706 Kč).²⁴⁰ Navíc bylo opatu Machalkovi již při zatčení zabaveno auto, které dostal od řádových bratrů z Ameriky.

Po svém zatčení byl Augustin Machalka převezen do Valdic, kde již byl uvězněn i želivský opat Bohumil Vít Tajovský, který byl orgány StB zatčen již 30. ledna 1950. Nyní připadl agentům StB úkol, aby se novoříšský opat přiznal ke zločinům, které nikdy nespáchal. Jak přesně probíhaly jeho výslechy a jaké otázky vyšetřovatelé pokládali je doloženo v archivu Státní bezpečnosti a bude předmětem diplomové práce. Avšak z pramenů dostupných v Národním archivu v Praze lze alespoň rekonstruovat pravděpodobný středobod zájmů orgánů StB. Zcela jistě se jejich mimořádné pozornosti těšila Machalkova cesta do Říma v roce 1947 a návštěva generálního opata Huberta Nootse v Nové Říši téhož roku. Další věc, kterou komunisté Machalkovi zazlívali, byla jeho účast na opatské schůzce na Strahově v roce 1948, dále že měl před volbami roku 1948 dostat anonymní lístek o bojkotu voleb, který schoval. Ukrytí klášterního majetku ve věži bylo také považováno za těžký zločin. Machalkovo údajné odmítnutí podvodné Katolické akce StB také zúročilo a pak tu byla otázka podstrčených zbraní, které měl ale podle vyšetřovatelů na Machalkův příkaz obstarat katecheta Janda, protože prý Vatikán instruoval premonstrátský řád, aby v Čechách provedl ozbrojený převrat. Dále nejspíš orgány StB zajímalo, kolik toho Augustin Machalka věděl o Číhošťském zázraku a faráři Toufarovi. Zájem také projeví vyšetřovatelé o vize Libuše Adlerové, která měla údajně rozmlouvat s Pannou Marií. Za zcela neodpustitelné považovalo StB Machalkovo vlastnictví automobilu, za který měl podle nich odsloužit 2 000 mší. Výše uvedené „trestné činy“ jsou vyjmenovány v rozsudku ze dne 5. dubna 1950. Neexistuje žádný zvukový záznam ze setkání s papežem, Hubertem Nootsem a opatem Jarolínkem, který by nějakým způsobem byl použit pro obvinění novoříšského opata. Jako důkaz Státní bezpečnosti posloužilo doznání obžalovaného. Z rozsudku však lze mezi řádky vyčíst, že Augustin Machalka své výpovědi z výslechů během soudního přelíčení měnil a tak bylo jako důkaz považováno jeho doznání z vyšetřovací vazby, které ale není ani v jeho osobním spise, ani v záznamech Státního soudu v Praze, nejspíše bude v archivu Státní bezpečnosti.²⁴¹

Hlavní přelíčení se konalo v Praze ve dnech 31. března – 4. dubna 1950, kde byli s novoříšským opatem Augustinem Machalkou souzeni ještě želivský opat Vít Bohumil Tajovský, provinciál jezuitů František Šilhan, jezuité Adolf Kajpr a František Mikulášek,

---

²⁴⁰ *Or IVII.*

²⁴¹ Tamtéž.

zakladatel Apoštolátu III. řádu sv. Františka Jan Evangelista Urban, dominikán Silvestr Braitto, redemptoristé Ivan Mastyliak a Jan Blesík a nakonec k nim přibyl i novoříšský provizor Stanislav Barták.²⁴² Tomuto pseudosoudu předsedal Dr. Jaroslav Novák, soudci z oboru vojenského zpravodajství plk. Dr. Otakar Matoušek, soudci z lidu Anna Součková, Cyril Churý a Václav Jareš, státní prokurátoři Dr. Karel Čížek, Dr. Josef Urválek, Karel Střída, Ludmila Brožová a Jaromír Růžička.²⁴³ Augustin Machalka uvedl, že se cítí být vinen, ačkoliv z jeho výpovědi nelze vyčíst nic trestného. Pouze konstatuje, jak se stal opatem, že byl roku 1947 v Římě i na Strahově. Dále že odmítl podepsat prohlášení Katolické akce (komunistického podvodu) a obdržel letáky protistátní povahy, které ale nikomu neukazoval. Po té se přiznal, že zbraně ukrýval, i když je tam podstrčilo StB. Nakonec přiznává, že selhal a podlehl šeptandě. Celá výpověď však zní, jako by ji pronesl nějaký stranický politruk, než katolický kněz. Dále se státní prokurátor ptal na původ automobilu a na klášter v Teplé, jestli znal opata Hölnera (správně Helmera) a zda věděl, že tepelští byli nacisty. Aby toho nebylo málo, musel ještě Augustin Machalka u soudu pomlouvat strahovského opata Jarolímka.

Otázky státního prokurátora a obvinění vznesená proti novoříšskému opatu, a nejen jemu, se nesou ve znamení zásady, co ještě bychom mu tak dali za vinu. Písemné, nebo jakékoli jiné důkazy, které by potvrdily přímou spojitost mezi Novou Říší a Teplou za druhé světové války neexistují a neexistovaly ani onoho roku 1950. Navíc žádný z údajných protistátních letáků není uveden mezi důkazním materiálem a pokud by Augustin Machalka opravdu na zmíněné zbraně sahal, jistě by na nich byly jeho otisky prstů, ale žádné sejmutí otisků z doličných zbraní se nekonalo. A tak si státní moc vyrobila důkazy a svědectví. Jako svědky si pozvala tepelského rodáka Bohuslava Kubera, pražského úředníka ministerstva zemědělství Josefa Machačku, kněze Antonína Zemka a Františka Nováka a nakonec studenta průmyslové školy Františka Šulce. Z hlediska prokázání viny či nevinu Augustina Machalky jsou však jejich svědectví naprosto bezcenná. První jmenovaný totiž uvádí, že v tepelském klášteře objevili příslušníci SNB zlaté předměty a že se americké armádě nelíbilo, jak s tepelskými premonstráty jednají. Ani slovo o Nové Říši, Augustinu Machalkovi, či o komkoli jiném z obžalovaných. Machačkově svědectví zase obsahuje vágní sdělení, že církve se bránila revizi pozemkové reformy a že vůči tomu protestoval i Vatikán. Opět není nikdo z obžalovaných jmenován, že by se zrovna on něčeho takového dopouštěl. Svědek Šulc zase uvádí, že se ukrýval v klášteře v Sokolově, aby mohl odtamtud utéct za hranice, o Nové Říši opět žádná zmínka. Poslední dva svědkové Zemek a Novák uváděli, že pomáhali utíkat lidem

---

²⁴² S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev*, s. 157.

²⁴³ Křestní jména některých soudců se mi bohužel nepodařilo dohledat a ani v soudním spise nejsou uváděna.

za hranice, že by s nimi ale někdo z obviněných spolupracoval se též nezmiňují. Navíc při prohlídce novoříšského kláštera členy StB nebyli nalezeni žádní uprchlíci, nebo jiné osoby mimo osazenstvo kláštera. Jako důkaz o vině obžalovaných posloužil státnímu prokurátorovi článek o zázraku na Filipínách a kniha o zjevení ve Fatimě, obojí vydané americkými katolíky. Co má španělská Fatima a Filipíny společného s Novou Říší a opatem Machalkou, který prokazatelně na oněch místech nikdy nebyl, mi není úplně jasné. Tím však absurdita celého procesu zdaleka nekončila. Machalka je dále státním prokurátorem obviněn ze spolupráce s gestapem (aby ho potom i s téměř celou kanonií poslalo do vyhlazovacího tábora v Osvětimi?). Další pádný „důkaz“ objevil státní prokurátor v procesu s maďarským kardinálem Mindszéntym a v Číhošťském zázraku. Propagandistický paskvil natočený v Číhošti byl u soudu promítán jako důkaz o vině obžalovaných. Jak se asi musel cítit státní prokurátor Čížek, když mohl spatřit sám sebe v roli již víc jak měsíc mrtvého faráře Toufara, se asi už nikdy nedozvíme.²⁴⁴

Navíc, co mohl Augustin Machalka vědět o faráři Toufarovi? Pravděpodobná odpověď bude, že téměř nic. Jak již bylo řečeno Toufar se narodil roku 1902 v Arnolci a teprve roku 1928 začal studovat gymnázium v Německém Brodě, odkud přestoupil do Chotěboře a vysvěcen byl roku 1940, ale nikoliv jako řádový kněz. Kdežto Augustin Machalka se narodil v Ústí roku 1906 a, jak již víme z předchozích kapitol, studoval v Hranicích na Moravě, v Doupově a v Brně. S Toufarem se tedy neměl šanci setkat, navíc byl Augustin Machalka členem premonstrátského řádu, Toufar nebyl členem žádného řádu. Že by snad kdy mohl Machalka poznat Josefa Toufara, popírají jak jeho žijící synovci a prasynovec, tak i řádová sestra Cherubína, která se o Machalku starala po jeho propuštění z vězení. Navíc sám Machalka při hlavním přelíčení popíral, že by kdy Toufara znal. Prokazatelné ale je, že Machalka znal Tajovského, přičemž želivský opat uvádí jako datum jejich prvního setkání 7. leden 1948, kdy se Bohumil Vít Tajovský stal želivským opatem.²⁴⁵ Navíc existují společné fotografie Machalky a Tajovského.

Série absurdních obvinění a nesmyslného vedení procesu byla ještě umocněna 2. dubna 1950, kdy prof. JUDr. Antonín Hobza uveřejnil u soudu svůj „posudek“ o Vatikánu, který je velmi příkladnou ukázkou toho, jak posudek vypadat nemá. V tomto pseudoposudku se opakuje již mnohokrát zmíněné klišé o tom, že papež a potažmo celý Vatikán je nepřátelskou mocností a že kanonické právo není právem a kdo se jím řídí páchá zločin velezrady.

---

²⁴⁴ V. VAŠKO, *Neumlčená II*, s. 126.

²⁴⁵ *Or I/VII*.

Celé tragikomické divadlo skončilo vynesemím rozsudku dne 5.dubna 1950. Celý rozsudek zabírá 65 stran, přičemž prvních 31 stran zabírá obvinění Vatikánu ze špionáže, podpory reakce, úsilí o světovládu. Dále je Vatikán obviňován z rozpoutání první světové války, podpory bělogvardějců ze zřízení Východního ústavu jako cvičiště pro špióny a ze spojenectví s fašistickou Itálií a nacistickým Německem. Tvůrci procesu neopomněli také připomenout údajnou pomoc katolické církve banderovcům a obvinění maďarského kardinála Mindszentyho ze snahy o restauraci habsburské monarchie. Neopomenuto zůstalo i údajné spojení Vatikánu s Wall Streetem a pokus o záchranu slovenského prezidenta Jozefa Tisa. Nakonec je uveden seznam svědků a zpráv, které údajně „dokazují“ zločiny Vatikánu. Dále jsou uvedeny úkoly, kterými byli údajně pověřeni členové jednotlivých řádů. Premonstráti měli připravovat ozbrojené povstání, jezuité měli vykonávat špionáž, redemptoristé prý obdrželi rozkaz, aby narušovali mravní výchovu mládeže a františkáni měli sabotovat socialistickou výstavbu vesnice. Klášter Teplá byl také předmětem mimořádného zájmu soudu. Další části rozsudku v podstatě parafrázují Hobzův pseudoposudek a vyjmenovávají odhalené pokusy o překročení československých hranic.

O sobě Augustina Machalky není na prvních 31 stranách žádná zmínka, jen konstatování, že je mezi hlavními obviněnými. „Trestná“ činnost novoříšského opata je zmíněna na stránkách 32 – 36. Přičemž důvody odsouzení jsou na první pohled naprosto směšné. Kromě jeho přiznání z výslechu a seznamu zbraní jsou všechna obvinění čirými spekulacemi, neboť soud neměl k dispozici žádný z údajných letáků o protistátní činnosti, které měl údajně Augustin Machalka obdržet. Dále nebyl u soudu předložen jediný písemný, nebo jiný důkaz, že by snad byl novoříšský opat za války agentem gestapa. Neexistoval, nebo nebyl uveden žádný zvukový záznam rozhovoru s opatem Jarolínkem a generálním opatem Nootsem a pokud je vlastnictví automobilu důkazem protistátní činnosti, tak by bylo nutné odsoudit za protistátní činnost v podstatě celou politickou reprezentaci KSČ, protože ti automobily užívali pravidelně plus bezpočet běžných občanů tehdejšího Československa. Od strany 36 až po stranu 61 jsou pak vyjmenovány jednotlivé „trestné“ činnosti ostatních obviněných. Zbytek stránek tvoří seznam zákonů, které měli odsouzení svým jednáním porušit.

Augustin Machalka byl odsouzen na 25 let žaláře a pokutě 50 000 Kčs navíc mu byla odňata způsobilost k právnímu jednání. Jeho provizor Barták dostal dva roky. Důvodem Bartákova nízkého trestu bylo, že se rozhodl svědčit proti svému opatovi. Je otázka, proč to udělal. Je možné, že mu StB u výslechu namluvila, že když bude svědčit, tak ho ani opata Machalku nečeká vysoký trest, nebo se jim povedlo ho u výslechu náležitě zpracovat.

Z Bartákových výpovědí je ale jasné, že se nesnažil otevřeně Augustina Machalku napadat a jeho svědectví je dost neurčité. V podstatě jen říká, že je měl novoříšský opat údajně rozeštvávat mezi sebou a že obdržel v Římě rozkaz o tom, že má podávat zprávy o stavu své kanonie. Provizorovo svědectví však také neuvádí nic, co by bylo možné klasifikovat jako opravdový zločin, pokud by nebyl proces politicky vykonstruován. Po svém odsouzení byl Augustin Machalka vězněn nejprve na Mírově a ve Valdicích, poté byl 11. prosince 1951 převezen do Leopoldova.²⁴⁶

---

²⁴⁶ *Or I/VII.*

4. 5 Leopoldov

Původně vojenská pevnost z doby císaře Leopolda I. se změnila za komunistické nadvlády v peklo na zemi. Sem byli posíláni jako vězni lidé, kteří už podle názorů komunistického vedení neměli nikdy vyjít ven. V podstatě se spoléhalo na to, že buď vyhladoví (opat Tajovský tvrdil, že prý v Leopoldově vážil asi 36 kg), nebo se upracují k smrti.²⁴⁷ A tak po té co opustil nacistické peklo, byl Augustin Machalka po pěti letech svobody poslán do komunistického pekla. Hlavně na začátku Machalkova pobytu byla situace s jídlem naprosto katastrofální. Věžňové dostávali pouze 10 dkg chleba na den. Trochu víc mohli dostat až když začali pracovat. Bohumil Vít Tajovský vzpomíná ve svých pamětech, že „na začátku se v Leopoldově skutečně téměř umíralo hlady a hodně vězňů z celkového vyčerpání organismu onemocnělo tuberkulózou.“ Také uvádí, že opat Machalka byl zařazen do zednické čety a ta občas chodila pracovat i mimo areál věznice, kde si mohli přijít na extra jídlo od obyčejných lidí, ale bachaři to nesměli vidět, navíc byla četa vždy po návratu důkladně prohledána.²⁴⁸ Evidence práce byla v Leopoldově vedena až od roku 1956, takže je obtížné přesně zjistit, co Augustin Machalka vykonával za práce před tím. Kromě stavebních prací musel ještě novoříšský opat vyrábět součástky do zbraní v montážní hale postavené na místě bývalého kostela. Podle svědectví Tajovského byl Augustin Machalka poslán do montážní haly roku 1954. Dalšími pracemi před rokem 1956 bylo draní peří, pletení konopných povřísel a oprava pytlů. Navíc si vězni museli vydělávat sami na sebe, protože jejich pobyt se jim započítával do ceny a někteří tak museli ještě po propuštění splácet dluhy z vězení.²⁴⁹ Teprve od roku 1956 je možné přesně říct, jakou práci byl Augustin Machalka přesně pověřen. Od ledna do května roku 1956 dral peří. Na červen měl napsanou „úpravu,“ nejsem si jistý, co to přesně znamená, ale je pravděpodobné, že uklízel na pracovištích, nebo vypomáhal v závodech. V červenci měl opět draní peří a po zbytek roku má evidováno, že vykonával „*investície*.“ Opět si nejsem přesně jistý, o co šlo. Tajovský se o práci podobného názvu nezmiňuje. Je možné, že šlo o šití šatstva, uniforem, nebo spravování dřevných pytlů. V roce 1957 měl v lednu a březnu opět psané investice a v únoru draní peří. Po zbytek roku má psáno „*vrecia*,“ což je pravděpodobně jen jiný název pro opravu pytlů a šatstva.²⁵⁰ Roku 1958 vykonával v lednu a od dubna do července pletení konopných povřísel,

---

²⁴⁷ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 256 – 258.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 262 – 263.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 264 – 266.

²⁵⁰ Z latiny *Investic* = šatit, oblékat, ze slovenského *vrece* = pytlovitý materiál.

příčemž ve zbývajících měsících se objevuje akronym „PSH“ a v jednom případě „FT“, nebo „AP.“ Není mi úplně jasné, čeho se tyto práce týkaly.²⁵¹ Akronym „PSH“ však mohl znamenat práci na pozemních stavbách, čemuž by odpovídala první dvě písmena akronymu a H by znamenalo nějaké místní jméno.

Po celou dobu Machalkova věznění na něj byly psány posudky. Nejvíce je jich ale v rozmezí let 1956 – 1958. První a na dlouhou dobu jediný byl zaznamenán roku 1953, konkrétně dvanáctého listopadu. Stojí v něm, že byl po dobu tříletého věznění pouze dvakrát disciplinárně trestán, naposledy to mělo být v roce 1951. Náčelník věznice však v posudku nijak neskrývá své podezření, že mu prý Augustin Machalka zatajuje své skutečné smýšlení. Další posudek byl na něj napsán až v roce 1956 a nachází se tam zmínka, že byl operován kvůli strumě. Z výše uvedeného roku existuje ještě jeden posudek, ale ten je obsahově totožný s prvním jmenovaným z roku 1956 až na jednu nanejvýš zajímavou informaci. Na konci posudku je napsáno, že ačkoliv rozkazy plnil svědomitě a nejsou s ním problémy tak „*trest nesplnil účel převýchovy nakoľko je ešte v treste kratku dobu. Dosledku toho tunajšie veliteľstvo žiadosť o milosť sa nedoporučuje.*“²⁵² Je otázkou, proč mu byla velitelstvím věznice žádost zamítnuta, když je jeho posudek v podstatě kladný. Poslední dvě věty v podstatě protřečí celému předchozímu textu posudku. Roku 1957 už však v posudku z 13. září téhož roku stojí uvedeno, že trest splnil účel převýchovy. Navíc je tam zmíněno, že rád čte a půjčuje si knihy z táborové knihovny. Otázkou je, co to bylo za knihy. Jestli šlo všechno jen o marxisticko-leninské tituly, které si půjčoval jen proto, aby dozorcí nepojali podezření, že snad proti nim něco chystá, nebo byly v knihovně i nějaké knihy s opravdovou hodnotou. Poslední posudek z roku 1957 je však vážnější po zdravotní stránce. Tvrdí se v něm, že kromě již zmiňované strumy překonal plicní tuberkulózu a trpěl kornatěním srdce.²⁵³

Při této příležitosti bych rád zmínil situaci v Leopoldově po stránce nemocniční. Studování doktoři nebyli mezi personálem ostrahy tábora. Navíc B. V. Tajovský uvádí, že pro mnoho bachařů byl mimořádný úspěch přečíst souvisle nějaký text. Augustin Machalka a spousta jiných tak měli vlastně štěstí v neštěstí, že mezi táborovými vězni byli lékaři. Mnoho z nich bylo špičkami ve svém oboru. Jako například doktor Jiří Krbec, děkan bratislavské lékařské fakulty, profesor Karel Koch a dokonce i osobní lékař prezidenta Edvarda Beneše Jan Šmíd. Chirurgické nástroje nutné pro operaci museli vyrobit sami vězni a pokud byly

---

²⁵¹ *Osobní spis Machalka Augustin, Rozpis práce.*

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž.

potřeba i nějaké léky, musel si je pacient zaplatit sám.²⁵⁴ Podmínky pro operaci se nedaly srovnávat s civilní nemocnicí, ale naděje na úspěch existovala. Dá se říct, že největším problémem nebyla ani tak operace sama, jako následný klid na lůžku, který je v podstatě vždy lékaři doporučován. Něco takového ale bachaři zásadně tolerovat nemohli a tak byl čerstvě operovaný pacient poslán hned zpátky do práce, jak jen to bylo možné. I tak ale spousta vězňů zemřela krátce po propuštění, jako například Machalkův spoluodsouzený Silvestr Braitto.²⁵⁵

V posudku z 6. listopadu 1957 je také zmíněno, že se Augustinu Machalkovi nedoporučuje udělit milost, i když s ním správa věznice nemá problémy. Poslední existující posudek na novoříšského opata je z 14. listopadu 1958. Z posledních dvou posudků lze vyčíst, že se Machalkův zdravotní stav začal zhoršovat, neboť v posledním posudku z roku 1958 je zaznamenáno, že trpěl tříselnou kýlou, která se mu jen zhoršovala a vyžadovala další léčení. Na konci posudku je napsáno, že trest svůj převýchovný účel splnil.²⁵⁶ Nabízí se otázka proč je v posudcích střídavě uváděno, že trest svůj účel splnil a po té, že nesplnil. Odpovědí může být, že se bachaři báli, že by byl Augustin Machalka podmíněčně propuštěn a mohl by začít mluvit o podmínkách v Leopoldově a srovnávat je s německými koncentračními tábory. Přece jen takové srovnání bachaři už zažili roku 1956, kdy Leopoldov navštívila komise Mezinárodního červeného kříže. Komise sice neměla možnost projít celý areál Leopoldova, ale dozvěděla se od uvězněného olomouckého biskupa Stanislava Zely, že bachaři jsou krutější než byli nacisté a že vězňové dostávají jídla méně než v nacistických táborech. Paradoxem celého rozhovoru bylo, že Zelu vybrali pro rozhovor s komisí sami bachaři.²⁵⁷ Navíc z dokumentů z Machalkova osobního spisu vyplývá, že minimálně dvakrát bylo v jeho případě konstatováno, že milost prezidenta republiky se na něj nevztahuje, a to sice v roce 1955 a po druhé v roce 1957. Věci se začaly dávat do pohybu až v roce 1958, kdy mu byl snížen trest o deset let a téhož roku březnu bylo zahájeno jednání o jeho podmíněčném propuštění. Zároveň však od roku 1957 do února 1959 projevovaly o jeho osobu zájem orgány StB.²⁵⁸ Nejspíše šlo o jev, který B. V. Tajovský popsal jako „*estébácké námluvy*“ jejich cílem bylo získávat vězně pro spolupráci s StB a využívat jich jako udavačů po té, co budou propuštěni.²⁵⁹ Je velmi nepravděpodobné, že by Augustin Machalka na takové nabídky přistoupil, jinak by ho po propuštění nečekala ještě internace v Radvanově a téměř neustávající výslechy. Obsah rozhovorů s StB není v Machalkově osobní složce, ale je

---

²⁵⁴ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 259, 298, 301 a 303.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 277.

²⁵⁶ *Osobní spis Machalka Augustin*, Posudek.

²⁵⁷ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 308 – 309.

²⁵⁸ *Osobní spis Machalka Augustin*, Žádosti o umožnění výslechu odsouzeného.

²⁵⁹ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 314 – 315.

pravděpodobné, že budou opět v archivu Státní bezpečnosti. Poslední taková „námluva“ StB s Augustinem Machalkou proběhla 11. února 1959.

Snad nejsvětější chvílky mohl Augustin Machalka v Leopoldově zažít, když ho navštívili jeho příbuzní. První taková návštěva je datována na 9. června 1953 a navštívila ho jeho sestra Božena Dvořáčková se svým manželem Janem. Návštěva však trvala pouze patnáct minut, víc povoleno nebylo. Postupem času se však doba návštěvy prodlužovala na půl hodiny až při poslední návštěvě z 25. března 1958 bylo povoleno setkat se na hodinu. Nejčastěji Augustina Machalku navštěvovala právě jeho sestra Božena s manželem a jeho neteř Božena Kuchařová (dcera jeho sestry Boženy) s manželem.²⁶⁰

Je nanejvýš sporné určit, kdy přesně opustil Augustin Machalka brány Leopoldova. Z jeho osobního spisu opět víme, že ho krajská prokuratura v Praze podmíněčně propustila dne 10. března 1959. Avšak Tajovský uvádí, že celá skupina odsouzená v procesu Machalka a spol. byla propuštěna až 8. května 1960.²⁶¹ Termín skutečného propuštění je tedy nanejvýš sporný. Ani synovci Augustina Machalky, pan Dvořáček a pan Havran, si již přesně nepamatují přesný termín propuštění svého strýce. Na setkání se strýčkem po propuštění si však pamatují. Pan Dvořáček k tomu uvedl *„přivezli ho k nám v noci a v tom vězeňském mundúru, tak ho bachaři přehodili přes plot a tak. Sů to bachaři... Rozespálý člověk, no tak byl zubožený.“*

---

²⁶⁰ *Osobní spis Machalka Augustin, Seznam návštěv odsouzeného.*

²⁶¹ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 317 – 318.

5. Život Augustina Machalky po propuštění z vězení až po jeho úmrtí

5.1 Komunisté a katolická církev od 60. let do rozpadu sovětského bloku

Na přelomu 50. – 60. let 20. století dochází k částečnému uvolňování napětí mezi Vatikánem a státy východního bloku. Prvním impulsem se stala Stalinova smrt roku 1953, ale mezi hlavní příčiny patří odsouzení Stalinova kultu osobnosti jeho nástupcem Nikitou Chruščovem roku 1956, úmrtí papeže Pia XII. a zvolení jeho nástupce Angela Roncalliho jako papeže Jana XXIII. Hlavní zásluhou nového papeže však byla příprava druhého vatikánského koncilu, které se již nedožil. Jan XXIII. se také snažil jednat se státy východního bloku, což mu usnadnila větší vstřícnost ze strany Sovětského svazu, když byli roku 1962 posláni do Vatikánu dva příslušníci pravoslavné církve, a sice protopresbyter Vitolij Borovoj a archimandrita Vladimir Kotljarov.²⁶² Větší vstřícnost ze strany Sovětského svazu nebyla dána nějakou diametrální změnou kursu sovětské politiky, která zůstala pořád protináboženská, ale snahou o získání ústupků ze strany Svatého stolce.

Pokud omezím diplomatická jednání pouze na Československo, lze v podstatě říct, že jednání mezi Vatikánem a katolickou církví v Československu prováděli zapřísašní nekatolíci, tj. úředníci Sekretariátu pro věci církevní (nástupce Státního úřadu pro věci církevní) a orgány StB. Tyto osoby jednaly pouze v souladu se směrnicemi a zadáními, které odsouhlasilo vedení komunistické strany. K jednání nebyl vpuštěn žádný z duchovních. Jakákoliv jednání o návratu odsouzených biskupů, i když byly procesy s nimi vykonstruované byla předem vyloučena, dále nebylo možné jednat o návratu duchovních, kteří nesložili roku 1949 slib věrnosti (týkalo se Josefa Berana, Karla Skoupého a Josefa Hloucha), zato se hojně jednalo o uznání státem dosazených kapitulních vikářů ze strany Vatikánu.²⁶³ Ačkoliv se diplomaté Svatého stolce snažili jednat o internaci biskupů a zmírnění proticírkevních zákonů, nebyli v tomto ohledu úspěšní, a tak se obsah jednání po celé desetiletí v podstatě nezměnil. Arcibiskup Josef Beran sice dostal povolení k vycestování na Západ, ale návrat mu byl znemožněn, stalo se tak roku 1965.²⁶⁴

Samotný druhý vatikánský koncil byl zahájen 11. října 1962, ale papež Jan XXIII. se jeho konce nedožil. Umírá 3. června 1963 a na jeho místo nastoupil kardinál Giovanni

---

²⁶² P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 155 – 163.

²⁶³ S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev*, s. 42.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 42 – 43.

Battista Montini, který přijal jméno Pavel VI., a právě za jeho pontifikátu byl koncil doveden ke zdárnému konci. Stalo se tak 8. prosince 1965. Celkově lze o papeži Pavlu VI. říct, že následoval linii svého předchůdce. Druhý vatikánský koncil byl z hlediska katolické církve přelomový. Bylo povoleno sloužit mše v národním jazyce a kněz měl být při mši otočen směrem k věřícím. Nelze však opomenout jeden podstatný detail. Na koncilu nedošlo k novému odsouzení komunismu ve smyslu encykliky Pia XI. *Divini redemptoris*. Důvodem byla snaha papežů Jana XXIII. a Pavla VI. o nadkonfesijní rozsah koncilu, kdy měly jeho výsledky oslovit nejen katolíky, ale i protestanty a pravoslavné. Vztahy mezi nekatolickými křesťany byly totiž do té doby značně problematické a pominu-li státem nařízený odmítavý postoj ruské pravoslavné církve ke katolictví, tak i vztahy mezi katolíky a protestanty byly spíše konfliktního charakteru. Tyto obtíže chtěli Jan XXIII. a Pavel VI. odstranit, proto byli na jednání koncilu pozváni i představitelé ruské pravoslavné církve. Šlo o výše zmíněného Borovoje a Kotljarova. Z hlediska Sovětského svazu tedy nemohl být koncil považován za jemu nepřátelský. Vatikán však doufal, že vstřícným jednáním přiměje Sovětský svaz k ústupkům v náboženské politice. Tento předpoklad však nevyšel. Sovětský svaz neslevil nic ze své protináboženské politiky. Pouze se mohl lépe tvářit jako velký mírotvůrce.²⁶⁵

Selhání vatikánské východní politiky lze ukázat právě na příkladu Československa, kdy byli roku 1972 na místa biskupů jmenováni členové komunisty ustaveného hnutí *Pacem in terris*, což byl jen jiný název pro Mírové hnutí katolického duchovenstva,²⁶⁶ které na popud komunistů založil suspendovaný kněz katolické církve Josef Plojhar. Pražské jaro trvalo příliš krátce, než aby mohlo přinést nějaké trvalejší změny, navíc sovětská invaze a následná normalizace v podstatě anulovaly veškerá rozhodnutí, která byla během pražského jara přijata. K církevní politice vůči sovětskému bloku se vyjádřil švýcarský historik Philippe Chenaux následovně: „*Politice otevřenosti k Východu se zdaleka nepodařilo obnovit církevní hierarchii, naopak vedla k její diskreditaci v očích věřících. Biskupové byli vnímáni jako „loutky a kolaboranti“ ve službách režimu.*“²⁶⁷

V průběhu 70. let dochází k postupné diskreditaci smířlivého postoje vůči SSSR a jeho satelitům. První ranou bylo vydání knihy *Souostroví Gulag* od Alexandra Solženicyna v roce 1974, dále pak únos a zavraždění generálního tajemníka Italské křesťanské demokracie Alda Mora členy Rudé brigády v roce 1978.²⁶⁸ Ačkoliv to žádný z autorů o komunismu a katolické církvi nezmiňuje, Sovětský svaz zdiskreditovala i invaze do Afghánistánu v roce 1979. To už

---

²⁶⁵ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 158 – 177.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 182 – 184.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 184.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 198, 201.

ale v zemích východního bloku působili chartisté, kteří požadovali, aby státy pod sovětským vedením dodržovaly úmluvu o lidských právech, ke které se zavázaly roku 1975 v Závěrečném aktu konference v Helsinkách.²⁶⁹ Dne 16. října 1978 zvolen na místo zemřelého papeže Pavla VI. krakovský arcibiskup, kardinál Karol Wojtyła, který přijal jméno Jan Pavel II. Na Petrův stolec se tak dostal člověk, který měl bezprostřední zkušenost s komunistickým jednáním s katolickou církví. Navíc si vytkl za cíl skoncovat s poválečným rozdělením Evropy na Východ a Západ. A co bylo pro komunisty obzvlášť bolestivé, začal požadovat plnění dohod o lidských právech,²⁷⁰ u kterých se Sovětský svaz a jeho satelity zaručily, že je budou dodržovat, ale jak jsem zmínil v předchozí kapitole, nikdy ve skutečnosti dodržována nebyla.

V Československu se volba nového pontifika setkala s pochopením a radostí ze strany utlačovaných katolíků a strachem ze strany komunistů. A skutečně byl pro oddané stoupence SSSR důvod k obavám. Nový papež revidoval roku 1983 *Kodex kanonického práva*, čímž odstranil, nebo alespoň zmínil církevní procedury, které komunistická státní moc zneužívala ve svůj prospěch a jejímž prostřednictvím vykonávala kontrolu nad církví. Zavedené změny sice nedovolila státní moc aplikovat, ale čím dál víc začalo být jasné, že Vatikán preferuje příslušníky skryté církve, působící bez státního souhlasu. Jmenováním nových biskupů se zabývalo setkání vatikánských diplomatů s vládní delegací v Sezimově Ústí, kde Svatý stolec vznesl požadavek veřejného uznání tajných biskupů Kajetána Matouška, Karla Otčenáška, Jána Korce a Petera Dubovského. Požadavek byl ze strany vládních zmocněnců jednoznačně zamítnut. Daleko větší šok však měl Komunistickou stranu Československa teprve ještě čekat. V červenci roku 1985 se konala náboženská pouť na Velehradě, kterou se snažili komunisté podle obvyklého scénáře zneužít ve svůj prospěch. Vystoupení předsedy okresního národního výboru v Uherském Hradišti a ministra kultury se však změnila ve frašku, když je stotisícový dav vypískal z řečnického pultu. Hlavními postavami celé poutě se tak stali kardinál František Tomášek a kardinál Agostino Casaroli.²⁷¹ Podobnou návštěvnost jako Velehrad zažila Praha v roce 1988, kdy byla svatořečena Anežka Česká a kdy se i přes rozsáhlé machinace nepodařilo StB poutě překazit. Listopad 1989 pak znamenal konec diktatury jedné strany v Československu a katolická církev se zbavila poručníkování ze strany státu.²⁷²

Konec sovětského panství nad zeměmi střední a východní Evropy nastal oproti očekávání politiků rychle. Na počátku roku 1990 již z bývalého sovětského bloku zbyly jen

---

²⁶⁹ Tamtéž, s. 189.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 207 – 213.

²⁷¹ S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev*, s. 55 – 57.

²⁷² Tamtéž, s. 59 – 62.

trosky. Paradoxem doby bylo, že rozpad v podstatě urychlil muž, který se snažil Sovětský svaz reformovat, Michail Gorbačov. Celý komunistický experiment se zhroutil v důsledku problémů, které započal již Lenin, Stalin v nich pokračoval, přidělal nové a jejich nástupci se je pouze snažili zamést pod koberec. Kromě problémů čistě ekonomických, kdy satelitní státy musely odebírat nekvalitní sovětské zboží a jednostranně se orientovat na těžký průmysl, který je činil závislé na sovětských nerostných surovinách, se přidaly problémy nacionální, kdy mnoho národů nemohlo Sovětům zapomenout křivdy, jichž se na nich dopouštěli a v neposlední řadě zde byla i frustrace z každodenní reality. Sovětský svaz zanikl roku 1991 „*a s ním rovněž vyhasla poslední křesťanská hereze.*“²⁷³

---

²⁷³ P. CHENAUX, *Katolická církev*, s. 228.

5.2 Život Augustina Machalky od propuštění do zhroucení východního bloku

Po svém propuštění z Leopoldova žil Augustin Machalka krátkou dobu u své sestry Boženy v Ústí, ale po několika měsících odešel do řeholního domu do Tábora. Sestra Cherubína k tomu uvedla: *„Ano to bylo v Táboře a to ještě říkal, že si myslel, esli to není nějaký podfuk, že viděl a potkal sestřičku Jiřinu. A ted' nevěděl, jestli je to skutečnost. On nevěděl vůbec. A teda potom se tam setkal s panem... Jak se jmenoval? Ten Slovák, co tam zemřel. Ambrož Buzalka. Já už taky nevím. Tak když se viděli „Myško, Gustýnku“ a oni se objímali a byl rád, že je teda u sester. Tak takhle to bylo přivítáníčko.“* Ambrož Buzalka však nebyl jediný, s kým se Augustin Machalka setkal v Táboře a později i v Radvanově. Do stejného řeholního domu byli posláni i kardinál Štěpán Trochta a biskup Stanislav Zéla. Je otázka, proč se Augustin Machalka přestěhoval právě do Tábora. Jestli mu to bylo nařízeno z vyšších míst, nebo se přestěhoval ze strachu, že jeho pobyt u příbuzných jim způsobí nesnáze se Státní bezpečností. Z výpovědí Machalkových synovců, pana Dvořáčka a pana Havrana je patrné, že místní výbor KSČ měl příbuzné novoříšského opata za politicky nespolehlivé. Pan Dvořáček k tomu dodal *„ale zas, když můj syn šel na vojnu, a to dostal z obce, že byl nespolehlivý. Zebrali mu zbraně, ale to zařídila obec. Zaslala kádrový posudek... Můj syn ten ani nemohl udělat Přijímač, ani zbraně, ty mu úplně sebrali.“* Pan Havran popisoval obdobnou zkušenost: *„Já jsem jako nebyl jako PTP, ale byli jsme TP. (Technický prapor – pozn. autora) Byli jsme, pracovali osm hodin na stavbách a po pracovní době měli jsme zbraně a cvičili.“*

Pobyt Augustina Machalky mimo Ústí však zneklidnil úřady a ty proto požadovaly okamžité zjištění jeho pobytu, které je datované 30. listopadu 1961. K uklidnění Krajského soudu v Praze zaslala přerovská Veřejná bezpečnost hlášení, že novoříšský opat pobývá právě v Táboře.²⁷⁴ Téhož roku byla Augustinu Machalkovi udělena milost a odpuštěn zbytek trestu. Potvrzení vlastnoručně podepsal dne 21. prosince 1961.²⁷⁵ Ani po odpuštění zbytku trestu však pro Augustina Machalku nenastal úplný klid. Pravidelně musel chodit na výslechy a roku 1963 byl internován v Radvanově. Sestra Cherubína k tomu poznamenala: *„To víte on pořád to měl výslechy, to dostal jenom obsílku, „přítel“ mu poslal dostavit se tam a tam. To nikdo vo tom nesměl vědět. Sestřička ho vezla do Tábora a třeba on šel pan opat s tím, co ho*

²⁷⁴ Or I/VII, Žádost o zjištění pobytu.

²⁷⁵ Tamtéž, Protokol o podepsání milosti.

vyslychal, *Juviálka šla před ním a on říkal, kdyby se vohlídla „tak se neznáme, jo...“ On radši potichu a to dyž někde měl jít na ten výslech, nebo jak to, tak to byl takový spíš neklidný a spíš šel a díval se na televizi, aby se nějak to, ale to dycky to bylo poslat, když jako měl jít.“* Výslechy pokračovaly i po roce 1968, kdy byl již Augustin Machalka režimem rehabilitován a nepolevily ani v 80. letech. Sestra Cherubína k tomu opět uvedla *„celý ty roky, to pořád... to potom říkal, že ten poslední byl jako nejslušnější a takový inteligentní, jo, ale předtím to byli darebáci, ale to on taky nic neřekl jako, co měli, nebo to, to ne, ale věděly jsme, že tam jede, to jo.“*

I přes zjevnou šikanu ze strany úřadů však Augustin Machalka zažil i světlé chvílky, když navštěvoval své příbuzné v Ústí, ale i tam ho sledovalo bdělé oko komunistické strany. Pan Kuchař k tomu poznamenal: *„Bydlel tady u sestry a potom tady u snachy a to tu dycky tak bydlel čtrnáct dní. Když on byl hlídanej a říkal, že už ho hlídali i venku... Celá obec to věděla“* a pan Dvořáček dodal, že *„tady na obci měli nahlášený, že jako tady na dovolený bude.“* I přes ústrky a ztrpčování života ze strany státu však rodina zůstávala Machalkovým zdrojem útěchy a radosti. V tomto ohledu souhlasili všichni dotazovaní. Pan Dvořáček: *„On dost vykládal, po tej lidské stránce byl společenskej. Když on přijel na dovolenou, tak se celá rodina zešla a tak.“* Pan Havran: *„Pro tu rodinu on byl takový strašně dobrý člověk, se k té rodině hlásil. On se vždycky těšil, když měl přijet, že.“* Sestra Cherubína uvedla že *„mluvil hodně, voni chlapani ho měli rádi a rádi za ním jezdili, a když něco potřeboval, tak jenom jim řekl a voni to udělali a přivezli.“*

Augustin Machalka byl i po prodělaných zkušenostech z nacistických a komunistických koncentračních táborů nadále člověkem společenským. Neuzavřel se zcela do sebe, přesto pro něj však některá témata představovala tabu. Jako bylo například právě jeho věznění, kdy se kromě pár otřesných postřehů nijak nevyjadřoval. Sestra Cherubína vzpomínala: *„On nerad takhle mluvil a nerad vzpomínal, jak to bylo za Reichu, tak za nich,“* sestra Jitka k tomu dodala: *„Tam šli jako zdravý lidi a přišli hubení, nemocní, to muselo bejt strašný a to vím, že pan opat ještě říkával, že vlastně Němci ještě nebyli až tak krutí a suroví, jako bolševici. Za bolševika že to bylo mnohem horší, ty výslechy.“* Druhým tématem, které považoval Augustin Machalka za tabu byla politika. Paní Kuchařová (manželka pana Ludvíka Kuchaře) se k tomu vyjádřila slovy: *„On vůbec nikdy nemluvil o politice. Ona ho prostě nezajímala. On když přijel ho zajímalo rodina, jak se máme, jak žijem, co děcka. Vůbec politika, zprávy že by si pouštěl, to nic. On si přijel oddechnout, nadechnout psychicky, fyzicky a vlastně byl v rodinném kruhu tady. Sice sestřičky mu dávaly všechno, ale*

bylo to cizí a tady jednou za ten rok, těch čtrnáct dní si chtěl dopřát té rodiny. Všichni se za ním hrnuli, byl vzácný pro všechny.“

Je však zajímavé, že před druhou světovou válkou byl Augustin Machalka členem lidové strany, ve které byl i jeho otec.²⁷⁶ Je otázka, zda své členství vnímal jako závazné, nebo do lidové strany vstoupil jen proto, že tak učinil i jeho otec a že lidová strana byla stranou, která se orientovala spíše na věřící a své členství bral jen jako formalitu. A jestli ho politika možná kdysi trochu zajímala, pak mu toto téma dokázali komunisté natolik znechutit, že se raději věnoval rodině, která byla po jeho útrapách ve vězení jednou z jeho posledních opor v životě. Zapomenout nelze ani na řeholní sestry v Táboře a Radvanově, které poskytovaly Augustinu Machalkovi péči a byly také jeho životní oporou. Augustin Machalka měl však také schopnost být společenský, hovorný, ale zároveň zůstat autoritou. Což kontrastuje s osobností jeho přítele a spoluvězně Bohumila Víta Tajovského, který byl člověkem takřkajíc pro každou legraci. Téměř legendární je historka, kdy želivský opat hlídal svého malého synovce a ten ho z legrace zamknul ve skříni.²⁷⁷ Augustin Machalka si sice také zakládal na své rodině, ale Tajovského eskapády mu byly cizí. Paní Kuchařová k tomu poznamenala: *„To nebyl jako kněz, možná dnešní doby, aby si hrál s děckama. On byl Někdo. Každý, pro každého z nich byl Někdo, to nebyl jako strýček na hraní. To byla osobnost. Pro všechny vždycky a to já si ho pamatuju vlastně před čtyřiceti rokama. To už když jezdil sem z toho Radvanova, ale jako zajímal se samozřejmě, ale že by si s nima hrál.“*

Dne 30. července 1968 zrušil Nejvyšší soud v Praze trest Augustinu Machalkovi z 5. dubna 1950 a v podstatě konstatoval, že se novoříšský opat ničeho špatného nedopustil. Soud konstatoval, že nebyl proveden výslech klíčových svědků, kteří by skutečně mohli něco vědět o trestné činnosti, z které byl Augustin Machalka obviněn. Dále, že si soud z roku 1950 nezjistil přesný obsah oněch údajných protistátních letáků a že celé obvinění bylo postaveno na doznáních z vyšetřovací vazby, která ale soud nenařídil a všechna svá doznání pak obžalovaný u soudu změnil. Zajímavý je ale výrok u zbraních „nalezených“ StB v novoříšském klášteře. Nejvyšší soud zde poněkud šalamounsky konstatoval, že pouze nebyl proveden výslech katechety Jandy, který je údajně měl do kláštera přepravit. Není zde ani zmínka o tom, že celé to divadlo se zbraněmi vyrobila na objednávku nejužšího vedení KSČ Státní bezpečnost.²⁷⁸ A tak byly úřady té samé instituce, která ho poslala do vězení a okradla ho o klášter, peníze a téměř deset let života nuceny uznat, že se Augustin Machalka ničeho

²⁷⁶ *Osobní spis Machalka Augustin, Dotazník.*

²⁷⁷ Aleš PALÁN – Jan PAULAS (eds.), *Bohumil Vít Tajovský ve vzpomínkách a dokumentech*, Brno 2012, s. 153.

²⁷⁸ Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, svazek *Rehabilitace Augustina Machalky*, Rozhodnutí Nejvyššího soudu.

nedopustil. Klid však pro Augustina Machalku nenastal. Sovětská invaze a následná okupace znamenaly návrat starých pořádků a i když byl novoříšský opat de facto uznán nevinným, úřední šikana ze strany státních orgánů pokračovala i nadále až do zhroucení sovětského bloku. Rok 1968 skončil i přes rehabilitaci pro Augustina Machalku smutně. Dne 4. prosince 1968 zemřela jeho sestra Marie. Z celé jeho rodiny tak zůstal naživu pouze on a jeho sestra Božena.

Samotná sovětská invaze zastihla Augustina Machalku mimo hranice Československa. V létě roku 1968 se totiž konala v rakouském Innsbrucku řádová kapitula a Augustin Machalka jakožto nominální opat novoříšského kláštera se jí zúčastnil. Úřady mu výjezd povolily, protože žádost byla podána dne 12. července 1968²⁷⁹ a kromě několika zasvěcených ještě nikdo netušil, že přípravy na sovětskou invazi jsou již v plném proudu. V Rakousku se tak mohl Augustin Machalka svobodně procházet po zemi, aniž by ho obtěžovaly úřady. Spolu s Bohumilem Vítem Tajovským navštěvovali rakouské kláštery. Těžko říct, jak se musel novoříšský opat cítit, když měl možnost vidět a porovnat náboženskou situaci na Západě a v Československu. Tajovský uvedl, že když se v Rakousku dozvěděli o okupaci Československa, tak je řádoví bratři z Rakouska žádali, ať zůstanou s nimi a nevrací se. Je nanejvýš pravděpodobné, že takovou nabídku učinili i Augustinu Machalkovi. Ale ani on, ani Tajovský jejich prosby nevyslyšeli a vrátili se zpět, i když jim oběma muselo být jasné, že je čeká pravidelný kolotoč výslechů a šikany od StB.²⁸⁰ Je otázka, proč se Augustin Machalka rozhodl, že se vrátí. Možná se bál, že když by zůstal na Západě mohla by StB zatknout jeho rodinu a něco jim provést.

Rok 1974 nejspíš nebyl z pohledu Augustina Machalky ničím výjimečný. Stala se však událost, která měla být pro novoříšskou kanonii v budoucnu nadmíru důležitá. Onoho roku navštívil Augustina Machalku v Radvanově tehdy čerstvý maturant Rudolf Kosík a žádal po něm, aby ho přijal do řádu. Tehdy jistě nemohl novoříšský opat tušit, že tento mladý muž se v budoucnu stane jeho nástupcem ve funkci novoříšského opata. Opat Kosík vzpomínal na své setkání s opatem Machalkou následovně: *„Poprvé jsem byl u Vás (myšleno řeholních sester, kde Machalka pobýval) po maturitě ve čtyřiasedesátém roce a tak jsem šel za ním a říkal jsem mu, kdo su a že jestli by mně přijal do řádu do kláštera a on říká „Ten klášter, my neexistujeme...“ A pak jsem byl vlastně poslední, které byl v té knize za jeho vlády přijímané do řádu. Von vlastně ještě přijímal.“*

---

²⁷⁹ Korespondence, Žádost o povolení vycestování.

²⁸⁰ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 364 – 365.

Poslední velká rána zastihla Augustina Machalku v roce 1985, kdy dne 12. února zemřela jeho sestra Božena. Tato událost pro něj musela být obzvlášť bolestivá, protože to byla právě jeho sestra Božena, kdo ho nejčastěji navštěvoval v Leopoldově a podle slov pana Dvořáčka (Boženin syn) se nejvíce zasloužila o jeho propuštění. A tak z celé šestičlenné rodiny Machalkovy zůstal jen on sám. Režim, který mu způsobil tolik útrap nepřežil rok 1989.

5.3 Navrácení kláštera a smrt Augustina Machalky

Po zhroucení komunistického režimu se Augustin Machalka dočkal navrácení kláštera. Oficiálně se tak stalo 1. března 1991.²⁸¹ Situace však ze strany novoříšského opata nebyla tak radostná, jak by se mohlo na první pohled zdát. Sestra Cherubína i pan opat Kosík se shodují v tom, že sice radost měl, ale už neměl sílu. Sestra Cherubína se k navrácení vyjádřila slovy: „*No tak se tam byl podívat... tak jsem tam byla s ním. To mi ten pan Novák nás tam prováděl a říkal „Poznáváte to tady?“ Byl ten opatský, ten byt, nebo já nevím a on říkal „No jo a teďka kolik by to stálo peněz,“ aby to dal, no nepočítá s tím, že by šel nazpátek do Nové Říše, na to už neměl.“* Opat Kosík k tomu poznamenal: „*A víceméně tenkrát už byl vodkázané na Vás, na sestřičky v tom devadesátém. Klášter vrátili v devadesátém prvním a vony ty tělesný síly už ubývaly.“* Je nutné připomenout, že roku 1991 již bylo Augustinu Machalkovi úctyhodných osmdesát pět let. I přes to pro něj musela být ceremonie navrácení kláštera jistě šťastnou událostí, jak ukazují fotografie z ceremonie. Augustin Machalka je zde vyfocen s ostatními opaty premonstrátského řádu. Stojí v bílém premonstrátském obleku a v ruce třímá hůl. Z fotografie je patrné, že chůze již musela Augustinu Machalkovi působit značné potíže, neboť vedle něj stojící opat Tajovský ho drží kolem ruky, aby neupadl.

Roku 1992 byl Augustin Machalka plně rehabilitován a byla mu přiznána finanční náhrada ve výši 290 413 Kčs.²⁸² Částka nebyla vyplacena hned v plné výši, ale prostřednictvím cenných papírů. Pro novoříšský klášter to znamenalo alespoň nějaké příjmy. Klášter byl sice dlouholetým užíváním poškozen, ale nebyl až tak zdevastován, jako klášter tepelský. Klášterní knihovna naštěstí také přežila a nepotkal ji osud knihovny želivského kláštera, kdy byla spousta cenných knih zničena v papírnách.²⁸³ Nová Říše měla štěstí, protože klášterní knihovny se ujal památkový ústav v Jihlavě a StB nemohla většinu cenných exemplářů zničit a tak se dochovaly až do dnešní doby. A i když byly malby a zdivo kláštera již značně oprýskané, do kláštera alespoň nezatékal, protože střecha se opravovala, i když klášter držela armáda. I tak ale byla nutná jeho rozsáhlá oprava. Navíc bylo nutné obnovit řádovou komunitu, což vyžadovalo čas, ale čas, který měl Augustin Machalka ještě strávit na tomto světě se začínal naplňovat. Bylo potřeba někoho jiného, kdo by obnovil řádovou komunitu. Z toho důvodu Augustin Machalka v závěru roku 1992 abdikoval²⁸⁴ a klášter

²⁸¹ M. DUŠEK, *Nová Říše*, s. 132.

²⁸² *Rehabilitace Augustina Machalky*, Rozsudek a Odškodnění.

²⁸³ A. PALÁN – J. PAULAS, *Bohumil*, s. 240 – 241.

²⁸⁴ M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 141.

spravoval jako převor s právy opata páter Bernard. Opat Kosík k tomu poznamenal: „*A on teda abdikovat moc nechtěl, to tam za ním jel pan opat Vít a vyložil mu teda situaci, protože tam se nejednalo vo to, jestli je v úřadu, ale vo stát, protože bylo potřeba ze státem vyřizovat věci a to navrácení a tak. Tenkrát von projevilo přání, aby na jeho místo přišel páter Bernard a takže když byla volba potom, tak páter, pardon, pan opat Vít tam byl a mluvil vo tom. Říká „Podívejte vy budete volit, koho zvolíte, ale pan opat Augustin má přání, aby to byl Bernard“ a Bernard jako nechtěl moc, protože se bál toho, že byl ve výrobě a vím, že bratři mu tenkrát řekli „Jestliže Vás, nebo tebe zvolíme, tak to vezmeš.“ Voni ho chtěli, takže pan vopat tenkrát tam měl dobré vodhad, kdo by měl na to jeho místo přijít a bylo to dobře, protože von za těch šest let udělal moc a dal nás dohromady. Ten Bernard, ten byl otcovské.“*

Jmenování pátera Bernarda přišlo právě včas, protože zdravotní stav Augustina Machalky se začal zhruba kolem roku 1993 rapidně zhoršovat. Sestra Cherubína se o posledních letech Machalkova pozemského života vyjádřila slovy: „*No tak v posledu pan opat už nemohl sám chodit. Pořád se většinou modlil. On se tolik modlil a jenom Otčenáš jo, ono už mu ta paměť nesloužila moc... že už jako nevycházel vůbec ven, to už asi skoro celý rok, že a už nechodil jako do kaple. Poslední Mši svatou to měl asi tři roky před tím, co sám..*“ Poslední rok svého života byl Augustin Machalka sice ještě fyzicky na tomto světě, ale jeho mysl již tento svět opustila. Nakonec začal nepravidelně dýchat a přivolaný lékař již jen konstatoval: „*Otec nám odchází.*“ Každý žijící člověk má určitý čas, který je mu vyměřen pro pobyt na tomto světě. Čas Augustina Machalky „posledního opata,“ jak mu dosud přezdívali novoříšští řádoví bratři se naplnil dne 3. ledna 1996. Zemřel ve věku nedožitých devadesáti let. Ještě před svou smrtí řekl svému dlouhodobému příteli a spoluvězni z Leopoldova Bohumilu Vítu Tajovskému: „*Vítečku, ty mně musíš pohřbít*“ a tak provedl želivský opat zádušní mši u zemřelého Augustina Machalky. Pohřeb již však pro svůj vysoký věk a špatné zdraví nemohl odsloužit. A tak alespoň prokázal čest svému příteli účastí na pohřbu, který se konal dne 12. ledna 1996.²⁸⁵ Tělo Augustina Machalky bylo pohřbeno v řádové hrobce novoříšské kanonie. Jeho přítel Bohumil Vít Tajovský zemřel tři roky po něm.

Ještě tři roky po skonání Augustina Machalky spravoval klášter páter Bernard jako převor s právy opata, až do opatské volby roku 1999, kdy byl dne 1. října 1999 zvolen Marian Rudolf Kosík jako nový opat Kanonie premonstrátů v Nové Říši.²⁸⁶

---

²⁸⁵ *Rehabilitace Augustina Machalky, Úmrtní oznámení.*

²⁸⁶ M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 141.

Závěr

V předchozích kapitolách jsem se pokusil nastínit život Augustina Machalky od narození až po úmrtí. Co bylo možné o jeho osobě zjistit? Především šlo o člověka, který se narodil do poměrně chudé domkařské rodiny v obci Ústí, která byla velmi početná. V průběhu let 1906 – 1917 se ještě rozrostla o dvě dcery. Celkem tedy měli jeho rodiče Antonín Machalka a jeho žena Františka šest dětí. Rodinu budoucího novoříšského opata, stejně jako ostatní obyvatele bývalého Rakousko-Uherska zasáhla první světová válka a nechybělo mnoho a hlavní živitel rodiny by byl poslán na frontu, což se však nestalo. Válka skončila dříve, než mohl být jeho otec poslán do zákopů. I tak ale panoval nedostatek potravin a válečná léta musela být pro mladého Augustina Machalku velmi těžká. Zmiňoval jsem, že do školy nastoupil roku 1912 a i když jeho studijní výsledky nebyly nikterak špatné, měl v druhé a třetí třídě problémy, když byl uznán nezpůsobilým postoupit do vyššího ročníku. Avšak i přes tento fakt vždy postoupil dále. Po čtyřech letech obecné školy v jeho rodném Ústí přestoupil na měšťanskou školu v Hranicích poblíž Ústí, kam nejspíš musel chodit pěšky, nebo ho někdo známý mohl svézt. Na měšťanské škole pobyl dva roky a pak začal studovat tamější gymnázium, které ale po dvou letech opustil. Důvody proč tak učinil se mi nepodařilo zjistit. Jistě nešlo o problémy s docházkou ani se známkami, ty měl velmi dobré. Víím jen, že jeho poslední středoškolskou destinací bylo doupovské gymnázium, které zakončil roku 1928. Přičemž je velmi pravděpodobné, že v případě tak odlehlé lokality mu s ubytováním, stravou a penězi pomáhali duchovní, jak sám později uváděl v dotaznících, šlo o premonstráty. Právě zde se možná rozhodl, že se dá na kariéru duchovního a klasické německé gymnázium v Doupově pro to mělo ty nejlepší předpoklady. Kterého roku přesně zahájil svou docházku na toto gymnázium se mi však nepodařilo zjistit kvůli absenci pramenů, které byly zničeny i s celou obcí po druhé světové válce.

Po absolvování doupovského gymnázia vstoupil do noviciátu v premonstrátském klášteře v Nové Říši, ale jeho noviciát se v podstatě odehrál v belgickém Tongerlo, protože novoříšskou komunitou zmítaly spory ohledně volby nového opata, které musel řešit až generální opat Řádu premonstrátů Gummarus Crets se svým generálním prokurátorem a pozdějším generálním opatem Hubertem Nootsem. Byl to právě pobyt v Belgii, kde si mladého novice povšimli nejvyšší představení premonstrátského řádu a i když byla Machalkova budoucnost uvnitř novoříšského konventu čistě v rukou tamních bratrů je možné, že Hubert Noots již tehdy začal mít nějaké dalekosáhlejší plány s osobou Augustina Machalky.

Po ukončení noviciátu započal Augustin Machalka své studium na brněnském alumnátě, kde lze jeho studijní výsledky hodnotit jako příkladné. Již v předchozích kapitolách jsem zmínil, že neměl horší známku než výborně. Své studium v Brně ukončil roku 1934, kdy byl vysvěcen na kněze a po té se stal kaplanem v Nové Říši.

Paradoxem jeho působení v novoříšském klášteře bylo, že za jeho jmenování do funkce provizora mohla německá okupace. Již jsem uvedl, že veškerou úřední agendu bylo nutné z tohoto důvodu vyřizovat v němčině a jelikož Augustin Machalka studoval v Doupově, který byl toho času oblastí s výhradně německým obyvatelstvem, uměl perfektně německy. Druhá světová válka však přinesla Augustinu Machalkovi nepředstavitelné utrpení, když ho i s převážnou většinou novoříšské kanonie zatkl na udání Gerlacha Františka Kříže jihlavské gestapo. Následovalo věznění v nacistických koncentračních táborech až do roku 1945. Jelikož však v Osvětimi zahynul tehdejší novoříšský opat Pavel Souček, byla nutná volba nového opata. Tím se na podzim roku 1945 stal právě Augustin Machalka.

Již jsem zmínil, že i když byl Augustin Machalka pro tento úřad vhodný, jeho volba poněkud zklamala obyvatelstvo Nové Říše a přilehlého okolí. Ti si v drtivé většině přáli, aby se opatem stal novoříšský premonstrát Heřman Josef Tyl. Po druhé světové válce také část konventu v Nové Říši odešla do Teplé, aby zachránila tamější klášter před konfiskací, jelikož tepelský opat Helmer byl znám svým sympatiemi k nacistům a hrozilo, že klášter bude na základě retribučních dekretů zabaven. Tehdy nemohl Augustin Machalka tušit, že posláni svých spolubratrů do Teplé mu budou komunisté dávat za vinu v prvním církevním monstrprocesu v Československu.

Samotný proces Machalka a spol. byl učebnicovou ukázkou toho, jak řádný soudní proces vypadat nemá. Odsouzením v roce 1950 tak Augustin Machalka nastoupil do komunistického vězení v Leopoldově. I po jeho propuštění, které je sporné, někdy je uváděn březen 1959, ale někdy květen 1960, byl neustále sledován StB a musel chodit na pravidelné výslechy. I na svobodě byl pro komunisty nebezpečný a tak byl roku 1963 internován v Radvanově a povinně tam zůstal až do roku 1968, kdy byl rehabilitován a na omezený čas si mohl vydechnout dočasným pobytem mimo Československo téhož roku. Sovětská invaze, ale znamenala návrat do starých kolejí a na Augustina Machalku čekaly nové výslechy a špehování ze strany StB, které skončilo až zhroucením sovětského bloku na přelomu let 1989 – 1990. Jednou z mála útěch, které během komunistické nadvlády Augustin Machalka měl, byli jeho příbuzní, které měl rád a jeho čtrnáctidenní návštěvy u nich mu poskytovaly alespoň nějaké opravdové vydechnutí. Měl také štěstí, že Radvanov vedly řeholní sestry, které se o něj staraly a on zase na oplátku pomáhal jim.

Když mu však byl roku 1991 vrácen klášter, měla tato událost sice svou šťastnou stránku, ale zároveň byl již Augustin Machalka příliš starý, než aby mohl plně obnovit klášterní komunitu. Navíc se od roku 1993 jeho zdraví začalo zhoršovat a byl již plně odkázán na péči řeholních sester. Jeho smrt na počátku roku 1996 znamenala konec jedné epochy novoříšského kláštera. Novoříští bratři mu přezdívali „poslední opat,“ i když nebyl opatem úplně posledním a posloupnost novoříšských opatů se u jeho osoby nezastavila. Tato přezdívka implikuje, že byl opatem, který přežil dvojí totalitu a v podstatě symbolizoval celé krušné 20. století katolické církve v Československu. Zažil snad všechny typy příkoří, která mohl člověk jeho doby zažít a přesto dokázal přežít. Pořád existovala jeho rodina a řeholní sestry, které pro něj byly psychickou vzpruhou. Rozhodně neztratil chuť do života a i v internaci se snažil vést duchovní život. Jak ale přibýval jeho věk, jeho síly už ho opouštěly a na to, aby obnovil svůj klášter zabavený StB, mu již nezbyl čas ani síla.

Cílem této práce bylo vylíčit život duchovního, který prožil pozoruhodný, leč krajně nezáviděníhodný život a přesto dnes drtivá většina lidí nezná jeho jméno. Přitom je jeho případ v podstatě příkladným projevem zvůle státní moci vůči duchovním. Snad tato práce přispěje k tomu, aby jméno Augustina Antonína Machalky „posledního opata“ novoříšského kláštera (1906 – 1996) nebylo zapomenuto a aby i generace následující znaly jméno tohoto bezpochyby výjimečného muže. Navíc existuje ještě mnoho aspektů Machalkova života, které jsem v této bakalářské práci nezmínil. Jako obzvlášť zajímavé považuji hlouběji probádat samotný proces, ve kterém byl odsouzen. Toto téma by mohlo být předmětem diplomové práce v navazujícím magisterském studiu.

SEZNAM PRAMENŮ

Prameny nevydané

Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Kázání a promluvy*.

Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Rehabilitace Augustina Machalky*.

Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši, kart. Augustin Machalka, *svazek Korespondence*.

Archiv Kongregace milosrdných sester sv. Františka z Assisi v Opavě, *Katalog sester*, inv. č. 48.

Diecézní archiv Biskupství brněnského Brno - Rajhrad, fond E80, *Katalog biskupského alumnátu*.

Národní archiv Praha, fond Státní soud Praha, *Or I/VII 31/50*.

Národní archiv Praha, fond Správa Sboru nápravné výchovy, *Osobní spis Machalka Augustin*.

Obecní úřad v Ústí, *Hlavní kniha*.

SOkA Přerov, fond Okresní Úřad Hranice, *Sčítací operát Ústí 1910*, inv. č. 2608, kart. 1613.

SOkA Přerov, fond Okresní Úřad Hranice, *Sčítací operáty Ústí 1921*, inv. č. 2702, kart. 1733.

SOkA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Kronika národní školy ústecké 1884 – 1931*, inv. č. 2.

SOkA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Třídní katalog 1912/13*, inv. č. 23 – 24.

SOkA Přerov, fond Základní škola Ústí, *Třídní katalog 1913/14*, inv. č. 24.

SOkA Přeřov, fond Základní škola Ústí, *Třídni katalog 1914/15*, inv. č. 25.

SOkA Přeřov, fond Základní škola Ústí, *Třídni katalog 1915/16*, inv. č. 26.

SOkA Přeřov, fond Měšťanská škola chlapecká Hranice, *Třídni katalog 1916/17*, inv. č. 20.

SOkA Přeřov, fond Měšťanská škola chlapecká Hranice, *Třídni katalog 1917/18*.

SOkA Přeřov, fond Gymnázium Hranice, *Třídni katalogy 1915/19*, inv. č. 46.

SOkA Přeřov, fond Gymnázium Hranice, *Hlavní katalogy 1918 – 1920*, inv. č. 8 a 9.

SOkA Přeřov, fond Gymnázium Hranice, *Třídni katalogy 1919/20*, inv. č. 47.

Při psaní této práce byly použity rovněž zvukové a písemné záznamy rozhovorů vedených autorem této práce s pány Jaroslavem Dvořáčkem, Františkem Havranem, Ludvíkem Kuchařem, Marianem Rudolfem Kosíkem a řeholními sestrami Cherubínou a Jítkou. Rozhovory byly vedeny dne 7. listopadu 2013 a písemné a zvukové záznamy jsou uloženy v Archivu autora.

Prameny vydané

BULÍNOVÁ, Marie – JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel (eds.): *Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951*, Praha – Brno 1994.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, Brno 2007.

BINTEROVÁ, Zdena: *Zaniklé obce Doupovska od A až po Z*, Chomutov 2005.

BUBEN, Milan: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II/I. Řeholní kanovníci*, Praha 2003.

DOLEŽAL, Miloš: *Jako bychom dnes zemřít měli. Drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*, Pelhřimov 2012.

DRECHSLER, Aleš a kol.: *Ústí. Historie a současnost*, Ústí 2006.

DUŠEK, Milan: *Nová Říše*, Nová Říše 2007.

HLAVÁČEK-KADAŇSKÝ, Petr, *Doupovské gymnázium*. In: *Památky, příroda a život*. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska 24, č. 4, (1992), s. 106 - 108.

CHAROUZ, Jindřich Zdeněk: *Brněnský alumnát. Výchova a vzdělávání duchovenstva v Brně v letech 1807 – 1950*, Brno 2007.

CHENAUX, Philippe: *Katolická církev a komunismus v Evropě (1917 – 1989). Od Lenina k Janu Pavlu II.*, Praha 2012.

KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001.

MALÝ, Radomír: *Katolíci ve stínu hákového kříže*, Frýdek – Místek 2006.

MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918 – 1924)*, Olomouc 2005.

NOVOTNÝ, Kamil: *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*, Diplomová práce, Praha 2006.

PALÁN, Aleš – PAULAS, Jan: *Bohumil Vít Tajovský. Člověk musí hořeti*, Praha 2001.

PALÁN, Aleš – PAULAS, Jan (eds.): *Bohumil Vít Tajovský ve vzpomínkách a dokumentech*, Brno 2012.

ŠVANKMAJER, Milan a kol.: *Dějiny Ruska*, Praha 2012.

TYL, Heřman Josef: *Psancem*, Třebíč 1995.

VANĚK, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha 2004.

VAŠKO, Václav: *Neumlčená I – II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*, Praha 1990.

ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin VII. Doba československého katolicismu (1918 – 1949)*, Olomouc 2010.

SEZNAM PŘÍLOH

Obrazové přílohy

- Obraz č. 1: Pohled na komplex novoříšského kláštera
- Obraz č. 2: Augustin Machalka po zvolení opatem
- Obraz č. 3: Zleva Augustin Machalka, Štěpán Trochta a Bohumil Vít Tajovský
- Obraz č. 4: Sjezd českých premonstrátů při příležitosti navrácení novoříšského kláštera církvi. Augustin Machalka jako třetí zleva
- Obraz č. 5: Augustin Machalka několik let před smrtí. Zleva Norbert Pavel Rouš, Michael Alois Hladil, Augustin Machalka a Dominik Pavel Pisk
- Obraz č. 6: Poslední rozloučení s Augustinem Machalkou
- Obraz č. 7: Pohřeb Augustina Machalky
- Obraz č. 8: Zleva František Havran, Ludvík Kuchař, Marian Rudolf Kosík O. Praem. a Jaroslav Dvořáček
- Obraz č. 9: Sestra Cherubína
- Obraz č. 10: Sestra Jitka
- Obraz č. 11: Řádová hrobka novoříšských premonstrátů

PŘÍLOHY

Obrazové přílohy

Obraz č. 1: Pohled na komplex novoříšského kláštera

Zdroj obrazu: DUŠEK, Milan: *Nová Říše*, Nová Říše 2007, volně vložená příloha.

Obraz č. 2: Augustin Machalka po zvolení opatem

Zdroj obrazu: Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši.

Obraz č. 3: **Zleva Augustin Machalka, Štěpán Trochta a Bohumil Vít Tajovský**

Zdroj obrazu: Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši.

Obraz č. 4: Sjezd českých premonstrátů při příležitosti navrácení novoříšského kláštera církvi. Augustin Machalka jako třetí zleva

Zdroj obrazu: Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši.

Obraz č. 5: Augustin Machalka několik let před smrtí.

Zleva Norbert Pavel Rouš, Michael Alois Hladil, Augustin Machalka a Dominik Pavel Pisk

Zdroj obrazu: Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši.

Obraz č. 6: Poslední rozloučení s Augustinem Machalkou

Zdroj obrazu: Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši.

Obraz č. 7: Pohřeb Augustina Machalky

Zdroj obrazu: Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši.

Obraz č. 8: Zleva František Havran, Ludvík Kuchař, Marian Rudolf Kosík O. Praem. a Jaroslav Dvořáček

Zdroj obrazu: Archiv autora (vyfotografováno dne 7. listopadu 2013).

Obraz č. 9: Sestra Cherubína

Zdroj obrazu: Archiv autora (vyfotografováno dne 7. listopadu 2013).

Obraz č. 10: **Sestra Jitka**

Zdroj obrazu: Archiv autora (vyfotografováno dne 7. listopadu 2013).

Obraz č. 11: Řádová hrobka novoříšských premonstrátů

Zdroj obrazu: Archiv autora (vyfotografováno dne 23. března 2014).

